

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE’NİN AFRİKA’YA YÖNELİK DIŞ POLİTİKASINDA YUMUŞAK GÜÇ
ARAÇLARI: RESMİ DEVLET KURUMLARININ ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Servet Habip TOPÇU

OCAK - 2024

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE’NİN AFRİKA’YA YÖNELİK DIŞ POLİTİKASINDA YUMUŞAK GÜÇ
ARAÇLARI: RESMİ DEVLET KURUMLARININ ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Servet Habip TOPÇU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmail KÖSE

OCAK - 2024

TRABZON

ONAY

Servet Habip TOPÇU tarafından hazırlanan “Türkiye’nin Afrika’ya Yönelik Dış Politikasında Yumuşak Güç Araçları: Resmi Devlet Kurumlarının Rolü” adlı bu çalışma 26.01.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. İsmail KÖSE	Başkan	☐	☐	
Doç. Dr. Bülent ŞENER	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Mehmet İnanç ÖZEKMEKÇİ	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Servet Habip TOPÇU
03.01.2024

ÖNSÖZ

Türkiye'nin Afrika politikası 1998 yılından itibaren köklü değişimlere uğramıştır. Daha önceki dönemlerde sorunlu bölgeler arasında görülen Afrika kıtası, özellikle 2005 yılından itibaren Türk dış politikasının önemli uygulama alanlarından birisi olmuştur. Türkiye'nin Afrika politikası temelde TİKA, YEE, YTB ve TMV gibi kamu ya da kamu-vakıf ortaklığı ile idare edilen kurumları aracılığıyla yürütülmektedir. Özellikle 2016 yılından sonra, Türkiye'nin Afrika politikasında sivil toplum kuruluşlarının ağırlığı azalma eğiliminde olmuştur. Genel itibariyle Türkiye'nin Afrika politikasında devlet kurumlarının ağırlığını ele alacak bu çalışmanın ilk bölümünde Kıta ülkelerinin uluslararası politika açısından önemine değinilecektir. İkinci bölümde, Türkiye'nin Afrika politikasının ana yürütücü kurumları konumunda olan TİKA, YEE, YTB ve TMV'nin Kıta genelindeki faaliyetleri sunulacaktır. Son bölümde ise söz konusu politikaların ikili ilişkilere etkisi ve Kıta genelinde Türk dış politikası açısından risk unsuru olabilecek hususlar ön plana çıkarılacaktır.

Bu çalışma süresince her aşamada desteğini hissettiğim başta danışman hocam Prof. Dr. İsmail KÖSE'ye teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, tüm eğitim hayatım boyunca beni koşulsuz destekleyen ailemin her bir ferdine ve eşim Zeynep Esra TOPÇU'ya çok teşekkür ederim.

Ocak, 2024

Servet Habip TOPÇU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
GRAFİKLER LİSTESİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ	1-6

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA AFRİKA	7-32
1.1. Afrika'ya Genel Bakış	7
1.1.1. Afrika'nın Genel Yapısı	7
1.1.2. Afrika'nın Uluslararası Sistemdeki Yeri	10
1.1.3. Türkiye'nin Afrika Politikasını Etkileyen Faktörler.....	14
1.1.4. Afrika'nın Türkiye Açısından Önemi.....	18
1.2. Tarihsel Süreçte Türkiye-Afrika İlişkileri	19
1.2.1. İlişkilerin Durağan Dönemi: 1998 ve Öncesi	20
1.2.2. İlişkilerin Yeniden Tesisi: 1998-2022	23
1.3. Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç	26

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'NİN AFRİKA POLİTİKASINDAKİ YUMUŞAK GÜÇ ARAÇLARI	33-63
2.1. Yumuşak Gücün Aktörleri.....	33
2.1.1. Devlet Kurumları	33
2.2. Türkiye'nin Afrika Politikasının Ana Yürütücü Kurumları	35
2.2.1. Bir Yumuşak Güç Aracı Olarak Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve Afrika'daki Faaliyetleri	35

2.2.1.1. TİKA'nın Afrika'daki Faaliyetlerine İlişkin Genel Bir Değerlendirme.....	44
2.2.2. Kültürel Diplomasi Aracı Olarak Yunus Emre Enstitüsü	46
2.2.2.1. Yunus Emre Enstitüsü'nün Afrika'daki Faaliyetlerine İlişkin Genel Bir Değerlendirme	53
2.2.3. Türkiye'nin Afrika'daki Eğitim Elçileri: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ve Türkiye Maarif Vakfı.....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'NİN AFRIKA'DA YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARININ İKİLİ İLİŞKİLERE ETKİSİ	64-86
3.1. Afrika'daki Yumuşak Güç Uygulamalarının Siyasi İlişkilere Etkisi	64
3.2. Türkiye'nin Afrika'daki Yumuşak Güç Uygulamalarının Ekonomik İlişkilere Etkisi	70
3.3. Türkiye'nin Afrika'daki Yumuşak Güç Kapsamındaki Faaliyetleri	75
3.4. Türkiye'nin Afrika'ya Yönelik Yumuşak Güç Politikasında Devlet Kurumlarının Önemi	80
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	87
KAYNAKÇA	90
EKLER.....	101
ÖZGEÇMİŞ.....	106

ÖZET

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik temelli politikaların etkisinin azalmasıyla birlikte dış politikanın yürütülmesinde yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Yumuşak güç olarak adlandırılan faaliyetler, devletlerin dış politika sürecinde önemli araçlar haline gelmiştir. Türkiye, 21. yüzyılda daha girişimci ve çok taraflı dış politika anlayışını benimsemiştir. Yeni politika tarzının gerçekleştiği alanlardan birisi de Afrika olmuştur. Türkiye, yumuşak güç faaliyetleri ile Afrika politikasında önemli mesafe katetmiştir. Uluslararası sistemde güvenlik kaygılarının yumuşadığı, iki kutuplu sistemin dağıldığı daha işbirlikçi bir ortam oluşmuştur.

TİKA, YEE, YTB ve TMV Türkiye'nin Afrika'ya yönelik yeni dış politikasında önemli politika araçlarından olmuştur. Söz konusu kurumlar, Afrika'da gerçekleştirdiği faaliyetler ile Türkiye'nin yumuşak güç politikasının ana yürütücü kurumları konumundadırlar. Türkiye'nin Afrika politikasının ilk yıllarında sivil toplum kuruluşlarının ağırlığı önemli seviyelerde olmuştur. Ancak 2016 yılında gerçekleştirilen darbe girişiminden sonra sivil toplumun dış politikadaki rolü sorgulanmıştır. Özellikle darbe girişiminin arkasında olan FETÖ yapılanmasının, Türkiye'nin Afrika politikasında rolü göz ardı edilemeyecek düzeydedir. Belirtilen gelişmeler milat olarak kabul edilirse, Türkiye'nin Afrika politikasında devlet kurumlarının rolü artmış ve söz konusu politikanın ana yürütücüleri haline gelmişlerdir.

Bu çalışmada, belirtilen kurumların Türkiye'nin Afrika politikasındaki ağırlıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. TİKA, YEE, YTB ve TMV'nin faaliyet gösterdikleri alanlar dikkate alındığı takdirde, yumuşak güç açısından önemli girişimleri temsil etmektedirler. Belirtilen her bir kurum, Türk dış politikasına yönelik hedefleri, kurumsal kapasiteleri ve Afrika'daki faaliyetlerinin önemi göz önüne alındığı takdirde, Türkiye'nin Afrika politikasının en önemli paydaşları arasında gelmektedirler. Ayrıca, 2016 yılından sonra Türkiye'nin Afrika'daki yumuşak gücünü aşındırma potansiyeline sahip FETÖ tarzı örgütlerin önüne geçilebilmesi için yumuşak güç faaliyetlerinin yürütülmesinde devlet kurumlarının rolü ön plana çıkarılmaktadır. Yumuşak güç faaliyetlerinin uzun vadeli etkileri göz önüne alındığında, Afrika'da yürütülen politikaların başarıya ulaşması adına devlet kurumlarının yumuşak güç politikalarındaki rolü baskın unsur olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Afrika, Yumuşak Güç, TİKA, YEE, YTB, TMV

ABSTRACT

In the post-Cold War period, with the decline in the impact of security-based policies, new approaches have emerged in the conduct of foreign policy. Activities called soft power have become important tools in the foreign policy process of states. Türkiye has adopted a more initiative and multilateral foreign policy approach in the 21st century. One of the areas where this new policy style has been realised has been Africa. Türkiye has taken an important path in Africa policy with its soft power activities. A more cooperative atmosphere has emerged in the international system as security concerns have softened and the bipolar system has collapsed.

TIKA, YEE, YTB and TMV have been important policy instruments in Türkiye's new foreign policy towards Africa. These institutions are the main executive institutions of Türkiye's soft power policy with their activities in Africa. In the early years of Turkey's Africa policy, the influence of civil society organisations was significant. However, after the coup attempt in 2016, the role of civil society in foreign policy has been questioned. Especially the role of the FETÖ organisation, which was behind the coup attempt, in Türkiye's Africa policy cannot be ignored. If these developments are taken as a milestone, the role of state institutions in Türkiye's Africa policy has increased and they have become the main drivers of this policy.

In this study, the importance of these institutions in Türkiye's Africa policy is analysed. Considering the fields of activity of TIKA, YEE, YTB and TMV, they represent important initiatives in terms of soft power. Considering their objectives for Turkish foreign policy, their institutional capacities and the importance of their activities in Africa, each of these institutions are among the most important actors of Türkiye's Africa policy. In addition, the role of state institutions in the execution of soft power activities is highlighted in order to prevent organizations such as FETÖ, which have the potential to undermine Türkiye's soft power in Africa after 2016. Considering the long-term effects of soft power activities, the role of state institutions in soft power policies should be the dominant factor for the success of the policies carried out in Africa.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Africa, Soft Power, TIKA, YEE, YTB, TMV

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Afrika Devletlerinin Siyasi Bağımsızlık Tarihleri	9
2	Ekonomik Büyüme Oranları (%)	11
3	Doğrudan Yabancı Yatırımlar (milyon dolar).....	11
4	Afrika Kıtasının Nüfusu	12
5	Türk Dış Politikasında Yaşanan Yeni Yönelimler ve Devamlılıklar (1990'lardan Sonra).....	16
6	Türkiye'nin Afrika ile İlişkilerinin Kronolojisi.....	26
7	Türkiye'nin Diplomatik Temsilcilik Ağı	28
8	Türkiye'nin Afrika Politikasının Ana Paydaşları.....	35
9	TİKA Tarafından 2017-2021 Yılları Arasından Gerçekleştirilen Projelerin Sayısı	41
10	Afrika'daki Yunus Emre Türk Kültür Merkezi Sayıları (2011-2023)	49
11	Türkçe Öğretim Faaliyetlerine Afrika'dan Katılan Kursiyer Sayısı (2014- 2019*).....	50
12	Türkoloji Protokolü İmzalanan Afrika'daki Üniversiteler	51
13	Afrika'daki Türkoloji Bölümü Sayıları (2014-2020).....	52
14	YEE'nin Yaz Okulu Projesine Afrikalı Katılımcı Sayısı (2016-2019).....	52
15	Türkiye'nin Afrika Açılım Eylem Planı'ndan Önce Kıtadaki Büyükelçilikleri	65
16	Afrika Ülkelerinin Türkiye'de Açtığı Büyükelçilikler (1998 Yılından Önce).....	65
17	Afrika Ülkeleri Tarafından Türkiye'de Açılan Büyükelçilikler (2005-2014).....	66
18	Afrika Ülkeleri Tarafından Türkiye'de Açılan Büyükelçilikler (2014-2022).....	68
19	Sahraaltı Afrikalı Liderler Tarafından Türkiye'ye Gerçekleştirilen Ziyaretler.....	69
20	Türkiye'nin En Fazla İhracat Yaptığı On Sahraaltı Afrika Ülkesi ve Kuzey Afrika (%).....	73
21	Somali'ye Yapılan İhracat ve Somali'nin Toplam İthalatı İçerisindeki Yeri, 2011-2021 (Milyon Dolar)	74
22	Türkiye'nin Afrika'ya Kalkınma ve İnsani Yardımları (2014-2021, Milyon Dolar).....	76
23	Afrika'da FETÖ İltisaklı Kurumların Devralındığı Ülkeler	78
24	TMV'nin Afrika Ülkelerine Göre Eğitim Kurumlarının Dağılımı (2021).....	80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	TİKA Ofislerinin Bulunduğu Afrika Ofisleri.....	37
2	YEE Ofislerinin Bulunduğu Afrika Ülkeleri.....	48
3	Türkiye Maarif Vakfı'nın Eğitim Kurumu Bulunduğu Afrika Ülkeleri	60

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Afrika Ülkelerinin Doğrudan Yabancı Yatırımlardan Aldığı Pay	12
2	Başlıca Ürün Gruplarına Göre Afrika'nın Mal Ticareti, 2018	13
3	En Çok İnsani Yardım Yapan Ülkeler (2022, Milyon \$)	29
4	GSMH'ye Göre En Fazla Yardım Yapan İlk 10 Ülke (2022)	30
5	Türkiye'nin Yıllara Göre Resmi Kalkınma Yardımları (2005-2021) (Milyon \$)	31
6	Türkiye'nin Yıllara Göre Afrika'ya Yaptığı İki Taraflı Resmi Kalkınma Yardımları (2014-2021, Milyon Dolar)	42
7	Türkiye'nin Afrika'ya Yönelik Kalkınma Yardımlarından En Fazla Yararlanan 10 Ülke (2014-2021, Milyon Dolar)	43
8	YEE Kültür Merkezlerinde Yıllara Göre Türkçe Eğitim Gören Kursiyer Sayıları	50
9	Türkiye'de Uluslararası Öğrenci Hareketliliği	56
10	Türkiye Bursları'na Yapılan Başvurularda Afrika'nın Yeri	57
11	Türkiye Burslarından Yararlanan Afrikalı Öğrenciler	58
12	Türkiye Maarif Vakfı'nın Eğitim Kurumu Sayıları (2016-2021)	59
13	Türkiye'nin Afrika ile Dış Ticareti, 2011-2022 (Bin Dolar)	71
14	Türkiye'nin Toplam İhracatında Afrika'nın Payı, 2011-2022 (%)	72

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	: adı geçen eser
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AfB	: Afrika Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
DESA	: BM Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı
DMK	: Dünya Madencilik Kongresi
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TMV	: Türkiye Maarif Vakfı
YEE	: Yunus Emre Enstitüsü
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
YTB	: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin özellikle son 30 yılda Afrika bölgesine yönelik geliştirdiği politikaları inceleyen bu çalışmada, konunun seçilme nedenlerine dair birçok sebep sayılabilir. İlk olarak, Türkiye-Afrika ilişkilerinin köklü bir tarihsel bağa sahip olmasının yanı sıra Afrika'nın dünya siyasetinde artan önemi, bu çalışmanın önemini artıran unsurlar arasındadır. Yine aynı doğrultuda, 2000'li yılları takiben değişen Türk dış politikası anlayışını anlamak açısından, Türkiye'nin Afrika'ya yönelik politikası önemli ve kullanışlı çıktılar sunmaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda popülaritesini kazanan yumuşak güç kavramı, birçok devletin dış politika yapış şeklini etkilemiş ve şekillendirmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politika anlayışına yeniden şekil verme arayışına giren Türkiye de yumuşak gücün etkisini, politika yapım sürecine dahil etmiştir. Yumuşak güç, Türkiye'nin Afrika politikasının temel sütunlarından birisidir. Bu anlamda Afrika, yeni Türk dış politikası kurgusunun kendini gösterdiği müstesna bölgeler arasındadır.

Uluslararası ilişkilerin temel kavramlarından güç, iktidarın çıkarlarını gerçekleştirebilme ya da dış politika hedeflerine ulaşabilme kapasitesi olarak tanımlanabilir. Güç kavramının uluslararası politikadaki karşılığı uzun yıllar boyunca sert güç ile eş tutulmuştur. Sert güç söz konusu olduğunda bahsedilen şey, devletlerin diğer aktörlerin davranışlarını etkileyebilmek ve değiştirebilmek için kullandıkları zorlayıcı kapasiteleridir. Zorlayıcı kapasitelerin uygulanması ise temelde askeri müdahale, zorlayıcı diplomasi ve ekonomik yaptırımlar olarak tezahür etmektedir. Bu doğrultuda, bir aktörün karşısındaki tarafa yönelteceği her çeşit tehdit, zorlayıcı araçlar, askeri enstrümanlar, ekonomik yaptırımlar vs. sert güç sınıflandırması içerisinde değerlendirilmektedir. Geçmiş dönemlerde, devletler uluslararası sistemde sert güç unsurlarının politik amaçlar doğrultusunda kullanımını daha rasyonel bulmuş ve bu doğrultuda hareket etmişlerdir. Ancak günümüz uluslararası sisteminde, bir devletin diğer bir devleti doğrudan askeri müdahale veya ekonomik yaptırımlar vasıtasıyla zorlayıcı adımları hem maliyet hem de uluslararası tepki açısından bazı sorunlarla karşılaşmakta ve eleştirilere maruz kalmaktadır.

Ekonomik karşılıklı bağımlılık, sert gücün ortaya çıkaracağı telafisi zor maddi ve manevi maliyetler (nükleer felaket riski, demokrasilerdeki halk tepkisi, ekonomik çöküntü vs.) ve savaşın prensip olarak yasaklandığı bir dünyada çatışma için aranacak meşruiyet sorunları sert güç kullanımı önündeki önemli engellerden olmuştur. Uluslararası sistemde sert gücün kullanımına ilişkin yükselen itirazlar sadece askeri araçlara yönelik değildir. Kapsamlı ekonomik yaptırımlar da süreç içerisinde sebep oldukları insani krizler dolayısıyla uluslararası toplumun tepkisine neden olmuş ve kullanımları sakıncalı görülmüştür. Dolayısıyla, uluslararası sistemde yaşanan gelişmelere bağlı

olarak güç kavramı hem anlam hem de uygulanış açısından bazı değişimler yaşamıştır. Uzun yıllar boyunca maddi temelli kaynaklarla açıklanan güç, 1990'lı yıllarla birlikte farklı şekillerde ele alınmaya başlanmıştır.

Yumuşak güç kavramı ilk kez 1990 yılında Joseph Nye tarafından kullanılmıştır¹. Nye, bir devletin diğer bir devletin davranışlarını değiştirebilmesinin yeni bir yolunun kavramsallaştırmasını yapmaya çalışmıştır. Yumuşak güç denince gücün daha soyut olan başka bir boyutundan bahsedilmektedir. Kavramın farklı ifade ediliş şekillerini, zihinler üzerindeki güç, gündem oluşturma gücü, kanaat üzerindeki güç, ince güç vs. şeklinde sıralayabiliriz. En genel tanımıyla yumuşak güç, bir ülkenin kültür, siyasi değerler ve dış politikası gibi değerlerinden doğan diğer ülkeleri etkileyebilme yeteneğidir. Yumuşak güç kavramı söz konusu olduğunda ortaya çıkan asıl bahsedilmesi gereken davranış şekli cezbetme yani cazibedir. Uluslararası politikada bir devletin amaçlarına ulaşmak adına diğer devletleri cezbetme yoluyla onların tercih ve tutumlarını değiştirme ve şekillendirme yeteneğidir.

Nye, yumuşak güç kavramının temel kaynaklarını *kültür, siyasi değerler ve dış politika* olarak teorileştirmiştir. Bir devlet diğerlerine çekici gelen bir kültüre, başkaları tarafından meşru görülen siyasi değerlere ve uluslararası toplum ile uyumlu dış politikaya sahip olduğu takdirde yumuşak güç üretme kapasitesine sahiptir. Yumuşak güç kavramı, kaynakları açısından bir netliği olmamasından dolayı birçok eleştirisinin odak noktasında olmuştur. Nye, yaptığı birçok çalışmada sert güç kaynaklarının da yumuşak güç üretebilme kapasitesi olduğunu altını çizmiştir. Dolayısıyla yumuşak güçten bahsedebilmek için kaynakların da yumuşak olması gerektiği çıkarımı doğru değildir. Yumuşak güç söz konusu olduğunda kaynaktan ziyade nasıl ve hangi bağlamda kullanıldığı daha çok önem arz eden bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır.

Yumuşak gücün uygulayıcı aktörleri olarak ise devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları (STK) ve özel sektör paydaşları ön plana çıkmaktadır. Bunların yanı sıra bu listeye medya ve şahıslar gibi aktörler de eklenebilir. Ancak kabul gören görüşe göre, yumuşak gücün temel yürütücüsü hükümetlerdir. Çünkü, dış politikanın temel yürütücüsü devlettir. Dolayısıyla devlet eli olmadan yumuşak güç faaliyeti de yürütülemez. Her ne kadar popüler kültür anlamında şahısların oluşturabileceği bir cazibeden bahsedebilsek de yumuşak güç esasında siyasi bir meseledir ve siyasi karar egemenliği devlete has bir özelliktir. Hükümetten hariç diğer uygulayıcılar belirli bir faaliyet alanı sağlamış olsalar da yabancı dünyada her türlü idari işler devlet eliyle yürütülmektedir. Dolayısıyla devlet, kurumları ve ilişkileri kurarak yumuşak güç politikasına yön verir. Eğitim, sanat, kültür, spor ve ekonomi gibi birçok alanda proje hazırlayan hükümetler esas uygulayıcı olarak yurtdışında ana aktörlerdir. Devlet kurumları faaliyet gösterdikleri ülkelerde bulundukları konum gereği daha kolay faaliyet gösterebilme imkanına sahiptirler.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nye, J. S. (1990), "Soft Power", *Foreign Policy*, 80, 153–171.

Yumuşak gücün diğer aktörleri arasında saydığımız STK'lar ve özel sektör paydaşları, yumuşak güç stratejisi içerisinde etkili faaliyetler yürütebilirler. Ancak esas olan hükümet eliyle bu faaliyetlerin organize edilmesidir. Her bir STK'nın kendi gündemi ve hedefleri olabileceği için bazı durumlarda bu hedefler hükümet hedef ve politikaları ile çelişme riski taşıyabilir. Böyle bir duruma olanak vermemek adına yumuşak güç faaliyetleri devlet eliyle ve müdahalesiyle organize edilmeli ve diğer paydaşların bu organizasyon içerisindeki birer yürütücü olarak hareket etmesi ulaşılmak istenen hedefler açısından daha doğru sonuçlar doğuracağı söylenebilir. Bu çalışmanın da sınırları esasında söz konusu noktadan hareketle tasarlanmıştır. Türkiye'nin Afrika politikası açısından birçok paydaştan bahsedilebilir. Ancak Afrika politikasının temel yürütücüleri devlet kurumları olmalıdır. Çünkü diğer paydaşların kendi ajandaları ile hareket etmeleri (sivil cemaat/dernek yapılanmaları örneğinde olduğu gibi) ilerleyen zamanlarda Afrika'da, Türkiye açısından yumuşak gücünü artırmaktan ziyade onun aleyhine faaliyetler içerisine girmesine zemin hazırlayabilir. Dolayısıyla yumuşak güç faaliyetleri esas olarak kamu kurumları üzerinden yürütülen ve bir organizasyon içerisinde diğer paydaşların (STK, özel sektör, medya, şahıslar vs.) dahil edildiği politikalar olarak tasarlanmalıdır.

Türkiye'nin yumuşak güç politikasında sivil toplum, devlet ve devlet-vakıf ortaklığı tartışması son yıllarda tartışılan hususlardan olmuştur. Joseph Nye tarafından tanımlanan yumuşak güç kavramı, bir ülkenin zorlama yerine cazibe yoluyla başkalarının tercihlerini şekillendirme yeteneğini ifade eder. Türkiye örneğinde, sivil toplum ve devletin yumuşak güç politikasına katılımı konusundaki tartışma, bu oluşumlar arasındaki güç ve etki dengesi etrafında dönmektedir. Yumuşak güç girişimlerinin şekillendirilmesi ve uygulanmasında sivil toplum ve devletin iç içe geçmesi, etkili bir strateji için gerekli olan bağımsızlık ve işbirliğinin derecesine ilişkin tartışmalara yol açmıştır. Buna ek olarak, devlet-vakıf ortaklıklarının rolü, şeffaflık, hesap verebilirlik ve yumuşak güç çerçevesindeki güç dağılımı ile ilgili soruları gündeme getirdiğinden bu tartışmaya başka bir katman eklemektedir. Ayrıca, devlet-vakıf ortaklıklarının dinamikleri, kaynakların tahsisi, karar alma süreçleri ve Türkiye'nin yumuşak güç girişimlerinin genel etkinliği üzerindeki potansiyel etkisi hakkında önemli sorular ortaya çıkarmaktadır.

Yumuşak güç tartışmasında bahsedilmesi gereken bir diğer husus ise kavramın liberal değerler ile kuşatıldığıdır. Nye'in yumuşak güç tasviri esasında Amerikan gücünün pekiştirilmesine yönelik bir kavramsallaştırmadır. Esasında Nye, liberal bir kavram oluşturduğu gerekçesiyle birçok teorisyenin hedef tahtası olmuştur. Nye'in yumuşak güç tasavvurunda ortaya koyduğu imaj ve çekicilik liberal değerlere endeksli davranışlardır. Liberal değerlere sahip olmayan devletler yumuşak güce sahip olabilir mi? Nye'in kavramsallaştırdığı yumuşak gücün en çok eleştirilen hususlarından birisi de liberal ve demokratik ülkeler için kullanışlı bir kavramsallaştırma olduğudur. Bir başka deyişle, yumuşak güce sahip olmanın ön koşulu demokratik ve liberal değerlere sahip olmak gibi anlaşılmıştır. Yumuşak gücün varlığı için demokratik değerleri şart koşturmak doğrulanabilir bir yaklaşım değildir. Bu hususta Çin'in ortaya koyduğu strateji ve sahip olduğu

yumuşak güç önemli bir örnektir. Kaynak ülke tarafından hedef alınan kitle demokratik değerleri benimsemiyorsa liberal değerler bir yumuşak güç oluşturmaz. Dolayısıyla yumuşak gücün varlığının ve etkisinin belirlenmesinde hedef ülkenin özellikleri ve onlar üzerinde bıraktığı etki önemlidir. Yumuşak güç kavramı ilk ortaya atıldığı dönem itibarıyla liberal değerler ile tasarlanmış bir kavram olsa da ilerleyen yıllarda, kavramın uluslararası politikanın işlevsel araçlarından birisi haline gelmesiyle birlikte birçok tartışmanın odağında olmuş ve bu doğrultuda yeni tanımlamalar ve kavramsallaştırmalar ortaya çıkmıştır. Kavramın çıkış yeri itibarıyla liberal yapısı zamanla aşınmış ve dünyanın diğer bölgelerindeki farklı ideolojik alt yapılara sahip devletler tarafından da kullanılmaya başlanmıştır.

Türkiye sahip olduğu köklü kültürü, siyasi değerleri ve takip ettiği dış politikası ile yumuşak güce sahip bir ülke olarak konumlandırılabilir. Uluslararası ortamın değişen şartları ve tecrübe edilen bazı durumlar (tek taraflı dış politikanın zararları) gereği Türkiye, dış politikasını yeniden tasarlama yoluna gitmiş ve yumuşak güç, bu politikanın önemli hedeflerinden olmuştur. Ortadoğu, Asya, Balkanlar ve nihayetinde Afrika, Türkiye'nin yumuşak güce endeksli dış politikasının uygulandığı temel sahalar olarak ortaya çıkmıştır. Son 20 yılda bahsi geçen bölgelerde istisnai durumların varlığı kabul edilerek, Türkiye'nin ilişki biçimine yumuşak güç politikaları yön vermiştir. Türkiye açısından Afrika, yumuşak güç politikalarının temel alınarak dış politika yürütüldüğü en belirgin bölgeler arasındadır.

Türkiye'de Afrika çalışmaları, uluslararası ilişkilerin diğer alanları ile karşılaştırıldığında nispeten yeni kalmaktadır. Ancak bu konuda gelişmekte olan literatürün varlığını belirtmekte fayda vardır. Türkiye'de Afrika çalışmalarında, Demirtaş (2015), Türkiye'nin Afrika politikasını kimlik kavramı üzerinden ve Somali örneği özelinde incelemiştir. Çin'in Afrika politikasını yumuşak güç açısından inceleyen çalışmalar olduğu gibi (Özdemir, 2022; Akzeybek, 2018), Türkiye ve Çin'in Afrika politikalarının karşılaştırmalı analizleri de sunulmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Afrika politikasını bölgesel sınırlamalarla ve belli kurumlar üzerinden de analiz eden çalışmalar bulunmaktadır (Uza, 2020).

Bu çalışmanın amacı, "Türkiye'nin Afrika'ya yönelik politikasında kamu kurumlarının rolü nedir?" sorusundan hareketle devlet kurumlarının söz konusu politikadaki yeri ve öneminin çözümlenmesidir. Türkiye'nin Afrika politikasına ilişkin birçok çalışma yapılmış olsa da yapılan çalışmalar çoğunlukla Türkiye'nin yumuşak güç faaliyetlerinin tüm aktörler üzerinden incelenmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Tezin temel iddiası, Türk dış politikasında uygulanacak yumuşak güç politikalarının kamu kurumları üzerinden yürütülmesi, hedeflenen sonuçlara ulaşma açısından uzun vadede daha başarılı sonuçlar elde edilmesini sağlayacağıdır. Temel sorunsalın cevaplanabilmesi için çalışma dört hipotezle de desteklenmiştir.

1. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Yunus Emre Enstitüsü (YEE) ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), insani ve kalkınma yardımları, eğitim faaliyetleri ve kültürel faaliyetler aracılığı ile Türkiye'nin Afrika politikasının ana yürütücüleridir.
2. Türkiye'nin Afrika'ya yönelik dış politikasında, Afrika'da faaliyet gösteren ana aktörler resmi devlet kurumlarıdır.
3. Özellikle 2016 yılından itibaren, Türkiye'nin Afrika politikasında sivil toplumdan ziyade kamu kurumları ağırlık kazanmıştır.
4. Üzerinde devlet kontrolünün kısmen az olduğu aktörlerin zamanla ve değişen şartlara bağlı olarak devlet aleyhine faaliyet gösteren aktörler olarak hareket etmeleri ve dolayısıyla da yumuşak gücü aşındıran unsurlara dönüşmeleri olasıdır.

Bu çalışma, İngilizce ve Türkçe kitaplar, makaleler, tezler, haber kaynakları, uluslararası kuruluşların kaynakları, internet belgeleri ve devlet yetkililerinin resmi beyanları olmak üzere birincil ve ikincil kaynakların analizi yöntemiyle gerçekleştirilecektir. Ülkeler arası ikili ilişkilerin düzeylerini yansıtmaları açısından önem arz eden ekonomik, diplomatik ve ticari veriler derlenerek sunulacak ve söz konusu veriler hem kendi içerisinde hem de karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Bunun yanı sıra, yukarıda adı geçen TİKA, YEE ve YTB'nin verileri çalışma boyunca başvurulacak önemli kaynaklar arasında olacaktır.

Üç temel bölümden oluşan çalışmanın ilk kısmında öncelikle Afrika kıtası hakkında genel bir değerlendirme sunulacaktır. Ardından Kıta'nın uluslararası sistemdeki yerinden hareketle stratejik ve politik öneminden bahsedilecektir. Türkiye'nin Afrika politikasını etkileyen faktörler ve Türkiye açısından Kıta'nın önemi ilk bölümün diğer bir alt başlığını oluşturmaktadır. İlerleyen kısımda, tarihsel süreç içerisinde Afrika ve Türkiye ilişkilerinin genel seyri üç ana başlık altında sunulacaktır. Son olarak, yumuşak güç kullanımının Türk dış politikası açısından önemi ve etkileri ilk bölümün son alt başlığını oluşturmaktadır. Birinci bölümde esas olarak Afrika hakkında genel bir kanaat sunarak, ikili ilişkilerin boyutunu tarihsel bağlam içerisinde analiz edip ve Türk dış politikasının yaşadığı dönüşümü *yumuşak güç* kavramı üzerinde temellendirmek amaçlanmaktadır.

İkinci bölüm, Türkiye'nin yumuşak güç araçları hakkında temel bir bilgi sunumuyla beraber neden yumuşak güç politikalarında devlet kurumlarının etkin olması gerekliliği sorusuna cevap arayacaktır. Bölümün devamında Türkiye'nin Afrika politikasındaki paydaş resmi kurumlar hakkında bilgileri ve faaliyetleri irdelenmektedir. İlk olarak TİKA'nın Afrika ülkelerinde yürüttüğü faaliyetlere ilişkin ayrıntılı bilgiler verilecek, TİKA'nın kıtadaki faaliyetlerinin önemi ortaya konulacaktır. Ardından bir kültürel diplomasi aracı olarak YEE'nin Afrika'daki faaliyetlerine ilişkin veriler sunulacaktır. Bölümün devamında Türkiye'nin Afrika'daki en önemli yumuşak güç araçlarından birisi olan eğitim faaliyetleri değerlendirilecektir. Bu vesileyle, Türkiye'nin Afrika

politikasındaki yumuşak güç uygulamalarının temellendirilmesi sağlanacak ve bu faaliyetlerin ikili ilişkilere etkileri değerlendirilebilir bir hüviyet kazanacaktır.

Çalışmanın  bölümü, Türkiye'nin yumuşak güç faaliyetlerinin ikili ilişkilere etkisini ve TİKA, YEE, YTB ve TMV'nin Türkiye'nin Afrika politikasındaki önemini içermektedir. Bu doğrultuda ilk olarak, yumuşak güç faaliyetlerinin Türkiye-Afrika siyasi ilişkilerine etkisi ele alınacaktır. Ardından, söz konusu faaliyetler neticesinde ekonomik ilişkilerin ne seviyeye ulaştığı karşılaştırmalı tablolar ile analiz edilecektir. Son olarak, belirtilen kurumların Türkiye'nin Afrika politikasında işgal ettiği yer ve önemleri tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA AFRIKA

1.1. Afrika'ya Genel Bakış

1.1.1. Afrika'nın Genel Yapısı

Afrika, içerisinde birçok riski ve fırsatı birlikte barındıran bir kıta görünümündedir. Afrika kıtası dünya politikasını belirgin şekilde kolonyal dönemde meşgul ediyor olsa da Afrika tarihi sömürge döneminden ibaret bir mesele değildir. Öyle ki Afrika için insanlığın ilk izlerinin bulunduğu kıta olarak da tanımlamalar yapılmaktadır. Geçmiş sömürge döneminden çok daha uzun yıllara dayansa da sömürge döneminin Afrika tarihi açısından ve günümüz Afrika'sı üzerine etkileri bakımından en önemli dönem olduğu açıktır. Kolonyal dönemi, Afrika'ya etkileri bakımından tek bir dönem olmaktan ziyade üç ayrı dönem olarak ele almak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bunlardan ilki, sömürge döneminin başlangıcından Berlin Konferansına kadar olan dönem; ikincisi Berlin Konferansı ve sonrası; ve son olarak sömürge sonrası yani post-kolonyal dönemdir.

Avrupa'daki kentleşme ve sanayileşme Kıta Afrika'sına yönelik kolonyal dürtülerin temel gerekçelerinden olmuştur. Bunun yanı sıra Afrika'daki değerli madenlerin keşfi ve Süveyş Kanalı'nın açılması ile birlikte hem Kıta'ya ulaşım kolaylaşmış ve hem de Kıta dışındaki ülkelerin ilgisi artmıştır (Tepebaş, 2009: 12). Afrika'nın maruz kaldığı sömürgecilik, kıta açısından tarihsel travmalardan birisi olarak görülmektedir. Avrupalı devletlerin kıtayı kendi çıkarları doğrultusunda sınırlarını bölmeleri ve takip ettikleri yönetim mantığı sebebiyle kıta ülkeleri bağımsız olduklarında dahi büyük sorunları miras almışlardır.

Sömürgecilik faaliyetleri sadece Afrika'nın fiziki ülkesinde yaşanmamıştır. Avrupalı devletler ve Amerika'nın işgücü ihtiyacı köleliği beraberinde getirmiş ve Afrika'da başlatılan sömürgeciliğin önemli gerekçelerinden biri haline gelmiştir. Gelişmekte olan sanayi ile birlikte sanayileşen Avrupa'da ortaya çıkan hammadde ve pazar ihtiyacı sömürgeciliğin bir diğer önemli itici faktörü arasında zikredilebilir. Sömürgeciliğin bir diğer nedeni arasında Osmanlı Devleti'nin Avrupa ve Asya arasındaki ticaret yollarına hâkim olması sebebiyle Avrupalı devletlerin yeni ticaret yolları arayışına girmeleri gösterilebilir. Bu süreç ilk olarak Portekiz ile başlamış olsa da zamanla diğer Avrupalı devletlerin de katılmasıyla Berlin Konferansı'nın yolunu açmıştır. Afrika kıtasına yönelik keşiflerin boyutu artınca Avrupalı devletler arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmış ve bu sorunları çözmek üzere

1884 yılında Berlin Konferansı toplanmıştır. Berlin Konferansı’nda kabul edilen “fiili işgal” prensibi kıtanın kısa sürede Avrupalı devletlerce paylaşılmasına neden olmuştur (Tamçelik ve Sözbilir, 2014: 241).

Berlin Konferansı, kolonyal dönem Afrika’sının sömürgeci güçler tarafından sadece kendi ekonomik faydaları gözetilerek bölünüp yönetilmesini içeren bir konferans olmuştur. Söz konusu konferans yalnızca 19. yüzyıl Afrika’sını şekillendirmekle kalmamıştır, aynı zamanda günümüze dek uzanan birçok siyasi ve toplumsal sorunun da kaynağı niteliğinde olmuştur. Konferans, dönemin sömürgeci güçleri (Fransa, Almanya, İngiltere, ABD vs.) kontrolünde gerçekleşmiştir ve Afrika’dan temsilci olmaması konferansın niteliğini gözler önüne sermesi açısından dikkat çekicidir. Berlin Konferansı’nın paylaşımcı güçleri açısından dönemin Afrika toplumlarının dini, etnik, siyasi ve toplumsal tüm farklılıkları göz ardı edilerek bir paylaşım politikası takip edilmiştir. Bu husus belki de 21. yüzyıl Afrika’sına, Berlin Konferansı’ndan kalan en acı miras olarak kayıtları geçmiştir.

Günümüz Afrika’sının içinde bulunduğu sorunların anlaşılabilmesi için Berlin Konferansı’nın etkilerinin iyi analiz edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle, konferansın Kıta’ya etkilerini bazı başlıklar altında toplamak konunun anlaşılması açısından daha faydalı olacaktır. İlk olarak, sömürgeci güçlerin kendi kimliklerini Kıta’ya dayatmaları bir kültür erozyonuna sebebiyet vermiştir. Dil, sosyal yaşam ve eğitim sistemleri sömürgeci güçlerin dayatmaları ile şekillenen Afrikalı devletler bağımsızlıklarını kazandıktan sonra dahi söz konusu kültürel erozyon ile mücadeleye devam etmişlerdir. İkincisi, Kıta tam anlamıyla bir ekonomik sömürünün kurbanı olmuştur. Afrika’nın tüm maddi değerleri sömürge dönemi boyunca Avrupa’ya taşınmış ve ilerleyen dönemde sömürgeye maruz kalan devletler açısından büyük ekonomik kayıpların tetikleyici nedenlerinden olmuştur. Son olarak, Afrika kıtasını bütüncül bir gözle değerlendirildiği takdirde, Kıta çok kimlikli çok dinli bir sosyoloji ile tanımlanabilir. Söz konusu çeşitlilik Berlin Konferansı’nda göz ardı edilmiştir.

Yapılan karasal paylaşımlar kâğıt üzerinde ve Afrika’nın gerçekliğine aykırı şekilde gerçekleştirilmiştir. Böylelikle konferanstan önce aynı “ülke”de yaşayan insanlar konferans sonrasında farklı ülkelerin vatandaşları olmuşlardır. Söz konusu ayrım sadece toprakların sınırlarla ayrılması değildir, aynı zamanda dini ayrılıklar ırksal ayrılıklar ileride bir çatışmaya sebebiyet verecek şekilde aynı toplumsal düzenin içerisine yerleştirilmeye çalışılmıştır. Böylelikle, bağımsız Afrikalı devletler ilerleyen süreçte en çok bu mirasın kurbanı olmuşlardır. Oluşturulan yapay sınırlar takip eden yıllarda Afrika’nın doğal sorunu haline gelmiştir. Berlin Konferansı, kültürel yıkımı, ekonomik sömürüsü ve siyasi karmaşasıyla Afrikalı toplumların devraldığı en ağır miraslardan olmuştur.

Atlantik Beyannamesi ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra Birleşmiş Milletler (BM)’in kurulması ile birlikte uluslararası sistem yeni bir yörüngeye girmiştir. Sömürge karşıtı hareketler dünyanın

birçok alanında olduğu gibi üçüncü dünya ülkelerinde de kendini göstermiştir. Sömürgecilerin gönderilme süreci bir diğer ifadeyle dekolonizasyon süreci başlamış ve bu süreç doğal olarak Afrika'yı da etkisi altına almıştır. Dekolonizasyon süreci özellikle Afrika'da planlandığı gibi ilerlememiştir çünkü zengin yeraltı ve yerüstü kaynakları ile Afrika, sömürge devletlerinin kolayca vazgeçebilecekleri bir bölge olmamıştır. Afrika'daki çatışmaların başlangıcı bağımsızlık hareketleri ile olmuştur. İlk olarak kolonyal devletlere karşı başlayan çatışmalar ilerleyen yıllarda sömürge yönetimlerinin sebep olduğu gelişmelerden ötürü iç çatışmalar halini almıştır. Öyle ki, Afrika'da meydana gelen çatışmaların sayısal tanımlamaları olayın boyutunu gözler önüne sermektedir. 1945'ten 2000'lerin başına kadar geçen dönemde 140'tan fazla iç savaş, 20 milyondan fazla can kaybı ve 67 milyon mülteci ile sonuçlanan bir süreçten bahsedilmektedir (DESA, 2005: 59).

1. Dünya Savaşı'nın bitmesini takiben başlayan ve 1940'lara kadar geçen süreçte Afrika'nın bazı bölgelerinde sömürge karşıtı refleksler ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım ve ekonomik yük ile birlikte Avrupalı devletlerin uluslararası sistemdeki ağırlıklarını yitirmeleri ve sistemin başat aktörleri ve kendisinde meydana gelen değişimlerle birlikte bağımsızlık süreci ivmelenmiştir (Tepebaş, 2009: 15). Özellikle Soğuk Savaş'ın şiddetlendiği dönemlerde sömürge altında yaşayan ülkeler için bağımsızlık konusunda fırsatlar meydana gelmiştir. Birçok Avrupalı devlet kendi milli güvenlikleri üzerine yoğunlaşmak zorunda kalmıştır. Ayrıca, iki kutuplu uluslararası sistemde Sovyetler Birliği (SSCB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD), kendi taraftarlarını oluşturmak adına bağımsızlık hareketlerini desteklemişlerdir. Soğuk Savaş'ın zirveye ulaştığı yıllar olan 1960'larda Afrikalı devletlerin bağımsızlıklarını kazanmaları açısından aktif bir yıl olmuştur. Bu savı destekler şekilde sadece 1960 yılında 18 Afrika devleti bağımsızlığını ilan etmiş ve 1960 yılı *Afrika Yılı* olarak anılmıştır.

Tablo 1: Afrika Devletlerinin Siyasi Bağımsızlık Tarihleri

Yıl Aralığı	Ülke Sayısı
1955-1959	3
1960-1969	32
1970-1979	9
1980-2011	4

Kaynak: Goran Hyden, (2013)

Afrika ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmış olsa da yeni bir mücadelenin içerisinde kendilerini bulmuşlardır. ABD ve SSCB arasındaki blok siyaseti her ne kadar ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarına vesile olan bir gelişme olarak değerlendiriliyor olsa da blok siyaseti kıtadaki istikrarsızlığı besleyen bir unsur olarak da belirmiştir. Sömürge döneminden bağımsız Afrika ülkelerine kalan mirasların yarattığı kırılganlığın yanı sıra iki kutuplu uluslararası sistem Afrika'da halihazırda var olan siyasal kırılganlığı körükler nitelikte gelişmiştir. Böylelikle söz konusu yıllarda Afrika'nın istikrarsız profili sürmüştür.

Afrika ülkelerinin genel siyasi ve ekonomik profiline bakılacak olursa sömürge dönemi sonrasında bağımsızlık mücadeleleri ve devamında devlet inşası süreci tüm kıtada başarılı bir şekilde yürütülemedi. Daha önce ifade edildiği gibi sömürge dönemi Afrika'ya siyasal olarak çözümü zor hatta imkânsız birçok sorun devretmiştir. Ulus-devlet yapısı bozulmuş yeni bağımsız olan ülkeler sınır anlaşmazlıkları, sınıfsal mücadeleler ve etnik karmaşalar vs. gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Ekonomik anlamda ise uzun yıllar yeraltı ve yerüstü değerlerinin yanı sıra nüfus potansiyeli sömürülmüş ülkeler büyük sorunlarla karşılaşmıştır. Devletleşme sürecindeki Afrika ülkeleri Soğuk Savaş yıllarında blok siyaseti vesilesiyle uluslararası sistemde hatırı sayılır bir öneme sahip iken Soğuk Savaş'tan sonra belli bir süre uluslararası gündemden düşmüştür. Ancak 21. yüzyıl ile birlikte Afrika tekrardan uluslararası ilişkilerin önemli rekabet alanlarından birisi haline gelecektir.

1.1.2. Afrika'nın Uluslararası Sistemdeki Yeri

Günümüz dünyasında Afrika yeryüzünün en yoksul kıtasıdır. Yoksul sıfatının Kıta'ya yerleşmesinde sömürge döneminin etkileri yadsınamayacak kadar büyüktür. Bunun yanı sıra karasal büyüklük ve popülasyon bakımından dünyanın en kalabalık ikinci kıtasıdır. Afrika kalabalık nüfusu ve coğrafi büyüklüğü ile dikkat çeken bir kıta olmanın ötesinde ekonomisi, tarihsel deneyimi, jeopolitik konumu ve sahip olduğu kaynaklar bakımından 21. yüzyılın dikkat çeken bölgelerinin başında gelmektedir. Sahip olduğu önemli yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla küresel ticaretin öncü ülkelerinin muhtaç olduğu bir konuma sahiptir. Her ne kadar kolonyal dönemin mirasını siyasi ve ekonomik krizler ile taşıyor olsa da uluslararası sistemin muhtaç olduğu bir kıta özelliği taşımaktadır. Afrika sadece hammadde açısından zengin bir alanı değil aynı zamanda büyüyen bir ekonomik pazarı temsil etmektedir. Bu da gelişmekte olan ülkeler için Afrika rekabetini doğuran unsurlardan birisidir.

Afrika, 2022 yılında %3,8'lik GSMH büyüme oranıyla dünya ortalamasının üzerinde büyümüştür. Kıta'nın geneline bakıldığı takdirde 2000'lerin başından beri bir büyüme trendinin varlığından söz edilebilir. Son 15 yıl içerisinde dünyada büyüme hızı en yüksek olan 10 ülke içerisinde 6 Afrika ülkesi bulunmaktadır (Balıkcıoğlu, 2022: 17). IMF verilerine bakıldığında son 10 yılda ortalama %3 büyüme oranı görülmektedir. Yine aynı dönemde dünya GSMH büyüme oranı Afrika'nın küçük farkla önünde olmuştur. Önceki 10 yıllık periyotlarda, kıtanın büyüme trendinin dünya ortalamasının önünde olduğu görülmektedir. Son 10 yıllık periyotta kıtanın büyüme performansındaki düşüşü yaşanan Covid-19 salgınına bağlamak doğru olacaktır.

Tablo 2: Ekonomik Büyüme Oranları (%)

Ekonomi	GSMH Büyüme Oranı (10 Yıllık Periyot)		
Dönem	1993-2002	2003-2012	2013-2022
Dünya	3.27	4.18	3.07
Afrika	3.5	5.19	3

Kaynak: IMF, 2023

Az gelişmiş ülkeler açısından finansman oluşumu, uluslararası piyasalara giriş, altyapı yatırımları, teknolojik dönüşüm gibi birçok başlığın gerçekleştirilmesi için Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) önemli bir göstergedir. Halihazırda çoğunluğu az gelişmiş ülkelere oluşan Afrika, ihtiyaç duyduğu sermayeyi kendi öz kaynaklarından karşılayamamaktadır ve bu noktada dış finansmana ihtiyaç duymaktadır. Afrika'ya yapılan doğrudan yabancı yatırımlar da kıtanın uluslararası sistemde işgal ettiği yerin anlaşılması için önemlidir. Aşağıda Tablo 3'te görüleceği üzere Afrika 1990 yılında küresel DYY'ların sadece %1.39'unu alırken en fazla 2021 yılında %5.38'ini alabilmiştir. Küresel kriz dönemleri hariç tutulduğunda 2010 yılından itibaren kıtaya yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında bir artış trendinden bahsedilebilir.

Tablo 3: Doğrudan Yabancı Yatırımlar (milyon dolar)

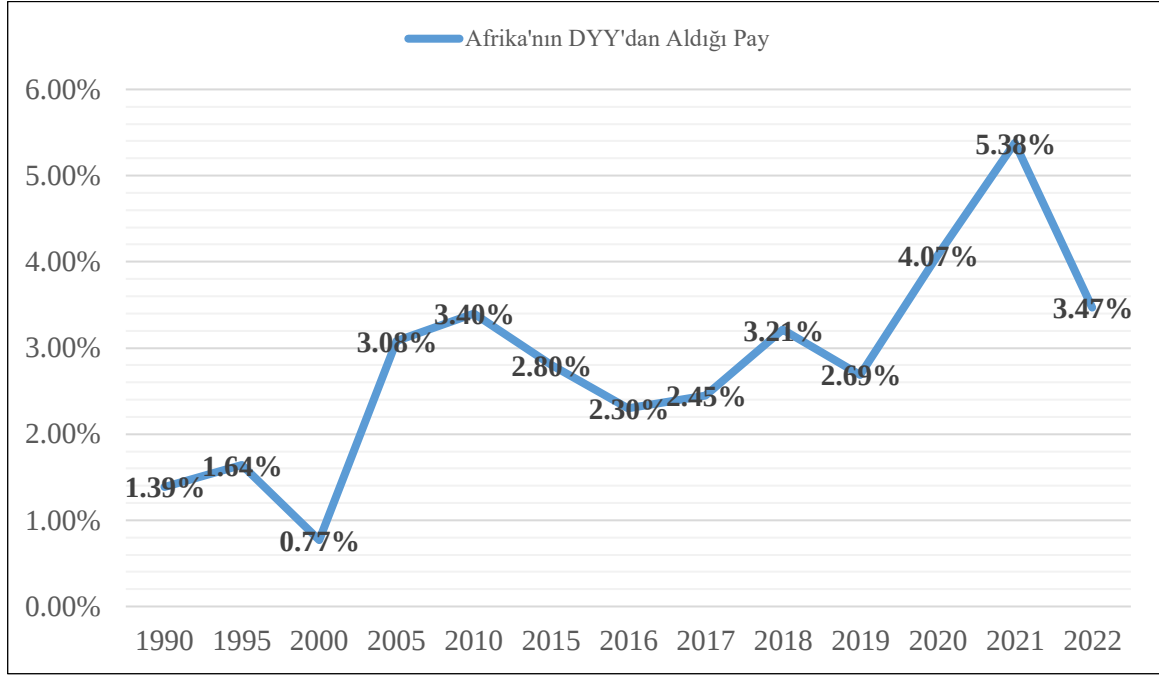
Yıl / Bölge	Dünya	Afrika	ORAN
1990	204.887	2.845	1,39%
1995	345.142	5.665	1,64%
2000	1.356.685	10.381	0,77%
2005	954.072	29.408	3,08%
2010	1.393.014	47.335	3,40%
2015	2.056.416	57.579	2,80%
2016	2.003.453	46.157	2,30%
2017	1.644.871	40.358	2,45%
2018	1.375.436	44.170	3,21%
2019	1.707.830	45.962	2,69%
2020	961.983	39.195	4,07%
2021	1.478.137	79.582	5,38%
2022	1.294.738	44.929	3,47%

Kaynak: UNCTAD, 2023

Afrika ülkelerine yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki artışı, Kıta ülkelerinin yabancı sermayeyi çekebilmek için yasal düzenlemeler yapmaları ve siyasi açıdan geçmişe nazaran daha istikrarlı bir yapıya kavuşmaları ile açıklamak mümkündür (Balıkcıoğlu, 2022: 29). Afrika'ya yapılan doğrudan yabancı yatırımlar hakkında söylenmesi gereken hususlardan birisi de Kıta'nın uluslararası ortamda meydana gelen kriz ve olaylara karşı kırılgan olduğudur. Örneğin 2008 krizi döneminde Kıta'ya yapılan yabancı yatırımlar da bir düşüş meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra 2019

yıldaki Covid-19 salgını süresince de yabancı yatırımlarda bir düşüş yaşandığı tablodan görülmektedir. Afrika ülkeleri gelişmekte olan ülkeler arasında yabancı sermaye yatırımlarından en az payı alan grup konumunda olsa da doğrudan yabancı yatırımlar, teknolojik dönüşüm, altyapı yatırımları ve değerli madenlerin ekonomik döngünün içine dahil edilmesi gibi önemli unsurları destekleyici nitelikte olduğu için kıta ülkeleri için önemlidir.

Grafik 1: Afrika Ülkelerinin Doğrudan Yabancı Yatırımlardan Aldığı Pay

Kaynak: UNCTAD, 2023

Birleşmiş Milletler verilerine göre Afrika'nın nüfusu sürekli olarak artmaktadır. 2023 yılı itibarıyla dünya nüfusunun yaklaşık olarak %20'sini Afrika ülkeleri oluşturmaktadır. Bu oranın ilerleyen yıllarda daha da yükselmesi beklenmektedir. 1950 yılından itibaren her yıl %2 dolaylarında nüfus artışı kaydetmektedir. 2100 yılında dünya nüfusunun %40'ını Afrika ülkelerinin oluşturacağı öngörülmektedir (UN DESA WPP, 2022, <https://population.un.org/wpp/Download/-Standard/MostUsed/>). Nüfusun işgücü açısından önemi dikkate alındığında Afrika ülkeleri bu güçlerini bir avantaja çevirebilir.

Tablo 4: Afrika Kıtasının Nüfusu

Yıl	Toplam Nüfus (Bin)
1950	225.120
1960	280.903
1970	360.671
1980	474.765
1990	629.699

Tablo 4: (Devamı)

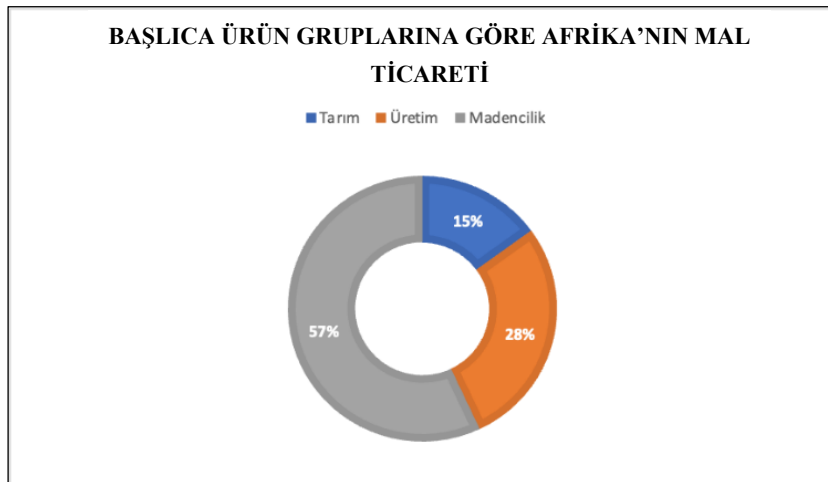
Yıl	Toplam Nüfus (Bin)
2000	808.871
2010	1.041.484
2020	1.344.070
2050	2.465.755
2100	3.917.077

Kaynak: UN DESA, World Population Prospects, 2022

Afrika'nın ticari göstergeleri uluslararası olaylardan etkilenme bakımından duyarlı bir seyir izlemektedir. Örneğin 2008 krizinden sonra kıtanın ihracatı keskin bir düşüş göstermiştir (DTÖ Afrika'nın Ticaret Kapasitesinin Güçlendirilmesi, 2021: 13). Kıtanın ihracatı çoğunlukla hammaddelere dayalı olduğu için küresel talep bu noktada önemli bir rol oynamaktadır. Aynı şekilde Covid-19 salgını sırasında küresel talepte (özellikle Afrika'nın en büyük ticaret ortaklarından olan Çin'in talebinde) meydana gelen düşüş kıta ticaretini olumsuz etkilemiştir. Bunun yanı sıra halihazırda kıta ihracatının 3'te 1'ini 5 Kuzey Afrika ülkesi gerçekleştirmektedir. Sahraaltı Afrika ülkelerinin kıta ihracatında payı ise 2010 yılından beri istikrarlı bir şekilde artmaktadır (DTÖ Afrika'nın Ticaret Kapasitesinin Güçlendirilmesi, 2021: 13).

Afrika ülkelerinin ticari münasebetlerine bakıldığında madencilik önemli bir yeri işgal etmektedir. Örneğin Dünya Ticaret Örgütü'nün 2018 yılı verilerine göre gerçekleşen mal ticaretinin yarısından fazlasını madencilik oluşturmaktadır. Bu durum Afrika ülkeleri için madencilikğin önemini güçlendirmektedir. Nüfusun %70'inin tarımda çalışmasına karşılık kıta ülkeleri için önemli ekonomik getiri kaynaklarından birisi madenciliktir.

Grafik 2: Başlıca Ürün Gruplarına Göre Afrika'nın Mal Ticareti, 2018

Kaynak: DTÖ, 2021

Kıta'nın madencilik açısından verileri analiz edilirse, birçok önemli kalemde dünyanın önde gelen rezervlerine sahip olduğu görülür. Dünya madencilik kongresi uluslararası organizasyon komitesinin verilerine göre 2000 yılından sonra Afrika'daki madencilik faaliyetlerinde %21,9'luk bir artış meydana gelmiştir (DMK, 2023:4). Bu artışa rağmen Kıta ülkeleri henüz sahip oldukları kaynaklara dair tam potansiyellerini kullanmamışlardır. Önemli doğal zenginlikleri bünyesinde barındıran Afrika, dünyanın en fazla ekilebilir alanına sahiplik yapmaktadır. Kıta ülkeleri tarım dışında madencilik açısından önemli avantajlara sahiptir. Afrika küresel maden rezervlerinin %30'u, dünyadaki kanıtlanmış petrol rezervlerinin %8'i ve doğalgaz rezervlerinin %7'sine sahiptir (Afrika Kalkınma Bankası, 2016: 3). Söz konusu kaynaklara sahipliğin ötesinde, doğal kaynaklar Afrika ekonomileri için önemli itici güçlerden birisidir.

Ekonomik gerekçeler Afrika ile kurulacak ikili angajmanlarda önemli bir unsur olarak yerini korurken, Afrika ülkeleri ile iş birliğini elverişli kılan bir diğer başlık Kıta ülkelerinin sayısal çokluğudur. Afrika 54 devlet ile Birleşmiş Milletler'in en kalabalık gruplarından birini oluşturmaktadır. Afrika ülkelerinin uluslararası kuruluşlardaki sayısal çoğunluğu diğer devletler açısından bir iş birliği nedeni olarak görülebilir. İlerleyen bölümlerde daha ayrıntılı yer verilecek olmasına karşın bir örnek vermek gerekirse Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme motivasyonlarından birisi de Afrika grubunun BM'deki sayısal ağırlığıdır.

Afrika ülkeleri ile kurulacak ikili ilişkilerde iş birliği zemini oluşturması açısından düşünülebilecek bir diğer başlık ise insani ve kalkınma yardımları meselesidir. Kıta genelinde yaşanan insani ve siyasi krizler uluslararası gündemi uzun yıllardır işgal etmektedir ve etmeye devam edecektir. İnsani ve kalkınma yardımları bölge ülkeleri için hayati öneme sahiptir. Bu durum kaynak sağlayıcı ülkeler açısından Kıta ile kurulacak ilişkilerde önemli bir gündemi oluşturmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Avrupa Birliği ve diğer gelişmekte olan ekonomiler kalkınma yardımlarının ciddi bir boyutunu Afrika'ya yönlendirmektedir. Söz konusu yardımların Afrika için kullanılması ve bir artı değer oluşturması Afrikalı liderler tarafından önemsenmektedir. İnsani ve kalkınma yardımlarının kıta ülkeleri ile kurulacak ilişkilerde iş birliği zemininin oluşturulması açısından elverişli bir araç olacağı değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

1.1.3. Türkiye'nin Afrika Politikasını Etkileyen Faktörler

Türkiye'nin Afrika politikasını etkileyen faktörlerin başında, Türk dış politikasının yaşadığı dönüşüm gelmektedir. Türk dış politikasının yaşadığı dönüşümün genel hatlarıyla açıklanmasının, Afrika politikasında yaşanan gelişmeleri yorumlayabilmek için faydalı olacağına kuşku yoktur. Türk dış politikasında yaşanan dönüşümü anlamadan Afrika politikasının tam olarak anlamlandırılmayacağı belirtilebilir. Böylelikle, "Türkiye'nin Afrika politikasını etkileyen faktörler nedir?" ve Afrika politikasının arkasındaki temel itici faktörün ne olduğu sorusuna daha net bir cevap verilmesi mümkün olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti ilk kurulduğu dönemde kurucu lider Mustafa Kemal Atatürk'ün “yurtta sulh cihanda sulh” prensibiyle dış politika eğilimlerini belirlemiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, oluşan uluslararası ortamda tarafsızlığını Batı yanlısı bir politikaya çevirmiştir. Batı yanlısı tutum Cumhuriyetin ilkelerine ters bir durum olmamış aksine “Batı medeniyetinin bir parçası olma” hedefiyle kurulan devletin temel gelişimini yansıtır nitelikte olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Türk dış politikasını yönünü belirleyen faktörlerin en iyi açıklaması neorealizm çerçevesinde yapılabilir (Oğuzlu ve Han, 2023: 65-66). İç faktörlerden ziyade tamamen güvenlik odaklı dış faktörler Türk dış politikasının yolunu çizmiştir. Bu ifadeyle karar alıcıların iradeleri göz ardı edilmemektedir. Karar alıcılar ara bileşenler olarak birden fazla seçenek arasından yaptıkları seçimler ile politikanın yönünü belirlemektedir ancak temel bileşen bu örnekte uluslararası sistem ve ulusal güvenlidir. Ulusal güvenlik meselesi belirtilen dönem için ekonomik gerekçelerden daha önemli görülmüştür. Uzun yıllar hissedilen Sovyetler Birliği tehdidi, genç Cumhuriyetin dış politika yapım sürecinde etkili olmuştur. Türk dış politikası Soğuk Savaş yıllarında savunmacı bir duruş ve mütevazı hedeflerle karakterize edilmiştir (Haugom, 2019: 209).

Soğuk Savaş döneminde Türkiye, NATO ittifakı dışında kalan bölgeleri çoğunlukla sorunlu bulmuş ve ileri düzeyde ilişkiler geliştirmeye muktedir görmemiştir. İttifak içerisindeki ilişkilerini geliştirmiş ve bu anlamda tek yönlü bir dış politika izlenimi vermiştir. Soğuk Savaş'ın son bulması tek yönlü dış politikanın uluslararası yalnızlığa neden olmasıyla sonuçlanmıştır. Aynı zamanda bir devrin sonuna gelinmiş ve güvenlik temelli dış politika yapım süreci de değişime uğramıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonucunda azalan güvenlik endişeleri Türkiye'ye Soğuk Savaş sonrası küresel bağlama uyum sağlama fırsatı sunmuştur (Dahir, 2021: 30). Bu durum da yeni ortaklıklar ve yeni ilişkileri içeren bir dış politika sürecini beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaş'ın son bulmasının Türkiye için olumsuz etkileri olduğu gibi dönem kazançlı bir konum da kazandırmıştır. Türkiye'nin jeostratejik konumu köklü bir değişime uğramıştır. Daha önce NATO için ileri karakol olarak görünen Türkiye; ekonomik anlamda stratejik bir kavşağa dönüşmüştür. Söz konusu gelişmeler ışığında dış politikadaki güvenlikçi yaklaşım yerini ekonomi temelli paradigma değişimine bırakmıştır. Sorun kaynağı ve karşı blok olarak varsayılan coğrafyalar büyüyen ekonomi için bir pazara dönüşmüştür.

Türkiye'nin 1990'larda yaşadığı politik değişimi sadece dış etkenlerle açıklamak yeterli değildir. Uluslararası sistemin değişen yapısının her ne kadar etkisi büyükse de inşacılık kuramının temel prensipleri doğrultusunda iç politikada meydana gelen değişimler de politik yönelimde etkili olmuştur. Bu hususta en önemli belirleyici unsurlardan birisi de Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB)'ne katılım sürecidir (Jung, 2012: 27). İç politikada yapılan yapısal ve yasal reformlar Türkiye'deki siyasal katılım ve politika yapım süreçlerini etkilemiş ve daha katılımcı dış politika süreci görünür olmuştur. Farklı STK'lar ve iş çevrelerinin gündemi bu dönemde hükümetin dış politika yönelimlerini etkilemiştir (Özkan ve Akgün, 2010: 528). Yaşanan finansal krizler Türkiye açısından bir fırsat olmuştur. 2008 finansal krizinden sonra çevre ülkelerin önemi artmış ve daha fazla görünür

olmuşlardır. Sanayi ve üretim alanlarında yaşanan gelişmeler bu alandaki sivil toplumu güçlendirmiştir.

Türkiye örneğinde TOBB, TÜSİAD, DEİK gibi kurumlar dış politika yapım sürecinde daha aktif ve katılımcı kurumlar haline gelmişlerdir. Ekonomi ve ticaret başlıkları Türk dış politikasında kullanışlı bir faktör olarak sürece dahil olmuşlardır (Öniş, 2011: 56). Buna ilaveten kültür ve kimlik gibi unsurlar da dış politika yapım sürecinin unsurları haline gelmişlerdir. Bu süreç Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ilk olarak Orta Asya'daki Türk devletleri ile kurulan ilişkilerde ortaya çıkmıştır. İlerleyen yıllarda dış politikada kültür ve kimlik söylemleri daha yüksek sesle ifade edilmiştir. Dolayısıyla, uluslararası siyasette meydana gelen değişimlerin tetiklediği sürece iç siyasetteki gelişmeler eşlik etmiştir.

Türk dış politikasının yaşadığı değişimi anlatan en iyi ifadelerden birisi De Gaulle vari politika tarzıdır. Türk dış politikası bir değişim yaşadığı kesindir ancak bu değişimin laiklik-İslam ikileminden ibaret olduğu varsayımı hatalıdır. Dolayısıyla, Türkiye Cumhuriyeti son dönem dış politikasında, Cumhuriyetin kuruluş felsefesini yansıtan dış politikasından vazgeçtiğine yönelik iddiaların temelsiz olduğu ifade edilebilir (Jung, 2012: 25). Son dönem Türk dış politikasında merkeze oturan ifade hem Kemalist hem de neo-Osmanlılık olarak adlandırılan yönelimlerin ortak paydası olan milliyetçiliktir (Taşpınar, 2011). Bölgesinde kendine daha fazla güvenen Türkiye, kendi hinterlandındaki ülkelere yöneldiği gibi Batı ittifakından da vazgeçmiş değildir. Taşpınar (2011), Türkiye'nin dış politika tutumunu Charles de Gaulle'e atıfla bir Türk Gaullizmi olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım Türk dış politikasının yaşadığı dönüşümü ve yapılaşma biçimini anlamlandırma da kullanışlı bir yaklaşımdır. Çünkü yürütülen politikada ne Avrupa'dan vazgeçilmiştir ne de Avrupa temelli bir politika yürütülmektedir. Türk dış politikası bazen Avrupa ile bazen de Avrupa'ya rağmen dış politikasını yürütmektedir. Afrika politikası bu hususta önemli örneklerden birisidir. Afrika kıtasında en etkin ülkelerden birisi olan Fransa ile Türkiye'nin birçok durumda Afrika'da çıkarları çatışmakta ve bazı durumlarda iki ülke arasında krizler çıkabilmektedir.

Tablo 5: Türk Dış Politikasında Yaşanan Yeni Yönelimler ve Devamlılıklar (1990'lardan Sonra)

	Devamlılıklar	Yeni Yönelimler
Dış Politika Tarzı	Batı ittifakı ile kurulan ilişkiler gelişerek devam etmektedir.	Yeni ortaklıklar geliştirilmektedir. (Örneğin Afrika, Asya, Latin Amerika politikaları vs.)
Dış Politika Yapıcıları	Yasal Sorumlular (Cumhurbaşkanı, Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı vb.)	Sivil Toplum Kuruluşları, çıkar grupları, ticaret odaları vb.
İç Politika Dış Politika Bağlantısı	Zayıf	İç politikada yaşanan gelişmeler dış politikayı etkilemektedir.

Tablo 5: (Devamı)

	Devamlılıklar	Yeni Yönelimler
Yumuşak Güç-Sert Güç	Sert güç odaklı.	Yumuşak güç daha fazla görünür olmuştur. Kültür ve kimlik dış politika sürecinin önemli unsurları haline gelmişlerdir. Söylem olarak da en yetkili ağızlardan yumuşak güç siyaseti gündemde tutulmuştur.

Türk dış politikasının Soğuk Savaş öncesi ve sonrası dönemdeki en önemli yeniliklerinden birisi kuşkusuz Afrika'dır. Yukarıda yapılan tartışmaya paralel olarak Afrika politikasında Türkiye açısından kayda değer gelişmeler meydana gelmiştir. Meselenin Afrika açısından daha iyi anlaşılması için uluslararası sistem, devlet ve politika yapıcılar diğer bir ifadeyle şahıslar üzerinden bir analiz sunulması faydalı olacaktır. Sistem düzeyinde en önemli yenilik Sovyetler Birliği'nin dağılması ile oluşan uluslararası konjonktürdür. Çift kutuplu uluslararası sistem yerini çok kutuplu sisteme ve güvenlik kaygılarının gerilediği bir ortama bırakmıştır. Afrika kıtası gelişmekte olan ekonomilerin ilgi odağı olan alanlardan birisidir. Bu ortamda, ikili ve bölgesel ortaklıklarını genişletme çabası içerisindeki Türkiye de kıtaya ilgi duyan ülkeler arasında yerini almıştır. Dolayısıyla değişen uluslararası ortama uyum sağlama çabası olarak değerlendirilmektedir (Bayram, 2021: 9). Sistem bazlı yaşanan değişim Türkiye'nin Afrika açılımına olanak sağlayan unsurlardan birisidir.

Devlet odaklı değişimler de Türkiye'nin Afrika politikasını doğrudan etkilemektedir. 21. yüzyıl Türkiye'nin yapısal ve yasal çerçevelerde önemli değişiklikler yaşadığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte, dış politika yapım süreci önemli değişimlere sahne olmuştur. Burada ifade edilmesinde fayda var ki, Türkiye'nin dış politikada yaşadığı dönüşüm sadece Adalet ve Kalkınma Partisi'nin paydaşlarına atfedilemez. Değişim de esasında bir sürekliliğin devam ettirilmesi idi. Özal hükümetleri ile 1990'larda başlayan pro-aktif dış politika vizyonu koalisyon hükümeti ile de sürdürülmüştür (Öniş, 2011:49). Bu noktada Dışişleri eski bakanı İsmail Cem'in vizyonu Türkiye'nin dış politikada izlediği yolun şekillenmesinde etkili olan bir diğer unsurdur. Afrika politikası açısından İsmail Cem'in çabaları göz ardı edilemez. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin özellikle ikinci döneminden itibaren dış politikada daha keskin kırılmalar yaşanmıştır. Bu hususta en önemli etken AB ile ilişkilerin gerilemesi diğer alanlarda Türk dış politikasını daha aktif bir niteliğe zorlamıştır. Kendi bölgesel hinterlandında daha iddialı ve kendinden emin bir politik duruş dış politika yapımında yaşanan kırılmalardan birisidir (Öniş, 2011: 50). Ayrıca kurumsal anlamda yeni organlar oluşturulmuş ve her biri dış politikanın önemli paydaşları arasında yerlerini almışlardır. Örneğin Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Yunus Emre Enstitüsü (YEE) ve Türkiye Maarif Vakfı (TMV) gibi kurumlar Türkiye'nin yeni dış politikasının önemli paydaşlarıdır.

Uluslararası sistem ve devlet düzeyinde meydana gelen değişimleri değerlendiren ve bir aksiyon alınmasını sağlayan idareciler düzeyindeki çabalara da dikkat çekmek gerekir. Bu anlamda dış politika yapım sürecinde karar alıcıların da etkisi önemli bir unsurdur. Afrika politikasının, Türk dış politikasının gündemine alınması ilk olarak Ahmet Gündüz Ökçün'ün Dışişleri Bakanlığı döneminde olmuştur (İncesu, 2020). İlerleyen yıllarda İsmail Cem'in çabalarıyla bir Afrika Açılım Politikası oluşturulmuştur. Son dönemde ise yani Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarlarının mensuplarının çabaları öne çıkmaktadır. Böylelikle, Türkiye'nin bir yumuşak güç politikası yürütebilmesi adına kurumsal kapasitesini geliştirmesine yönelik çabalar da hız kazanmıştır. Önce TİKA'nın, ardından YEE, YTB ve son olarak da TMV'nin kurulması ve faaliyet sahasını genişletmesiyle birlikte belirtilen kurumlar dış politika sürecinde elverişli araçlara dönüştürülmüştür.

1.1.4. Afrika'nın Türkiye Açısından Önemi

Afrika kıtasının Türkiye açısından önemini iki başlık altında toparlayabiliriz. Bu çerçevede Afrika kaynaklı nedenler ve Türkiye kaynaklı nedenler olmak üzere iki ana başlık altında incelemek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. İlk olarak Afrika kaynaklı nedenlere bakılacak olursa, Afrika'nın dünya politikasında artan önemi sayılacak ilk nedenler arasındadır. Kıta ülkeleri özellikle Soğuk Savaş'tan sonra bağımsızlıklarını tam anlamıyla kazanmaya başlamışlardır. 21. yüzyılın potansiyel olarak umut vadeden en önemli kıtaları arasında Afrika gelmektedir. Yukarıda Tablo 4'te de görüleceği üzere 2050 yılına kadar Afrika kıtasının nüfusunun neredeyse dünya nüfusunun 4'te 1'ini oluşturması beklenmektedir. Ayrıca günümüz küresel rekabetinde Büyük Güçler olarak anabileceğimiz ABD, Çin ve Rusya için Afrika bir mücadele alanına dönüşmüş durumdadır. Afrika'nın bu öneminin ardında yatan nedenlere baktığımızda Kıta ülkelerinin sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginlikler göze çarpmaktadır. Enerji kaynakları açısından zengin bir konumda olan Afrika, ciddi bir enerji ithalatı iştahına sahip Türkiye için bu anlamda önemli bir konumdadır. Enerjide dışa bağımlılığı yüksek olan Türkiye, enerji ithalatında çeşitliliği artırmak için Afrika kıtasını bir fırsat olarak görmektedir.

Afrika kıtası, barındırdığı fırsatlar kadar birçok olumsuzluk ile de anılmaktadır. Bu anlamda kıtada meydana gelen insani krizler uluslararası gündemi meşgul etmektedir. Birçok iç savaşa, gıda krizine, sağlık sorunlarına, eğitim gibi temel hizmetlere erişim noktasında sorun yaşayan kıta ülkeleri Türkiye için bu anlamda da önem arz etmektedir. Türkiye'nin girişimci ve insani dış politikası bu doğrultuda Afrika'ya büyük önem vermektedir (Anadolu Ajansı, 2023). Türkiye için Afrika kıtası sadece ticaret yapılacak bir pazar olmaktan ziyade Afrika'nın da bu ilişkiler neticesinde kalkınmasını önceleyen bir profilde ilerlemektedir.

Afrika'nın Türkiye açısından öneminde bir diğer başlık hem Türkiye kaynaklı hem Afrika kaynaklı nedenler arasında sayılabilecek ekonomi başlığıdır. Bu hususta, yıllık ortalama %3'lerle büyüyen bir pazar olan Afrika, ticaret ortaklarına önemli fırsatlar sunmaktadır. Türkiye açısından

büyüyen sanayisi için önemli ihracat pazarlarından birisi de Afrika'dır. Özellikle Türk inşaat sektörü için gelişim aşamasında olan Afrika ülkelerinin alt yapı projeleri önemli fırsatlar sunmaktadır (Hürriyet, 2018). Ayrıca önemli enerji tedarikçilerine sahip Afrika ile Türkiye bu anlamda enerji arz ve güvenliğini sağlamak için işbirliği yapabilir. Ekonomik olarak dikkat çekilmesi gereken alan, savunma sanayi alanıdır. Savunma sanayi alanında başarılı girişimlere imza atan Türkiye, terörle mücadele eden Afrika ülkeleri için cazip tedarikçilerden birisi haline gelmiştir (Bayram, 2021: 9). Kıta ülkelerinde yaşanan insani krizler Afrika'yı Türkiye için önemli kılan nedenler arasındadır. Bölgedeki barış güçlerine askeri destek sağlayan Türkiye ayrıca Somali'de kurduğu askeri üsle de Somali'nin terörle mücadelesine katkı sunmayı amaçlamaktadır (Anadolu Ajansı, 2019). Bütün bunlara ek olarak, kendisini bölgesel bir güç olarak sunan Türkiye'nin küresel rekabetin önemli alanlarından birisi olan bir kıtadan uzak durması düşünülemez.

Ekonomik, askeri ve stratejik başlıklar altında ifade edilen hususlar önemlidir ancak Türkiye'nin kıtaya yaklaşımını tam olarak analiz etmekten uzaktır. Türkiye'nin yumuşak gücünü oluşturan temel unsurlar Kıta ülkeleri ile kültürel, insani ve eğitim alanındaki iş birlikleridir. Türk dış politikası Afrika'ya yaklaşımında ekonomik ve siyasi ilişkiler ile birlikte insani gerekçeleri ön plana çıkarmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2020). Böylece yumuşak güç uygulamaları Türkiye'nin Afrika politikasında en önemli hareket noktalarından birisi haline gelmektedir. Özetle Afrika'nın Türkiye için önemi, ekonomik fırsatlar, enerji alanındaki iş birlikleri, kültürel faaliyetler ve insani gerekçelere dayanan politikalar şeklinde sıralanabilir.

1.2. Tarihsel Süreçte Türkiye-Afrika İlişkileri

Afrika ile Türkiye'nin ilişkileri son 20 yılda ivme kazanmış olsa da Türklerin, Afrika ile ilişkilerinin başlangıcı Osmanlı döneminde yoğunlaşmıştır. Genel hatlarıyla ifade edilmesi gerekirse, Afrika ile ilişkiler üç ana başlık altında toplanacaktır. İlk dönem, Osmanlı Devleti'nin kıta ile kurduğu ilişkidir. Bu dönemdeki ilişki biçimi ikili ilişkilerden ziyade yöneten ve yönetilen ilişkisidir. Ancak bunun dışında kıtaya hükmedilen alanlar dışında ikili ilişkilerin kurulduğu yönetimler de olmuştur. İkinci dönem ise kıtaya uzun yıllar hükmettikten sonra Osmanlıların hakimiyetini yitirmesi ile başlayan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1998 yılına kadar olan dönemi içermektedir. Bu dönem genel itibarıyla, Türkiye'nin içinde bulunduğu durumlar, Afrika'dan kaynaklı nedenler ve uluslararası sistemin etkileriyle ikili ilişkilerin sınırlı kaldığı bir dönem olmuştur. Son dönem ise 1998'den günümüze dek uzanan süreci kapsamaktadır. Bu dönem, Türkiye Cumhuriyeti'nin çok boyutlu dış politikasının başlangıcı, Afrika kıtasının öneminin diğer yükselen güçler gibi kavrandığı, ikili ilişkilerin kurumsal zeminde yürütülme ihtiyacının doğduğu, bu yönde aksiyonlar alındığı, ilişkilerin stratejik ortaklık temelinde yürütüldüğü yılları içermektedir.

Türklerin, Afrika ile ilişkilerinin yoğunlaştığı dönem Osmanlı dönemi olsa da bunun öncesinde İslamiyet'in Afrika'da yayılmaya başladığı VII. yüzyıldan itibaren Suriye ve Irak'a götürülen

Türkler'in sonradan Mısır'a geçip burada Tolunoğulları (868-905) devletini kurduğu görülmektedir (Kavas, 2006: 28). İlerleyen yıllarda Tolunoğulları'nı, İhşidiler ve çoğunluğu Türklerden oluşan Memlukler takip etmiştir. Memlukler'in zayıflayan hakimiyeti sonrasında Yavuz Sultan Selim döneminde 1517 yılında Memluk hanedanlığı ortadan kaldırılmış ve bölge Doğu Afrika Osmanlı yönetimi idaresine girmiş, XVI-XX yüzyıl arasında bugün ki 13 Afrika devleti Osmanlı hakimiyeti altında kalmıştır (Kavas, 2006: 29-34). Afrika'da kurulan idare, beş eyaletten müşterek olmuştur ve bu eyaletler günümüzde şu devletlere karşılık gelmektedir: Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Sudan, Eritre, Cibuti, Etiyopya, Somali, Kenya, Nijer, Çad, Güney Sudan ve Uganda (Orakçı, 2018: 54-55). Osmanlılar bu devletlerin topraklarının ya tamamına ya da bir kısmına hükmetmişlerdir. 1911-1912 yılları arasında meydana gelen Osmanlı-İtalyan Savaşı'na kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika'da hakimiyeti devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Afrika ile teması sadece belli bir bölgeye hükmetmekle kalmamıştır. Osmanlı Devleti Zanzibar, Güney Afrika ve Kanem-Bornu Sultanlığı ile de dostluk ve ittifak ilişkileri tesis etmiştir (Hazar, 2012: 6). Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun Kanem-Bornu ile kurduğu bu ilişkiler adı geçen devletin hükmettiği alanda bugün bulunan Nijerya, Çad ve Nijer devletlerinde Türkiye'ye karşı olumlu bir bakışın sebebi olmuştur (Hazar, 2016: 148). Bu dönem açısından dikkat çekilmesi gerekli konulardan birisi de Osmanlı Devleti'nin, Afrika'da kolonyal niyetler ve faaliyetler içerisinde bulunmamış olmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu kıtada sömürge faaliyeti yürütmediği gibi Kuzey Afrika'yı İspanyol ve Doğu Afrika'yı Portekiz sömürsünden korumuştur. Bu gerçeklik, bugün Türkiye'ye karşı Kıta'da oluşan sempatiye zemin hazırlamıştır (Hazar, 2016: 172). Osmanlı Devleti vasıtasıyla bölge ülkeleriyle geliştirilen tarihsel bağlar günümüzde Türk dış politikasının yumuşak güç misyonuna altyapı sağlayarak katkıda bulunmaktadır. Türkiye'den bölgeye yapılan ziyaretlerde birçok düzeyde bu bağlara atıfta bulunmaktadır (AA, 2018).

1.2.1. İlişkilerin Durağan Dönemi: 1998 ve Öncesi

Türkiye'nin Afrika politikasını etkileyen faktörler başlığı altında değerlendirmeye tabi tutulan Türk dış politikasının yaşadığı dönüşümü, Afrika özelinde örneklendirme ve analiz etme amacıyla Türkiye'nin 1998 yılından önceki Afrika politikası önemlidir. Türk dış politikasında yaşanan politik dönüşümün anlamlı örneklerinden birisini Afrika politikası sunmaktadır. Türkiye'nin yumuşak güç politikaları ile uygulamaya başladığı Afrika politikasının, geldiği seviyeyi anlamlandırmak adına ilişkilerin önceki yıllarda hangi seviyelerde gerçekleştiğini görmek, karşılaştırmalı analiz açısından değerli veriler sunacaktır.

Türkiye-Afrika ilişkilerinin en zor dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1990'lı yıllara kadar olan zaman diliminde yaşanmıştır. Dönem itibarıyla Türkiye-Afrika ilişkileri en düşük seviyeye inmiştir (Özkan, 2012: 21). İlişkilerin düşük seviyeye gelmesi sadece Türkiye nedenli

gerekçelerle açıklanamaz. Öncelikle gözden kaçırılmaması gereken bir husus, genç Cumhuriyetin yeni bağımsızlığını kazandığıdır. Nitekim kuruluş dönemi Türk dış politikası statükoculuk, Batıcılık ve meşruiyetçilik ilkelerini benimsemiş ve bunların üzerine kurulmuştur (Oğurlu, 2017: 48). Bağımsızlığını yeni kazanmış Türkiye'nin önceliği bağımsızlığını korumak ve Batılılaşma temelli bir kalkınma yaşamak olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde sistemi değiştirmeye yönelik hareketler yerine onun devamından yana olmuş, kendi gelişimini tamamlamak için ülke içindeki reformlara odaklanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan dekolonizasyon sürecinde Türkiye, Afrika'da bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan devletlerle ilişki kurma noktasında çok istekli davranmamıştır. Dönem itibarıyla Türkiye, kuruluşundan beri takip ettiği Batılılaşma politikaları ile Batı ittifakının bir parçası olmaya çalışmıştır. Avrupa'nın yıkımına sebep olan bu savaştan sonra Türkiye, Truman Doktrini ve Marshall Planı gibi programlardan faydalanmış, NATO'ya üye olmuş ve ABD'nin teşvikleriyle Bağdat Paketi'nı kurarak Batı ittifak sistemine eklenmeye çalışırken Afrika'yı görmezden gelmiştir (Tepeciklioğlu, 2012: 66).

Dekolonizasyon döneminde, Türkiye'nin Kıta'ya karşı takındığı tutum ilişkilerin ne düzeyde olduğu ve Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu açıklaması bakımından önemlidir. Türk karar alıcıları, Kıta'daki bağımsızlık hareketlerini çok ciddiye almamış, egemenlik değişiminin Batılı devletler arasında olduğu görüşü öne çıkmıştır (Dikerdem, 1977: 65-66). Söz konusu ülkelerle ilgili Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi tutumunu Emekli Büyükelçi Mahmut Dikerdem (1977: 66) şu sözlerle açıklamaktadır: “*Birleşmiş Milletler 'de Amerika nasıl oy kullanırsa aynen onlar gibi oy vermek, Cezayir meselesinde Fransa'nın yanında olmak, Kıbrıs'ta İngilizleri desteklemektir*”. Türk dış politikasının II. Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu sistemde ana amacı kendi güvenliğini sağlamak olmuştur. Sovyet tehlikesine karşı Batı ittifakının güvenlik şemsiyesi altına giren Türkiye diğer bölgeleri görmezden gelmiştir.

Batı merkezli dış politika tutumu diğer bölgelere ikincil kategoride bir önem atfetmiştir (Afacan, 2012: 11). Örneğin 17 Şubat 1940 tarihli bir belge Türkiye'nin Kıta'ya yaklaşımı açısından tarihe ışık tutmaktadır. Güney Afrika yerleşiklerinden Ahmet İsmail Momoniat tarafından dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bir mektup yazılmıştır. Söz konusu mektupta Momoniat, İnönü'ye Türkiye'yi fahri olarak temsil etmeyi teklif etmektedir. Ancak bu teklif 30 Nisan 1940 yılında bir konsolosluk açılmasında fayda görülmediği gerekçesiyle reddedilmiştir (BCA, 37339- 149860-10; BCA, 37339-149860-9; BCA, 37339-149860-18). Ayrıca yine ilerleyen yıllarda, bütçe yetersizlikleri sebebiyle Güney Afrika'ya elçilik açılma düşüncesi rafa kaldırılmıştır (BCA, 44794-215986-5). Söz konusu iki örnekten yola çıkarak, dönem itibarıyla Türkiye'nin Afrika ile hem ilgisizlikten hem de ekonomik gerekçeler dolayısıyla ilişkilerin zayıf kaldığı söylenebilir.

Afrika ülkelerinin bağımsızlığı konusunda ilgisiz hatta o devletlerin tepkisine neden olacak bir politika güden Türkiye, Bandung Konferansı'nda da söz konusu ülkeler tarafından tepkiye neden olacak bir tutum sergilemiştir. Bandung Konferansı'na değinmeden önce Türkiye'nin BM'de, Cezayir'in bağımsızlık savaşı sırasında tutumunu belirtmek faydalı olacaktır. 1954 yılında başlayan Cezayir'in bağımsızlık savaşı her ne kadar Türk kamuoyunda sempatiyle takip edilse de Türkiye 1955'te BM Asya-Afrika grubunun Cezayir sorununu BM Genel Kurulu'nda görüşülmesini oylamaya sunduğu sırada olumsuz yönde oy kullanmış, 1957 ve 1958'de yine aynı grubun Cezayir'in *self-determinasyon* önerisine Türkiye çekimser yönde oy kullanmıştır (Kürkçüoğlu ve Fırat, 2015: 634-635). 1945'ten sonra başlayan bağımsızlık hareketi ortaya yeni devletler çıkarmış ve bunun sonucunda iki kutuplu dünyada *üçüncü bir yol* olarak *Bağılantısızlar Hareketi* ortaya çıkmıştır. Bu grubu oluşturan Asya-Afrika ülkeleri 18 Nisan 1955 tarihinde Bandung'ta toplanmış ve bu konferansa Türkiye de davet edilmiştir. Türkiye gelen bu daveti önce reddettiye de daha sonra ABD'nin ısrarı sonucu kabul etmiştir.

Bu dönemde Türkiye, müttefiklerinin Asya-Afrika Konferansı konusunda ne düşündüklerini elçilikleri üzerinden sürekli raporlarla takip etmeye çalışmıştır. Türkiye, Bandung Konferansı'na bu toplantıya katılan ülkelerle ilişkileri geliştirmeye ya da onları desteklemeye değil, komünizmin oyununa gelmemelerini ve ABD'nin yanında olmalarını tavsiye etmeye gitmiştir (Dikerdem, 1977: 117-118). Türkiye konferans sırasında yapılan açıklamalar dolayısıyla zor durumu düşmüş, bunun sonucunda da katılımcı ülkeler Türkiye'ye "Amerikan uydusu" damgasını vurmuşlardır. Konferansa Türkiye'yi temsilen katılan Fatin Rüştü Zorlu konferans sırasında Nehru, Tito ve Nasır gibi liderlerle görüşmek istese de bu talep olumlu karşılanmamıştır (Dikerdem, 1977: 118).

Konferans sırasında yaşananları Fatin Rüştü Zorlu 1956 yılında bütçe görüşmeleri sırasında ifade etmiştir. Zorlu, esasında konferansı düzenleyen ülkelerin sunduğu üçüncü yol fikrine karşıdır. Söz konusu düşüncenin bir Sovyet yayımlacılığına neden olacağını ifade etmektedir (T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Devre:10, İçtima:2, Cilt:10, s. 736-739). Görüşmeler sırasında, Türkiye'nin Bandung Konferansı'na katılma noktasında istekli olmadığı ve müttefiklerin (ABD) ricası üzerine katıldıklarını Zorlu ifade etmekte ve dönemin Başbakanı Adnan Menderes de doğrulamaktadır. Konferansa katılım amaçları Soğuk Savaş'ta iki süper güç, arasında kalmamak ve kendi bağımsızlıklarını temin etmek isteyen devletlere ABD tarafının doğru olduğunu sunmak Türkiye için büyük bir hata olmuştur. Söz konusu kısa erimli dış politika hareketleri, Afrika ile ilişkileri fazlasıyla germiş ve uzun yıllar onarılmayacak şekilde zarar vermiştir (Tepeciklioğlu, 2012: 68).

Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye Afrika ülkeleriyle ilişkileri geliştirme konusunda geç kalmıştır. Her ne kadar bu ülkeler ilerleyen süreçte tanınmış olsalar da güçlü ilişkiler tesis etme konusunda ilgi gösterilmemiştir (Afacan, 2012: 11). Türkiye Cumhuriyeti, tutumunun olumsuz dönüşlerini görmek için çok beklememiştir. 1964 yılında baş gösteren Kıbrıs sorunu Türkiye'nin uzun yıllardır izlediği dış politikanın ilk acı sınavı olmuştur. Bağımsızlık hareketleriyle BM'de

sayıları artan Asya-Afrika ülkeleri önemli hale gelmiştir ancak Türkiye, Kıbrıs konusunda bir destek görmemiş, hatta bu devletler Türkiye'nin karşısında olmuşlardır. Afrika ülkelerinin bu tutumu iki gerekçeyle açıklanabilir. Birincisi, Afrikalı devletlerin kendi demografik yapıları Kıbrıs konusunda Türkiye'nin tezlerine uzak durmalarına gerekçe olmuş, ikinci olarak da Türkiye'nin Bandung Konferansı ve bağımsızlık mücadeleleri döneminde bu devletlere karşı izlediği politikalar (Fırat, 2015: 731-732). Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs meselesinde uluslararası toplumda yalnız kalmıştır ve bu politika anlayışının değişimi için ilk nedenlerden birisi olmuştur.

Kıbrıs konusunda Türkiye'nin BM'de yapılan oylamada uğradığı yenilgi, Türk politika yapıcılarına bir uyarı niteliğinde olmuştur. Türk dış politikasında bir şeylerin değişmesi için ilk işaret fişeklerinden olarak okunabilir. Türkiye ilk olarak Bağlantısızlar Hareketi ile ilişkileri tesis etmek için Kahire Konferansı'na katılmış ancak burada pek hoş karşılandığı söylenemeyecektir. İkinci olarak, Üçüncü Dünya ülkelerine "Kıbrıs iyi niyet heyetleri" gönderilmiş (Dışişleri Bakanlığı Dışişleri Belleteni, 1965: 5), daha sonra 1970'lerde ekonomik yardım programı başlatılmış ve son olarak da Rodezya'da (Zimbabve) bağımsızlık mücadelesi veren halka maddi yardım yapılmıştır (Oran, 2015: 677). Türkiye 1970'lerle beraber daha önce göz ardı ettiği ülkelerle ilişkilerini onarmaya çalışmıştır. Ancak bu yapılan yardımlar çok sayıda ülkeyi kapsadığı için etkisiz olmuş, dönem dönem atılan adımlar bütüncül bir yaklaşımdan ziyade anlık reaksiyonlar şeklinde gelişmiştir (Oran, 2015: 677).

Türk dış politikasındaki bu yaklaşımın hem küresel hem de kendi ulusal durumu tarafından şekillendirildiği söylenebilir. Türkiye dönem itibarıyla siyasi ve ekonomik istikrarını tam anlamıyla sağlayamamıştır. Bir süre sonra, söz konusu politikanın uzun vadeli zararları hissedilince Türkiye bazı adımlar atmış olsa da bunlar bir fayda sağlamamış ve güçlü ilişkiler için zemin hazırlayacak bir süreklilikten uzak olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'lı yıllar Türkiye için bazı değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu döneme kadar tek yönlü dış politika anlayışı ile gelen Türkiye, Soğuk Savaş'tan sonra önemini Batı için korusa da durum tamamıyla eskisi gibi olmamıştır. Artık dünyanın küreselleşmeye doğru gittiği, dünyanın farklı yerlerinde çeşitli imkanların doğduğu bir dönemde Türkiye de hem iç politika hem de dış politika anlamında yaşanan değişimlere ayak uydurmaya çalışmıştır. Özetle Soğuk Savaş'ın sebep olduğu her türlü sınırlama onunla beraber gitmiş ve Türkiye daha bağımsız hareket etme fırsatı yakalamıştır (Oğurlu, 2017: 50).

1.2.2. İlişkilerin Yeniden Tesisi: 1998-2022

Türkiye-Afrika ilişkileri bakımından tarihsel kırılmalardan birisi 1998 yılı Afrika Eylem Planı'nın yayınlandığı süreçtir. Bu tarihten önce, Türkiye'nin Kıta ülkeleri ile ilişkileri geliştirmek için bazı girişimleri olmuştur. 1960'larda gönderilen "İyi Niyet Heyetlerinin" yanı sıra 1980'li yıllarda kıta ülkeleri ile ilişkileri geliştirmek üzere bazı girişimlerde bulunulmuştur. Özal hükümetleri döneminde 1989 yılında Senegal, Gambiya, Nijerya, Kamerun ve Gabon'a siyasi ve

ekonomik ilişkileri ele almak üzere teknik heyetler gönderilmiştir (BCA, 30-18-1-2/620-817-5, 23). Afrika'ya yönelik kalkınma yardımlarının ilk örneğine yine bu dönemlerde rastlamak mümkündür. Örneğin, yapılması planlanan teknik yardımlar için bir heyetin Sudan'a görevlendirildiği görülmektedir (BCA, 30-18-1-2 / 589- 662 – 6). Ancak yapılan yardımların miktarı düşük ve yararlanıcı ülke sayısının fazla olması nedeniyle girişimler sönük kalmışlardır. Bu noktadan hareketle, Afrika'nın Türk dış politikasının çekim alanına girmesi üç nedenle açıklanabilir. Bunlardan birincisi, küresel anlamda meydana gelen değişiklikler. İkincisi, Afrika'nın dünya siyaseti açısından artan önemi. Son olarak, Türkiye'nin her anlamda 2000'li yıllarda yaşadığı siyasi ve ekonomik dönüşümdür.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi Türkiye'nin dışında gerçekleşen ancak Türkiye'yi de etkileyen bir düzlemde gerçekleşmiştir. İki kutuplu dünya düzeni bir süre tek kutuplu devam etmiş daha sonra da çok kutuplu bir sisteme evrilmiştir. Bu süreçte dış politikada yeni kavramlar ve yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Yumuşak gücün, dış politika yapımında etkisi fark edilmiş, sert gücün oluşturduğu gündem bu etkiyle yumuşamıştır. Türkiye kendi tarihsel birikimi ve gelişen ekonomisiyle bu değişime ayak uydurmaya çalışmıştır. Afrika'ya artan ilginin sebeplerinden birisi de Afrika'nın kendi potansiyelidir. Daha önce bahsedildiği gibi Afrika doğal kaynakları ve konumu açısından birçok fırsat sunmaktadır. Afrika, bir milyardan fazla nüfusuyla, petrol, doğalgaz, bakır, altın ve uranyum açısından zengin bir kıtadır. Afrika'nın, 21. yüzyıl itibarıyla küresel sistemde daha etkili bir rol oynaması beklenmekte ve hızla gelişen kıtanın ekonomik ve ticari potansiyeli ve jeopolitik önemi son zamanlarda birçok ülkeyi kıtaya çekmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>). Her açıdan potansiyel barındıran bu kıtayı, dünyanın ilk 10 ekonomisinden birisi olmayı hedefleyen Türkiye'nin göz ardı etmesi beklenemez (Yılmaz ve Kılıçoğlu, 2017: 472-473).

Afrika'ya artan ilginin bir diğer boyutunu da Türkiye'nin kendi iç dinamikleri oluşturmaktadır. Türkiye için 1990'lı yıllarda yeni fırsat kapıları aralanmıştır. Daha önce blok siyaseti kapsamında sorunlu bölgeler olarak görünen coğrafyalar (Orta Doğu, Afrika, Asya vb.) yeni Türk dış politikası anlayışında potansiyel ortaklar olarak değerlendirilmişlerdir. Bu anlamda dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem tarafından 1998'de Afrika Eylem Planı hazırlanmıştır. Emekli Büyükelçi Numan Hazar (2016: 278- 279) eylem planının kapsamını ve amacını şöyle açıklamıştır:

Plan çerçevesinde, Afrika ülkeleri ile ekonomik ve ticari ilişkilere dair yasal çerçevenin oluşturulması, başka bir deyimle Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği, Yatırımların Karşılıklı olarak Teşviki ve Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmalarının imzalanması, kültür anlaşmaları yapılması, Devlet ve Hükümet başkanları, bakanlar düzeyinde karşılıklı ziyaretlerin artırılması, parlamentolar arasında temaslar kurulması, teknik yardım yapılması, Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankasına bölge dışı donör ülke olarak üye olması, temsil sorununu çözümlmek için yeni Büyükelçilikler açılması, hava ve deniz ulaşımı sorununun çözüme kavuşturulması öngörülmüştür.

Afrika Eylem Planı 1998’de Türkiye için bir yol haritası olsa da dönemin şartları eylem planının başarılı bir şekilde uygulanmasına izin vermemiştir. Türkiye için küresel anlamda büyük fırsatların ortaya çıktığı bu dönemde Türk dış politikası, ülkenin istikrarsızlığı ve ekonomik kriz ile sınırlandırılmıştı. Türk dış politikasının şekillenme sürecinde de değişimler yaşanmıştır. 1990’larda siyasi alanda farklı görüşlerde grupların ortaya çıkışı ve Türkiye’nin çevresindeki Balkanlar, Orta Doğu gibi coğrafyalarda başlayan çatışmalar kimliğe dayanan farkındalığa sahip grupların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu gruplar, Batı’dan daha bağımsız politikalar için hükümetlere hem baskıda bulunmuştur hem de ortaya çıkan yeni şirketler ve sivil toplum kuruluşları diğer bölgelerle ilişkileri geliştirme konusunda daha istekli davranmış olup dolayısıyla kamuoyu ya da sivil girişimler dış politika sürecinde etkili olmaya başlamışlardır (Özkan ve Akgün, 2010: 528).

Tüm bu gelişmelere ilaveten Adalet ve Kalkınma Partisi’nin 2002’de iktidar olması ve Adalet Kalkınma Partisi hükümetleri döneminde değişen dış politika anlayışı, Afrika ile ilişkilere de farklı bir boyut kazandırmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi dönemlerinde yumuşak güç kullanımına, “komşularla sıfır sorun” sloganıyla ifade edilen komşularla iyi ilişkiler geliştirmeye ve de Türkiye’ye bölgesel ve küresel bir güç olarak rol veren bir vizyona vurgu yapılmıştır (Öniş, 2011: 50). Ayrıca, Afrika politikasında uluslararası ve ulusal düzeyde değişimlerin yanı sıra politika yapıcılar düzleminde değişen anlayışın etkisi yadsınamayacak kadar önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde politika yapıcılarında değişen anlayışla ve küresel fırsatlarla birlikte çok yönlü bir dış politika takip etmeye çalışmıştır.

Afrika Eylem Planı (1998), tam anlamıyla uygulanmasa da Türkiye için önemli bir yol haritası olmuştur. Türkiye’nin tarihsel olarak Kuzey Afrika ile daha güçlü ilişkileri olmuştur ancak yeni dönem Afrika Açılımı sadece bu bölgeyi kapsamamaktadır. Türkiye’nin Afrika açılımı, bakış açısını genişletmiş ve bütün kıtayı kapsayan bir siyasete dönüşmüştür. Türkiye 2005 yılını “Afrika Yılı” ilan etmiş ve aynı yıl Afrika Birliği’ne (AfB) gözlemci üye olmuştur. Türkiye, 2008 yılında AfB’nin düzenlediği Zirve’de “stratejik ortak” ilan edilmiş ve aynı yıl düzenlenen I. Türkiye-Afrika Ortaklığı Zirvesi’yle ilişkiler sürdürülebilir bir boyut kazanmıştır (Çavuşoğlu, 2019: 116). Söz konusu Zirve’de dokuz işbirliği alanı belirlenmiş ve “Türkiye-Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: Ortak İşbirliği ve Dayanışma” ile “Türkiye-Afrika Ortaklığı için İşbirliği Çerçevesi” adlı belgeler kabul edilmiştir (Hazar, 2016: 253). Söz konusu belgeler ilişkilere sürdürülebilirlik ve kurumsal bir yapı kazandırmıştır. Ayrıca Türkiye açısından zirvenin iki ana amacı vardı. Birincisi, Türkiye’nin kararlılığını ortaya koymak ve ikincisi de Türkiye’nin 2009-2010 dönemi BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine destek toplayabilmektir (Özkan, 2012: 23). Bu anlamda zirve hedefine ulaşmış ve Türkiye aldığı 151 oy ile geçici üyeliğe seçilmiştir.

Kıta ile ilişkileri geliştirmek için siyasi, ekonomik, kültürel ve insani boyutlarda çabalayan Türkiye’nin Afrika Açılımı 2013 yılında sona ermiş ve yerini “Afrika Ortaklık Politikasına” bırakmıştır (Çavuşoğlu, 2019: 113). Planlanan çerçevede II. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi 19-21

Kasım tarihlerinde Ekvator Ginesi’nde düzenlenmiştir. Zirve’de 30’a yakın ülke temsil edilmiş ve 2015-2019 dönemine ilişkin Ortak Uygulama Planı kabul edilmiştir. Çeşitli alanlarda projelerin bir yol haritası olan bu bildiri Afrika ülkelerinin önceliklerine göre tespit edilmiş ve gerçekleştirilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>).

Söz konusu zirvelerin üçüncüsü 16-18 Aralık 2021 tarihlerinde “Birlikte Kalkınma ve Refah için Güçlendirilmiş Ortaklık” teması ile İstanbul’da düzenlenmiştir (AA, 2021). Zirvenin ardından “2022-2026 Ortak Eylem Planı” kabul edilmiş ve ilişkilerin geliştirilmesi için beş stratejik alan belirlenmiş, Türkiye’nin Kıta ülkeleri ile ilişkilere kurumsal boyut kazandıran ortaklık zirvelerinin dördüncüsünün 2026 yılında Afrika’da düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.

Tablo 6: Türkiye’nin Afrika ile İlişkilerinin Kronolojisi

Yıl	Gelişme
1998	Afrika Eylem Planı hazırlandı.
2005	Türkiye’de Afrika Yılı ilan edildi.
2005	Türkiye, AfB’ye gözlemci üye oldu.
2008	Türkiye, AfB’ye stratejik ortak olarak kabul edildi.
2008	I.Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi düzenlendi.
2014	II.Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi düzenlendi.
2021	III.Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi düzenlendi.
2026	IV. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi’nin düzenlenmesi kararlaştırıldı.

1.3. Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç

Yumuşak güç kavramı ilk ortaya atıldığı günden bu yana uluslararası ilişkiler alanındaki akademik tartışmaların gündeminde yer almaktadır (Nye, 1990). Kavram bazı devlet ve bilim insanları tarafından sahiplenilmiş bazıları tarafından kökten reddedilmiştir. Bir üçüncü yol olarak da kavramın temel mantığı kabul edilip üzerinde bazı değişiklikler yapanlar olmuştur. Yumuşak güç kavramı ilk olarak Joseph Nye tarafından 1990 yılında yayınlanan “*Bound to Lead: The Changing Nature of American Power- Liderliğe Zorunluluk: Amerikan Gücünün Değişen Doğası*” adlı eserde kullanılmıştır (Nye, 1990). Daha sonra Nye, 2004 yılında yayınladığı “*Soft Power: the means to success in world politics- Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*” adlı eserde yumuşak güç kavramını Amerikan dış politikası açısından incelemiştir. Amerikan gücünün düşüşte olduğu bir dönemde, Amerikan hegemonyasının küresel ölçekte devamlılığı için ABD’nin yumuşak güç politikalarını benimsemesi gerektiği tavsiyeleri ile bu kavramın doğduğu söylenebilir.

Yumuşak güç, en genel tanımıyla, bir devletin zorlama veya baskı olmaksızın cazibe yoluyla başka bir devleti ya da bir devletin kamuoyunu kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi için etkileme yeteneğini ifade eder. Gücün maddi olmayan kaynaklar açısından önemine dikkat çekilmesi

ve gücün maddi olmayan kaynaklara dayanan yönünün ön plana çıkarılması Nye'a has bir şey değildir. Gücün bu yönüne Carr'ın "kanaat üzerinde" savında, Bachrach ve Baratz'ın "gündem yaratma" savında ve Lukes'un güç kavramsallaştırmasında bulmak mümkündür. Joseph Nye, kavramı zaten kendisinin üretmediğini kabul etmektedir (Nye, 2021: 196).

Bir ülkenin yumuşak güce sahip olabilmesinin ön koşulu yaygın kanaate göre demokratik değerlere sahip olmasıdır. Nye'in yumuşak güç kavramsallaştırmasında ortaya koyduğu imaj ve çekicilik liberal değerlere endeksli davranışlardır. Liberal değerlere sahip olmayan devletler yumuşak güce sahip olabilir mi? Nye'in kavramsallaştırdığı yumuşak gücün en çok eleştirilen hususlarından birisi de liberal ve demokratik ülkeler için kullanışlı bir kavramsallaştırma olduğudur. Bir başka deyişle, yumuşak güce sahip olmanın ön koşulu demokratik ve liberal değerlere sahip olmak gibi anlaşılmıştır. Yumuşak gücün varlığı için demokratik değerleri şart koşturmak, gerçekçi bir yaklaşım olarak ifade edilemez. Bu hususta Çin'in ortaya koyduğu strateji ve sahip olduğu yumuşak güç önemli bir örnektir. Kaynak ülke tarafından, hedef alınan kitle demokratik değerleri benimsemiyorsa liberal değerler bir yumuşak güç oluşturmaz. Dolayısıyla yumuşak gücün varlığının ve etkisinin belirlenmesinde hedef ülkenin özellikleri ve onlar üzerinde bıraktığı etki önemlidir.

Yumuşak gücün *liberal çerçevesi*, kavramı belli ülkelerin hizmetinde sınırlandırmaktadır. Hiçbir ulusun yumuşak güç üzerinde bir tekeli veya tahakkümü yoktur. Liberal olmayan devletler de yumuşak güç oluşturabilirler. Türkiye, Rusya, Hindistan, Çin veya Brezilya'nın belli ölçüde yumuşak güç potansiyelleri vardır. Saydığımız ülkelerin bir kısmı Batılı anlamda demokratik değerlere sahip ülkeler değildir ancak her birisi belli ölçüde başarılı yumuşak güç politikaları uygulamaktadır. Liberal olmayan devletlerin liberal uluslar nezdinde bir çekiciliği ve olumlu imajından söz edemezsek de dünyanın başka bir yerinde yumuşak güç oluşturabilirler. Örneğin Çin'in Afrika'daki faaliyetleri, Çin açısından bazı Afrika ülkeleri nezdinde yumuşak güç oluşturmaktadır. Dolayısıyla yumuşak gücün ikna edici ve çekici etkisi, yabancı ulusların kaynak ülkelerin niteliklerini nasıl algıladığına ve çekici bulup bulmadığına bağlıdır (Fan, 2008: 150).

Lee (2009: 206), kavramın fazla liberal ve Amerikan çıkarlarına hizmet edecek şekilde tasarlanmasını, "*Yumuşak güç tartışması aslında ABD'nin liderliğinin ve hegemonyasının sürdürülmesi tartışması*" sözleriyle eleştirmiştir. Örneğin Nye, Ortadoğu'da bir ABD yumuşak gücünün oluşumuna engel durumları bölge ülkelerin demokratik durumlarını gerekçe göstererek tutarsız bulmaktadır (Nye, 2002: 71). Böylece Nye'in yumuşak güç kavramsallaştırmasında liberal değerlerin ön planda olduğu gerçeği gözler önüne serilmektedir. Yumuşak güç kavramı, sabit değerler dizisiyle ifade edilebilir bir kavram olmaktan uzaktır. Kavrama ABD açısından yaklaşıldığı takdirde, ABD'nin yumuşak güç üretebilmesi için hedef ülkelerin liberal değerleri benimsemiş ya da bu konuda ılımlı olması gerekmektedir. Aynı durum Çin'i baz aldığımız zaman değişecektir. Yumuşak gücün bu yönünü Nye da kabul etmektedir: "*Farklı gruplar ve bölgeler arasında ABD*

kültürünün çekiciliği, ABD politikalarının tanıtılmasını kolaylaştırabilir veya zorlaştırabilir” (Nye, 2002: 72).

Nye, kavramın liberal olduğu eleştirilerini, yumuşak güç kavramını ilk ortaya attığı dönem itibariyle, Soğuk Savaş’ın galibinin Batı olması ve Batılı değerlerin daha çekici olduğu için kavramı o şekilde tasarladığını söylemektedir (Nye, 2021: 201). Nye, liberal değerlerin çekiciliğini, yerleşik bir durum olmaktan ziyade o dönem itibariyle tasarladığını söylemektedir. Durumu özetlemesi açısından Nye’in yumuşak güce nasıl yaklaştığını ifade eden, “*yumuşak güç, hedef kitlenin zihnine bağlıdır*” sözleri önemlidir (Nye, 2021: 201).

Sonuç olarak, yumuşak güç kavramı ilk ortaya atıldığı dönem itibariyle liberal değerler ile tasarlanmış bir kavramdır. Ancak ilerleyen yıllarda, kavramın uluslararası politikanın işlevsel araçlarından birisi haline gelmesiyle birlikte birçok tartışmanın odağında olmuş ve bu doğrultuda yeni tanımlamalar ve kavramsallaştırmalar ortaya çıkmıştır. Kavramın çıkış yeri itibariyle liberal yapısı zamanla aşınmış ve dünyanın diğer bölgelerindeki farklı ideolojik alt yapılara sahip devletler tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye, yumuşak güç kavramını dış politika yapım sürecine başarılı bir şekilde uyarlamış devletlerden birisidir. Türkiye’nin Afrika politikası özellikle yumuşak güç temelli yaklaşımlarla karakterize edilmektedir. Türkiye’nin yumuşak gücü temel olarak dış temsilcilikler ağı, insani ve kalkınma yardımları, eğitim ve kültür faaliyetlerinden oluşmaktadır.

Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde Türkiye, yumuşak gücünü dış politikaya etkin bir şekilde entegre etmek amacıyla diplomatik temsilcilik ağını genişletmiştir. Yurtdışındaki diplomatik misyonlar aracılığıyla ilişkilerin geliştirildiği en önemli bölgelerden biri Afrika’dır. Türkiye, etkin dış politika sürecinde diplomatik ağının genişletilmesine özen göstermiştir. Hedef ülkeler ile doğrudan ilişki kurma fırsatı elde edilmektedir. Diplomatik temsilciliklerin bulunduğu ülkeler ile ikili ekonomik ilişkiler de gelişmektedir. Türkiye Lowy Enstitüsü’nün Küresel Diplomasi Endeksi’ne göre 2021 yılı itibariyle diplomatik ağ sıralamasında 5. sırada yer almaktadır. Bu sıralamada ilk 3 ülkenin BM Güvenlik Konseyi daimî temsilcilerinin olması göz önüne alındığında, Türkiye’nin başarılı bir performans sergilediği ifade edilebilir. Diplomatik temsilciliklerin yaygınlaşmasından Afrika ülkeleri de pozitif etkilenmiştir. Örneğin, Türkiye’nin 2009 yılına kadar Afrika’daki büyükelçilik sayısı 12 iken bu sayı 2021 yılı itibariyle 43’e yükselmiştir (AA, 2021a). Diplomatik ağların ticari ilişkilere olumlu etkisi göz önüne alındığında, Türkiye’nin diplomatik ağı önemli yumuşak güçlerinden birisini oluşturmaktadır.

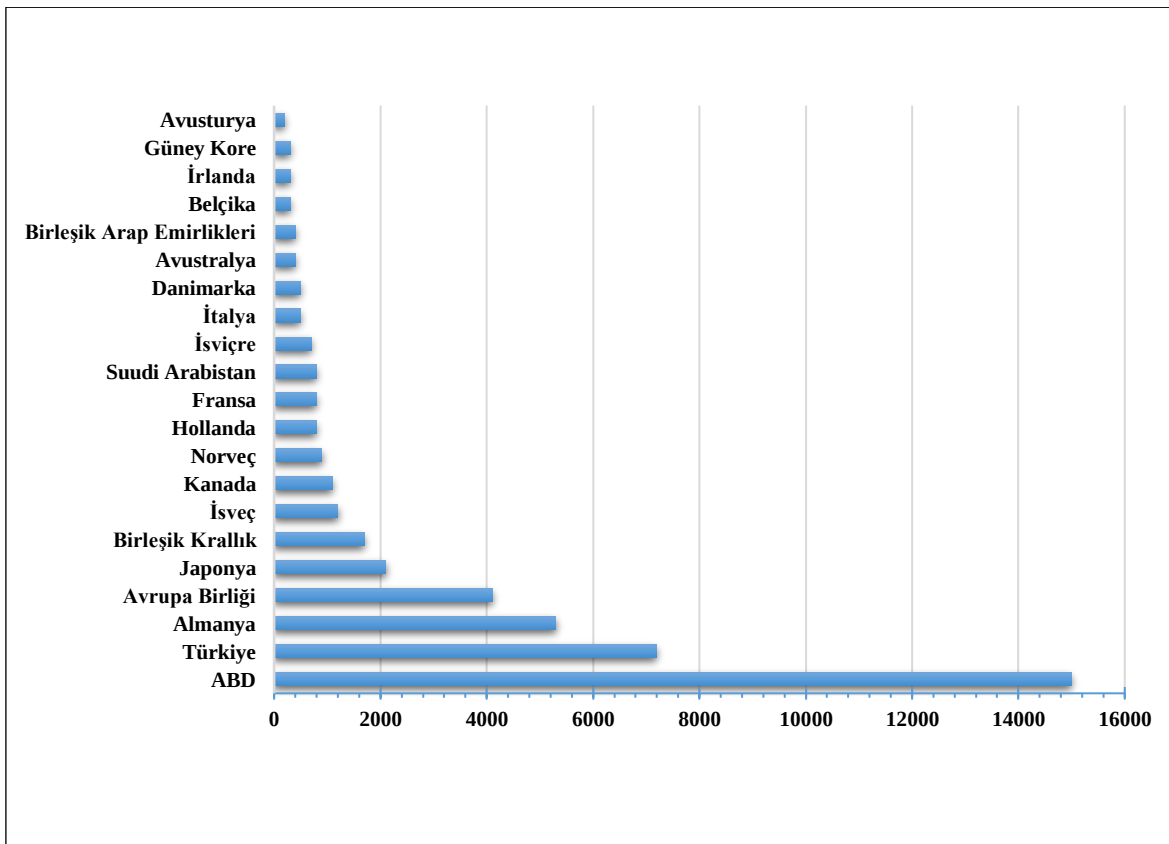
Tablo 7: Türkiye’nin Diplomatik Temsilcilik Ağı

Yıl	Büyükelçilik	Daimî Temsilcilik	Başkonsolosluk	Konsolos Ajanlığı	Ticaret Ofisi	Toplam
2022	146	13	94	1	1	255

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023

Türkiye'nin bir diğer önemli yumuşak gücü, insani yardımlar ve kalkınma yardımlarıdır. Ekonomik araçların kullanımıyla diğer ülkelerin ekonomik anlamda desteklenmesi yumuşak güç kullanımında ön plana çıkmaktadır. Kalkınma yardımları ve insani yardımlar yoluyla hedef ülkelerin durumunun iyileştirilmesi, bu stratejinin ana uygulamalarından birisidir. Örneğin, Çin “Bir Kuşak Bir Yol” stratejisiyle ekonomik gücünü Afrika ve Asya’da birçok ülkenin altyapı gelişimini destekleyip etki alanını genişletmek için kullanmıştır. Türkiye’nin bu konuda ön plana çıkan kurumu TİKA’dır. TİKA son yıllarda, Türkiye’nin yumuşak güç politikasının önde gelen yürütücü kurumlarından biri olarak ifade edilebilir.

Grafik 3: En Çok İnsani Yardım Yapan Ülkeler (2022, Milyon \$)

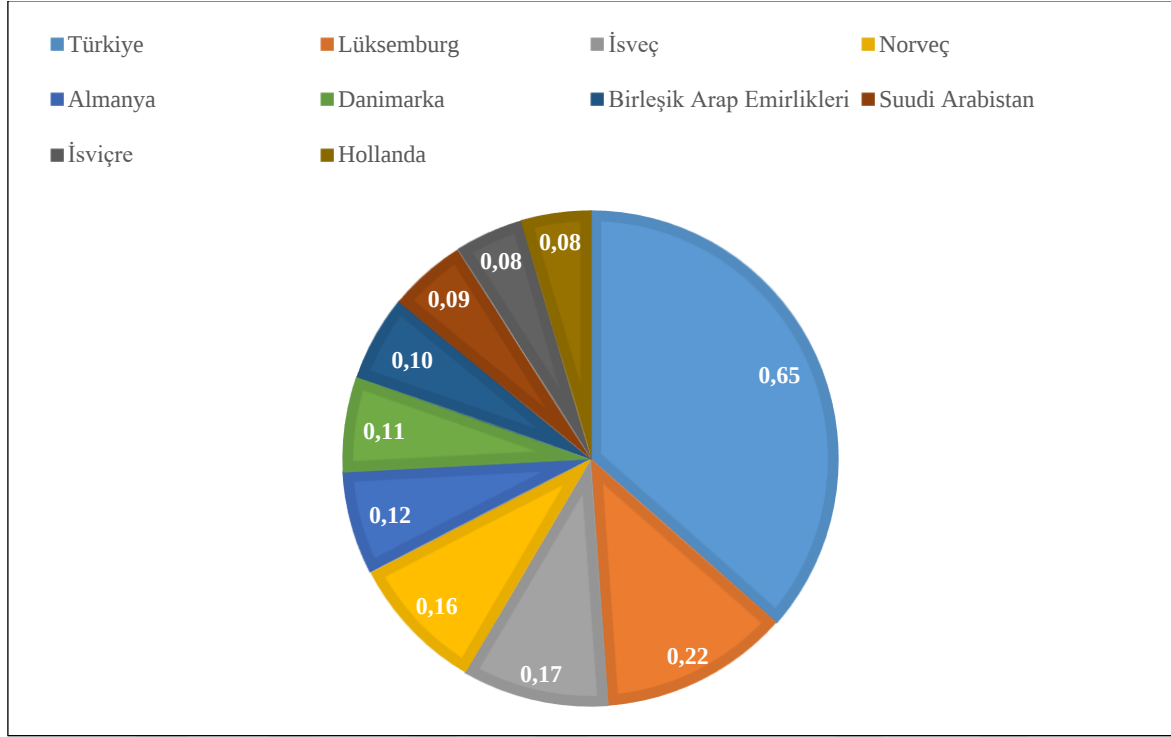

Kaynak: Küresel İnsani Yardım Raporu, 2022

Kalkınma yardımları ve insani yardımlar, diğer ülkelerin gözünde ulusal imajı artırmak için önemli araçların başında gelmektedir. Az gelişmiş ülkelerin desteklenmesi ve uluslararası krizlerde yaşanan olumsuzlukların hafifletilmesi amacıyla kullanılan bu yardımlar, yumuşak gücün önemli göstergeleri arasında gelmektedir. Türkiye’nin bu alanda verilerine bakıldığında, dünyanın en cömert ülkeleri arasında yer almaktadır. OECD’nin 2022 yılında yayınladığı rapora göre, Türkiye ABD’den sonra 7.2 milyar dolar ile dünyanın en fazla insani yardım yapan ikinci ülkesi konumundadır. Ayrıca bu konuda bir diğer önemli gösterge milli gelire oranla yapılan yardımların miktarıdır. Yine OECD verilerine göre Türkiye milli gelirinin 0,65’ini insani ve kalkınma

yardımlarına ayırarak bu konuda ilk sıraya yerleşmiştir. Türkiye’yi Lüksemburg, İsveç, Norveç ve Almanya takip etmektedir.

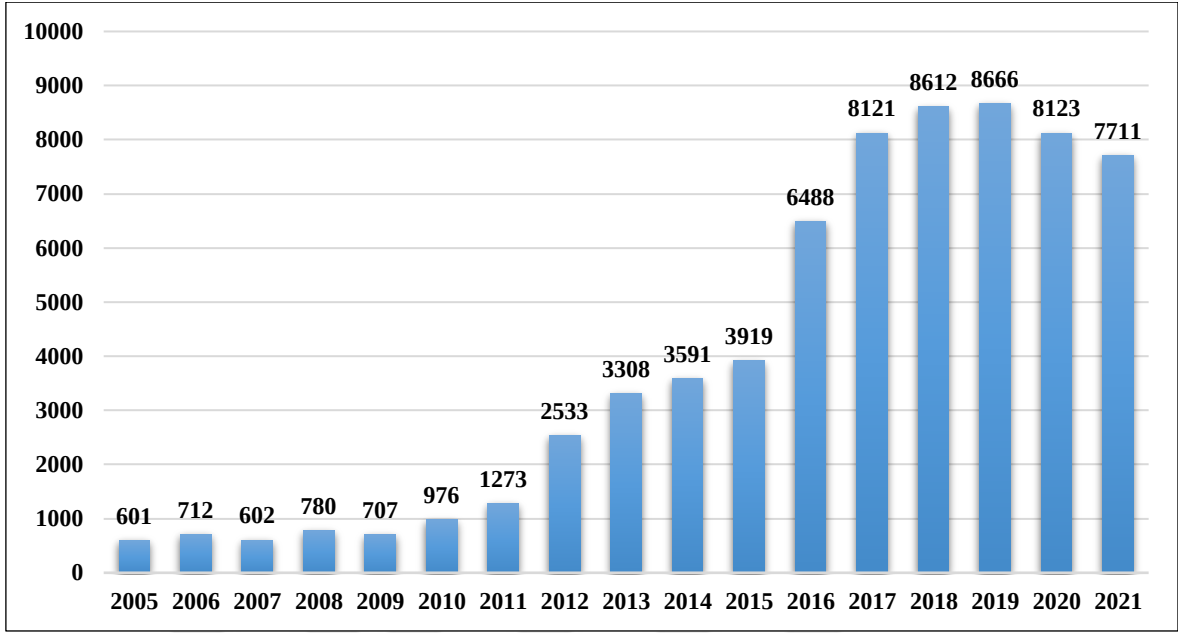
Grafik 4: GSMH’ye Göre En Fazla Yardım Yapan İlk 10 Ülke (2022)

Kaynak: Küresel İnsani Yardım Raporu, 2022

Türkiye’nin son dönem dış politika etkinliği göz önüne alındığında, bu durumun kalkınma yardımlarına da yansıdığı görülmektedir. Bir zamanlar, kalkınma yardımları hususunda alıcı ülkeler tarafında bulunan Türkiye bu durumu tersine çevirmiş ve en önemli donör ülkelerden birisi olmuştur. Resmi kalkınma yardımları, 2005 yılında 601 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve 2021 yılında bu rakam 7.7 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır. Türkiye, en fazla 2019 yılında 8.6 milyar dolar kalkınma yardımı gerçekleştirmiş ve aynı yıl milli gelirin %1,15’i kalkınma yardımlarına ayrılmıştır. Bu veriler ışığında, Türkiye’nin yumuşak güç kapasitesinin en önemli unsurlarından birisinin kalkınma yardımları olduğu ifade edilebilir. Yapılan yardımlar alıcı ülkelerin gelişiminde önemli rol oynamakta ve bu anlamda önemsenmektedir. Afrika, Türkiye’nin kalkınma ve insani yardımlarından en fazla yararlanan bölgelerden birisidir. Bu unsur da Türkiye’nin Afrika ülkeleri ile kurduğu ilişkilerde elini güçlendiren bir etken olmaktadır.

Grafik 5: Türkiye'nin Yıllara Göre Resmi Kalkınma Yardımları (2005-2021) (Milyon \$)

Kaynak: TİKA, 2022

Türkiye'nin yumuşak gücünü oluşturan bir diğer unsur da kültürdür. Kültür, yumuşak gücün ana kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Kültür, bir devletin söylemlerini çeşitli araçlarla aktaran ve dünya görüşünü şekillendiren bir araç olarak işlev görür (Aydemir, 2016: 139). Uluslararası ilişkiler alanı açısından ve konumuzla bağlantılı olarak yumuşak güç açısından kültürün bir anlam ifade edebilmesi için Nye'nin tabiriyle başka ülkeler nezdinde "çekici" özelliklere sahip olunması gerekmektedir. Uluslararası toplumu paylaşan her devletin sahip olduğu bir kültür olduğu kesindir. Ancak kültürün bir yumuşak güç aracı olarak hizmet edebilmesi için başkaları için de çekici nitelikler barındırması gerekmektedir (Sancak, 2022: 93). Ayrıca kültür, derin bir tarihsel geçmişe sahip olduğu ve geniş kitlelere hitap ettiği ölçüde güç üretebilme kabiliyetine sahiptir. Sığ ve sınırlı bir kültürün yumuşak güç üretmesi beklenemez.

Küreselleşme ile birlikte insanoğlunun sahip olduğu olanakların gelişmesi, kültürel tanıtımların kolaylaşmasına imkân sağlamıştır. Turizmin gelişmesi, kitle iletişim araçlarında ortaya çıkan devrim niteliğindeki gelişmeler, ulaşımın kolaylaşması ve eğitim faaliyetleri, kültür tanıtım ve yayılımlarını kolaylaştıran unsurlardır. Bu durum, devletlerin ve yeryüzünü paylaşan toplulukların birbirlerini tanıma ve etkileme olanaklarını geliştirmiştir. Bir yerden başka bir yere ulaşımın kolaylaştığı, bazı durumlarda fiziki olarak herhangi bir yerde bulunmadan bilgi sahibi olma olanaklarının geliştiği bir ortamda toplumların birbirlerini etkilemesi kolaylaşmıştır. Bu noktada, etkileyici, cezbedici ve çekici bir kültürel mirasa sahip toplumlar diğer toplumlar nezdinde rağbet noktası olarak görülmüş ve arzulanmıştır.

Bir toplumun değerler toplamının bir çatı ifadesi olarak kültürün tasnifi de genellikle daha yaygın ve geniş kitlelere hitap eden kitlesel eğlenceye dayalı alt kültür ile seçkin kitlelere hitap eden edebiyat, sanat ve eğitime dayalı üst kültür olarak ikiye ayrılmıştır (Nye, 2020: 32). Üst kültür ve alt kültür arasında yumuşak güç açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Öncelikle alt kültür kapsamında değerlendirilen faaliyetlerin yumuşak güç üretme potansiyelleri daha zayıftır. Üst kültür ile kıyaslandığında alt kültür bu anlamda daha zayıf kalmaktadır. Bir diğer önemli ayrım ise alt kültür faaliyeti olarak gelişebilecek uygulamaların spontane gelişmesi muhtemeldir ve kontrolü daha zordur. Ancak üst kültür olarak sınıflandırdığımız eğitim faaliyetleri, hükümet organizasyonu içerisinde yürütülmektedir. Bunun yanı sıra, eğitim faaliyetleri belli bir program çerçevesinde, hedefleri belli ve amaçları net ortaya koyulmuş organize faaliyetler olarak görülmelidir. Bu yüzden alt kültür ve üst kültür arasındaki söz konusu ayrımı yapmak önemlidir.

Yüksek kültürün başka ülkeler nezdinde yumuşak güce dönüştürülmesi için birçok araç kullanılabilir ancak bunlardan en etkili eğitim faaliyetleridir. Eğitim faaliyetleri vasıtasıyla sağlanacak bursların ve verilecek eğitimin yumuşak güce katkısı büyüktür. Eğitim faaliyetleri sayesinde, yabancı öğrenciler kaynak ülkedeki değerleri benimsemekte ve bir anlamda zamanı geldiğinde bir köprü pozisyonuna bürünmektedir. ABD Dışişleri Bakanlarından Colin L. Powell'ın ülkesinde eğitim gören yabancı öğrencilere ithafen *“Ülkemiz için burada eğitim görmüş geleceğin dünya liderlerinin dostluğundan daha değerli bir şey düşünemiyorum”* (Powell, 2001), sözü eğitim faaliyetlerinin ifade ettiği önemi anlamak için bir hayli müstesna olduğu kanaatindeyiz.

Yüksek kültürün bir parçası olan eğitim faaliyetleri yalnızca başka ülkelerden öğrencilerin üniversite amacıyla kaynak ülkeye taşınmasından ibaret değildir. Bunun yanı sıra, hedef ülke topraklarında eğitimin her kademesinde yürütülen faaliyetleri kapsamaktadır. Bu faaliyetler sayesinde, kendi dil ve kültürünü hedef ülkelerde tanıtmaya fırsatı yakalanmaktadır. Böylece devletler, var olan ön yargıları giderir ve yabancı toplumlara kendi cazip değerlerini tanıtmaya anlamında önemli bir fırsat yakalamış olurlar.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’NİN AFRİKA POLİTİKASINDAKİ YUMUŞAK GÜÇ ARAÇLARI

2.1. Yumuşak Gücün Aktörleri

Yumuşak güç faaliyetleri ekseriyetle devlet eliyle yürütülen faaliyetler olarak süregelmiştir. Ancak yaşanan küresel gelişmeler, ticari ilişkilerin boyutunda yaşanan değişimler ve bilgi teknoloji alanındaki atılımlarla yumuşak güç faaliyetleri devlet tekelinden çıkmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının (STK), bir diğer ifadeyle devlet dışı aktörlerin etkinliğinin artması sonucu yumuşak güç politikalarının yürütülmesi açısından yeni bir araç oluşmuştur. Bu durum kendi içinde hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar barındırabilir. Sivil toplumun dışında, ekonomik ilişkilerin gelişmesi, ilişkilerin boyutunun genişlemesi ve karmaşıklaşması sonucu yükselen özel sektör de yumuşak güç araçlarının bir kolunu oluşturmaktadır. Buna karşın gerek özel sektör gerekse de STK’lar hükümet politikalarından tamamıyla bağımsız ele alınamaz. Bazı durumlarda söz konusu iki araç, devlet desteği ve ekonomik katkısı ile yumuşak güç faaliyetleri yürütmektedir. Bu doğrultuda, dış politikanın asıl yürütücüsü devlet olduğu gibi yumuşak güç politikalarının da ana yüklenicisi devlet ve kurumlarıdır.

2.1.1. Devlet Kurumları

Uluslararası ilişkiler alanında yaşanan gelişmeler devletlerin diplomasi yürütme şekillerini ve güç uygulama yöntemlerini de etkilemiştir. Hükümetler, başta Dışişleri Bakanlığı olmak üzere diğer bakanlıklar, elçilikler ve hükümete bağlı çeşitli kuruluşlar aracılığıyla iş birliği zemini aramakta ve faaliyetler yürütmektedir. Yumuşak gücün dış politikada artan önemine paralel olarak, hükümetler bu alana daha fazla yatırım yapmış ve dış politika uygulamalarına yeni uygulayıcılar ve yöntemler dahil edilmiştir. Dış politikanın temel yürütücüsü devlettir. Dolayısıyla devlet eli olmadan yumuşak güç faaliyeti de yürütülemez. Her ne kadar popüler kültür anlamında şahısların oluşturabileceği bir cazibeden bahsedilebilse de yumuşak güç esasında siyasi bir meseledir ve siyasi karar egemenliği devlete has bir özelliktir. Hükümetten hariç diğer uygulayıcılar belirli bir faaliyet alanı sağlamış olsalar da yabancı dünyada her türlü idari işler devlet eliyle yürütülmektedir. Dolayısıyla devlet, kurumları ve ilişkileri kurarak yumuşak güç politikasına yön verir. Eğitim, sanat, kültür, spor ve ekonomi gibi birçok alanda proje hazırlayan hükümetler esas uygulayıcı olarak yurtdışında ana aktörlerdir. Devlet kurumları faaliyet gösterdikleri ülkelerde bulundukları konum gereği daha kolay faaliyet gösterebilme imkanına sahiptirler.

Yumuşak güç açısından devlet faaliyetlerinin en önemli unsurlarından birisi de dildir. Dış politikada kullanılan dilin ve üslubun diğer toplumlar üzerinde etkisi büyüktür. Esasında, devlet kurumları eliyle yürütülen yumuşak güç faaliyetlerinin en önemli risk unsurunu da dilsel iletişim sorunu oluşturmaktadır. Dış politikada kullanılacak kapsayıcı ve kolaylaştırıcı dilin, olası dezavantajları yumuşatacağı söylenebilir. Bu saptamayı doğrular şekilde; TİKA, YEE ve YTB, Türkiye'nin en önemli yumuşak güç uygulayıcı kurumları olarak ön plana çıkmaktadır. TİKA sağladığı kalkınma ve insani yardımlar ile dış politikanın önde gelen yürütücülerindendir. YEE, kültürel çalışmaları ve eğitim faaliyetleri ile ön plana çıkmaktadır. YTB sağladığı burs ve akraba topluluklar ile iş birliği çalışmalarıyla yumuşak güç politikasına katkıda bulunmaktadır. Türk dış politikasının yumuşak güç uygulamaları bakımından devlet kurumlarının kullanımı ve yukarıda zikredilen üç kurum, stratejinin önemli paydaşları arasındadır.

Yumuşak güç faaliyetlerinin devlet eliyle yürütülmesi diğer durumlarda karşılaşılabilecek olası kontrol ve uyum sorunları nedeniyle tercih edilmelidir. Söz konusu yaklaşım yumuşak gücün uluslararası ilişkiler perspektifi, liberal anlayış ve kapsamı ile zıt düşüyor gibi görünse de Türkiye açısından başarıya ulaşması istenen bir politikada tercih belirtilen şekilde olmalıdır. Sivil toplum elbette yumuşak gücün önemli paydaşlarından birisidir ancak Türkiye'nin Afrika politikası için en büyük riski yine devletin yüksek çıkarlarını hiçe sayıp başına buyruk davranmaya, kendi alanını genişletmeye çalışan skolastik anlayışla örgütlenmiş sivil toplum örgütlenmeleri oluşturmaktadır. Türkiye'de 2016 yılında yaşanan darbe girişimi öncesinde FETÖ iltisaklı yapıların yurtdışında Türkiye'nin adını kullanarak yaptıkları çalışmalar yumuşak gücün etkisini zayıflatırken, 2016 sonrası yürütülen aleyhtarı çalışmalar, Türkiye'nin yumuşak gücüne zarar vermiştir.

FETÖ bağlantılı yapıların Türkiye aleyhtarı tutumlarına ilişkin ve Türkiye'nin bölgedeki konumuna verdikleri zararlara dair birçok haber basına yansımıştır². Bu doğrultuda, üzerinde devlet kontrolünün az olduğu yapıların konjonktürel nedenlerden ötürü tutum değiştirebildiği görülmüştür. Söz konusu kontrol dışı yan etkiler nedeniyle Türkiye'nin Afrika politikasının ana yürütücüsü resmî kurumlar olmalıdır. Türkiye'nin Afrika kıtasındaki 2016 yılından önce eğitim faaliyetlerine FETÖ bağlantılı yapılar hakimdir. Eğitim alanındaki boşluğu doldurmak için 2016 yılından sonra kurulan Türkiye Maarif Vakfı, bu alandaki önemli bir girişim olmuştur. Böylece Türkiye'nin kalkınma yardımları, kültürel çalışmalar ve eğitim faaliyetleri üçgeninde yürüttüğü yumuşak güç politikasının önemli bir sac ayağı tamamlanmıştır.

² Bu konuda örnek haberler için bkz. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/maarif-vakfi-fetonun-afrikadaki-lobi-gucunu-kirdi/915714>, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36950705>, <https://www.milliyet.com.tr/y-azarlar/abdullah-karakus-guney-afrikada-feto-ile-mucadele-6003673?sessionid=2>.

Tablo 8: Türkiye'nin Afrika Politikasının Ana Paydaşları

	İnsani ve Kalkınma Yardımları				Kültürel Faaliyetler		Eğitim Faaliyetleri
İlgili Kurum	TİKA	Kızılay	AFAD	İHH	YEE	TDV	YTB ve TMV
Kamu Kurumu/Özel/Vakıf	Kamu Kurumu	Vakıf	Kamu Kurumu	Özel	Kamu Kurumu	Kamu Kurumu	Kamu Kurumu

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik yumuşak güç politikası Tablo 8'de belirtildiği gibi üç temel başlık altında yürütülmektedir. Elbette ki kıtada faaliyet yürüten kurumlar yalnızca tabloda belirtilen kurumlardan ibaret değildir. Kıtada faaliyet gösteren her kurumun belli ölçütlerde dış politika yapım sürecinde etkileri vardır ancak ana aktörler ve yürütücüler TİKA, YEE, YTB ve TMV'dir. Çünkü kıtada doğrudan ofis bulundurup çalışmalarını yürüten bu kurumlar yaptıkları çalışmalar ile Türkiye'nin kıta ülkeleri nezdinde izlenimine katkıda bulunmaktadır. TİKA, YEE, YTB ve TMV'nin kıtada yürüttüğü faaliyetlerden bahsetmeden önce kısaca bu kurumların faaliyet alanları ve amaçları hakkında bilgi verilecek ve ardından söz konusu kurumların faaliyetlerinin etkileri ele alınacaktır.

2.2. Türkiye'nin Afrika Politikasının Ana Yürütücü Kurumları

2.2.1. Bir Yumuşak Güç Aracı Olarak Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve Afrika'daki Faaliyetleri

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasıyla birlikte, Orta Asya ve Kafkasya'da yeni devletler kurulmuştur. Türkiye, bölgede kurulan Türk devletlerini tanıyan ilk ülkelerden olmuştur. Türk dış politikasının o dönemki aktivizmiyle doğru orantılı olarak, bölge ülkelerinin bağımsızlık sürecinde duyabileceği her türlü destek verilmeye çalışılmıştır (Akıllı ve Tarnavska, 2022: 189). Bu ihtiyaçtan hareketle, SSCB sonrası bağımsızlığını kazanan Orta Asya ve Kafkasya devletlerine yapılacak maddi ve teknik yardımların koordinasyonu amacıyla Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı 480 sayılı KHK ile Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş olarak 1992 yılında kurulmuştur (TİKA, Tarihçe, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222>). Başbakanlığa 1999 yılında bağlanan kurum, 2001 yılında 4688 sayılı teşkilat kanunu ile daha kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Kurum bugün ki adına yani Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), 2011 yılında yayınlanan 656 sayılı KHK ile kavuşmuş ve aynı KHK ile dış politika ile uyumlu, hızlı karar alabilen, daha esnek bir yapıya dönüştürülmüştür (TİKA, Tarihçe, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222>).

İşbirliği yapılan ülkelerde ekonomik, sosyal, teknik, kültürel ve eğitim faaliyetleri gerçekleştirmek, yapılan yardımların karşılıklı kalkınmaya fayda sağlamasını gözetmek, kalkınma

yardımlarını koordine etmek, gerekli durumlarda uzman görevlendirmek ve eğitim amaçlı burslar sağlamak TİKA'nın temel görevleri arasındadır (TİKA, 2023: 24).

TİKA zamanla kurumsal kapasitesini genişletmiş, Türkiye'nin dış politikasında önemli yumuşak güç araçlarından birisi haline gelmiştir. Bu doğrultuda, 61 ülkede 63³ koordinasyon ofisi ile çalışmalarını yürütmektedir (TİKA, 2023: 26). TİKA'nın faaliyetlerini yürüttüğü 55 aktif koordinasyon ofisinden 22'sinin Afrika kıtasında olduğu düşünülünce Türk dış politikasının Afrika'ya verdiği önem saptanabilmektedir. TİKA eğitimden sağlığa, ekonomiden kültürel çalışmalara kadar geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedir. Kurumun faaliyetleri Türkiye'nin yumuşak güç politikasının kurumsallaşmasına ve uluslararası kamuoyundaki itibarının güçlenmesine katkıda bulunmaktadır.

Devletler arası ilişkiler tarih boyunca farklı biçimlerde gerçekleştirilmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ikili ilişkilerde zor kullanımı tercih edilen bir yöntem olmaktan çıkmıştır. Devletler, uluslararası alanda itibarlarını diğer bir ifadeyle prestijlerini kullanarak siyasi hususlarda kazanımlarını geliştirme yolunu kullanmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda yumuşak güç önemli bir unsur olarak görülmeye başlanmıştır. Devletler açısından yumuşak güç politikaları önemsenmiş ve dış politika yapım sürecinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. 21. yüzyılda, daha aktif ve katılımcı bir dış politika yürütmek niyetinde olan Türkiye, kurumsal alt yapısını bu doğrultuda güçlendirmiş ve TİKA bu politikanın önemli yürütücü kurumlarından birisi olmuştur. Devletlerin uluslararası arenada değerleriyle, kültürleriyle ve faaliyetleri ile yumuşak güç üretebildiği gerçeğinden hareketle TİKA, Türk dış politikası ile uyum içerisinde yumuşak güç faaliyetleri yürüten bir kurumdur. Türk dış politikasına paralel olarak, TİKA'nın Afrika'daki faaliyet ofislerinin sayısı artmıştır. TİKA, Afrika'da Cezayir, Cibuti, Çad, Etiyopya, Gambiya, Gine, Güney Afrika, Güney Sudan, Kamerun, Kenya, Komorlar, Libya, Mozambik, Mısır, Namibya, Nijer, Senegal, Somali, Sudan, Tanzanya, Tunus ve Uganda ofisleri ile faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

Eğitim konusunda verilen destekler yumuşak güç açısından önemli araçlardır. TİKA tarafından Afrika'da yürütülen eğitim faaliyetleri, YEE gibi Türkçe'nin tanıtılması ya da Türkoloji faaliyetleri gibi değildir. TİKA bulunduğu ülkelerde eğitim alt yapısının geliştirilmesine odaklanmaktadır. Bir diğer ifadeyle okul binalarının inşasını, eğitim için gerekli araç gereçlerin teminini gerçekleştirmektedir. TİKA'nın Afrika'da gerçekleştirdiği eğitim alt yapısının geliştirilmesine yönelik bazı örnekler şu şekildedir. TİKA 2022'de, Nijer'de Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi inşa etmiş ve eğitim için gerekli donanımı sağlamıştır (TİKA, 2023: 112). Nijerya'da 2021 yılında Abuja'da yer alan bir yatılı okulun fiziki şartları iyileştirilmiş ve eğitim-öğretime uygun hale getirilmiştir. Yine benzer şekilde, Çad'da bölgenin ekonomik ihtiyaçları ve sosyal şartlarına uygun

³ TİKA'nın 63 koordinasyon ofisinden 55'i aktif olarak faaliyet göstermektedir. Bunlardan Mısır ve Suriye ofisleri kapatılmıştır. Bunun yanı sıra, Bulgaristan, İsrail, Mali, Nijerya ve Sierra Leone ofisleri kurulum aşamasındadır.

olarak Tarım Meslek Lisesi inşa edilmiş ve lisenin bölge halkının tarım alanında ihtiyaçlarına cevap vermesi amaçlanmıştır (TİKA, 2022a: 113). Eğitim olanaklarının çok kısıtlı olduğu ülkelerden biri olan Nijer’e, 2018 yılında Nijer-Türkiye Dostluk Okulu ve Parkı inşası da TİKA’nın eğitim alanındaki önemli çalışmaları arasındadır.

Şekil 1: TİKA Ofislerinin Bulunduğu Afrika Ofisleri

Eğitim faaliyetleri vasıtasıyla bölgesel kalkınma gözetilerek yürütülen çalışmalardan birisi de Sudan’da yer almaktadır. Sudan-Türk Mesleki Eğitim Merkezi’nin inşası 2017 yılında tamamlanmış ve kadınların istihdamı konusunda çalışmalar yürütülmektedir. TİKA birçok ülkede eğitim verilen binaların tadilat çalışmalarını da yürütmektedir. Bunun yanı sıra Burkina Faso, Cezayir, Cibuti, Çad, Etiyopya, Gine, Mali, Nijer, Kamerun, Kenya Senegal, Somali, Togo, Tunus ve Uganda gibi birçok

ülkede eğitim için gerekli malzeme desteklerinin yanı sıra teknolojik altyapılarının yenilenmesi ve eğitime olanaklı hale getirilmesi çalışmaları yürütülmüştür. Gerçekleştirilen projeler vasıtasıyla okullarda eğitim gören öğrenciler Türkiye'yi küçük yaştan itibaren tanımakta ve söz konusu çalışmalar uluslararası arenada Türkiye'nin imajına olumlu katkı sağlamaktadır.

Afrika ülkelerinin birçoğunda genel sağlık hizmetlerine erişim konusunda büyük sorunlar bulunmaktadır. TİKA bu eksiğin giderilmesi hususunda birçok proje gerçekleştirmektedir. Gambiya'da kamu hastanelerinde tıbbi oksijen kaynağı bulunmaması üzerine TİKA tarafından bir hastaneye oksijen dolum tesisi yapılmış ve tedavi süreçlerinde fayda sağlanmasına ek olarak Gambiya'nın sağlık sektöründeki ithalat kalemlerinden birisi giderilmiştir (TİKA, 2023: 123). Libya'nın en büyük üçüncü şehri olan Misrata'da 2020 yılında, Türk-Libya Dostluk Fizik Tedavi Merkezi kurulmuş ve merkezin gerekli donatıları TİKA tarafından sağlanmıştır. Az gelişmiş ülkeler için TİKA tarafından Acil Tıp Kapasite Artırma Programı kapsamında söz konusu ülkelerin medikal kapasitelerini artırmak için projeler uygulanmaktadır. Programdan günümüze kadar Çad, Cibuti, Somali, Gine ve Gambiya yararlanmıştır.

TİKA'nın Afrika'da yürüttüğü sağlık alanındaki projelerden en dikkat çekicisi kapsamlı sağlık tesislerinin kurulmasıdır. Bu doğrultuda Somali, Sudan ve son olarak Nijer'de 2019 yılında Türk Dostluk Hastaneleri inşa edilmiştir. Söz konusu hastaneler adı geçen ülkeler için önemli sağlık hizmetlerinin verildiği tesisler olmalarının yanı sıra sağlık alanında nitelikli eleman yetişmesine de hizmet etmektedir. Böylece hem insani anlamda bölge halkının temel hizmetlerden faydalanması sağlanmakta hem de nitelikli işgücüne duyulan ihtiyacın giderilmesi amaçlanmaktadır. Bunların yanı sıra düzenlenen sağlık organizasyonları ile Afrika'da birçok bölgede halkın sağlık taramaları yapılmaktadır⁴. Ayrıca Afrika'nın birçok ülkesinde hastanelerin teknolojik altyapılarının desteklenmesi adına TİKA tarafından malzeme temini de sağlanmaktadır.

TİKA'nın kıtadaki en önemli faaliyetlerinden birisi de bölge halkının ekonomik anlamda desteklenmesi ve üretim süreçlerinin sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasıdır. Afrika'nın birçok bölgesinde tarım üretimi önemli bir yeri kaplamaktadır. Bölgenin hem kendi ihtiyaçlarını karşılaması hem de ekonomik bir değer oluşturulması adına TİKA tarafından birçok tesisin inşası ve tarımsal

⁴ Paragrafta bahsi geçen hususlar TİKA'nın faaliyet raporlarından elde edilmiştir. Metin bütünlüğünü bozmamak adına ulaşılan verilerin elde edildiği kaynaklar dipnot olarak toplu halde verilecektir.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2022a), "Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2021", <https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/FAALİYET%20RAPORU%202021/TİKA%202021%20İdare%20Faaliyet%20Raporu.pdf> (21.09.2023).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2020), "Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2020", <https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/FAALİYET%20RAPORU%202020/TİKA Faaliyet2020Web.pdf> (21.09.2023).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2019), "Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2019", <https://www.tika.gov.tr/upload/2020/06/FAALİYET%20RAPORU%20İNGİLİZCE/TİKA Faaliyet2019WebKapakli.pdf> (21.09.2023).

faaliyetler için gerekli teçhizatın sağlanmasını içeren projeler yürütülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin Afrika'ya yönelik söylemlerinin de somut verilerle desteklendiği ve söylemsel zeminden eylemsel zemine taşındığını söyleyebiliriz. “Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler” ilkesi zeminine oturtulmuş ilişkilerin gelişimi için TİKA'nın kıtaya yönelik üretim odaklı çalışmaları büyük öneme sahiptir. Bu doğrultuda TİKA, Somali'de bölge halkına gelir oluşturmaya ve istihdam sağlanması amacıyla bölgenin ilk modern yumurta tavukçuluğu yetiştirme tesisini kurmuştur (TİKA, 2022:47). Madagaskar'da kahve yetiştiriciliğini desteklemek üzere projeler yürütülmektedir. Yine benzer şekilde, Çad'da tarımsal üretim konusunda modern tekniklerin kullanılması, kadın istihdamının sağlanması ve çevredeki kooperatiflere örnek teşkil etmesi amacıyla destek projeleri uygulanmaktadır.

Genel olarak TİKA, Afrika'da tarımsal üretimin desteklenmesi konusunda birçok proje gerçekleştirmektedir. Yapılan projelerde kadın istihdamına yönelik projelere özel önem verildiği görülmektedir. Angola'da gerçekleştirilen kadın girişimcilere yönelik Da Mama projesi buna örnek verilebilir⁵. Bunun yanı sıra, TİKA faaliyetlerini BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları doğrultusunda gerçekleştirmektedir. BM'nin belirlediği 17 alt başlıktan oluşan 2030 hedefleri TİKA projeleri gerçekleştirilirken gözetilmekte ve projelerle bu süreç desteklenmektedir⁶. Afrika'da tarımsal gelişime yönelik yürütülen çalışmaların en önemli özelliklerinden birisi de gerçekleştirilen projelerin yapıldıkları bölgelerde bir ilk olma özelliği taşımasıdır. Böylece sadece proje gerçekleştirilmemekte, projeyle birlikte Türkiye'nin sahip olduğu birikim bölge halklarına aktarılmaktadır. Ayrıca söz konusu projeler diğer bölgeler için de örnek teşkil etmektedir. Doğrudan bölge halkının istihdamı, gıdaya erişimin kolaylaştırılması ve ekonomik anlamda katkı sunması planlanarak yapılan projeler Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesi ve imajı açısından da bir hayli önemlidir.

Tarımsal üretimin desteklenmesinin yanı sıra BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri doğrultusunda TİKA'nın özellikle küçük girişimcilere yönelik gerçekleştirdiği eğitim programlarından Güney Afrika'daki girişimcilerde faydalandırılmıştır (TİKA, 2022a: 157). Diğer alanlarda olduğu gibi ekonomi ve ticaret alanına yönelik TİKA tarafından her yıl onlarca proje gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, TİKA'nın Afrika misyonunda su ve sanitasyon çalışmaları özel bir yeri işgal etmektedir. Afrika'nın özellikle suya erişimin kısıtlı olduğu bölgelerinde TİKA'nın bu faaliyetleri oldukça değerlidir. TİKA, bunların dışında bölgede bazı prestij eserleri de inşa etmektedir. Bunlardan birisi Somali Parlamento binası 2019 yılında TİKA tarafından inşa edilmiştir (TİKA, 2019: 101). Yine Somali'ye inşa edilen Askeri Eğitim Tesisleri önemli eserler arasındadır. Mali Parlamentosu'nun genel kurul salonu da TİKA tarafından restore edilmiştir (TİKA, 2017: 84).

⁵ TİKA, Haberler, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/hanimesfendi_emine_erdogan_angola%27da_tika_projesinin_acilisini_gerceklestirdi-66146

⁶ BM'nin 2030 hedeflerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>

Bütün bunlara ek olarak, TİKA tarafından Afrika'da birçok devlet kurumuna teknolojik dönüşüm için teknik destek sunulmaktadır.

TİKA'nın Afrika'daki bir diğer önemli faaliyet alanı ise kültürel mirasa sahip çıkılmasıdır. Daha önce ifade edildiği üzere kıta ülkeleri ile ilişkiler son yüzyılın meselesi değildir. Bunun ötesinde Osmanlı Devleti'nden gelen bir tarihsel bağ bulunmaktadır. Bu vesileyle TİKA kıta üzerinde bulunan tarihi eserlere sahip çıkma misyonu ile bölgede eserleri restore etmekte ve bölge halkının kullanımına sunmaktadır. Türkiye, Kıta ülkeleri ile kültürel yakınlığını vurgulayarak kendisini diğer donör ülkelerden ayırtmaktadır (Aksoy vd., 2022). Dolayısıyla kıta üzerindeki tarihsel mirasa sahip çıkarak hem bu yakınlığı gün yüzünü çıkarmakta hem de kültürel bağların gelişimi için bir zemin oluşturmaktadır. Ayrıca kültürel bağların güçlendirilmesi hususu TİKA'nın kıta üzerindeki en önemli misyonlarından birisidir (Kayalar, 2021: 27). Dolayısıyla bu çalışmalara özel bir önem verilmektedir. TİKA'nın Afrika'daki kültürel mirasa sahip çıkılması ve söz konusu mirasın ihyası şeklinde ifade edilebilecek projelere bazı örnekler şunlardır: Tana Baru Mezarlığı ve Ebubekir Efendi'nin Kabri'nin İhyası; Sudan'da Ali Dinar Evi'nin restorasyonu, Etiyopya Kral Necaşi Türbesi'nin Restorasyonu; Güney Afrika Noor El Hamedia Camii restorasyonu; Sudan Sevakın Adası'nın restorasyonu; Cezayir Keçiova Camii'sinin restorasyonu⁷. Yapılan bu çalışmalarla sadece kültürel mirasa sahip çıkılmakla kalınmamış eserlerin turizme kazandırılması da sağlanmıştır.

Genel olarak TİKA tarafından Afrika'da eğitim, sağlık, tarım, ormancılık ve balıkçılık, ekonomik altyapılar ve hizmetler, sanayi, sosyal altyapı ve hizmetler, idari ve sivil altyapıların geliştirilmesi, acil ve insani yardımlar, su ve su hijyeni gibi başlıklar altında çalışmalar yürütülmektedir. Özellikle son yıllarda TİKA'nın Afrika'daki faaliyetleri zaman içinde kademeli olarak artmaktadır. İlk koordinasyon ofisini 2005 yılında Etiyopya'da açan TİKA, bu tarihten itibaren kıtada etkin bir şekilde faaliyetlerine devam etmektedir. 2008-2021 yılları arasında TİKA tarafından Kıtada yaklaşık 7000 proje hayata geçirilmiştir. TİKA'nın çalışmaları özellikle son 5 yılda ivme kazanmıştır. 2017-2021 yılları arasında TİKA tarafından çeşitli faaliyet alanlarında 1690 proje gerçekleştirilmiştir. Projelerin alansal dağılımına bakıldığında eğitim başlığının en fazla proje

⁷ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2019), "Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2019", https://www.tika.gov.tr/upload/2020/06/FAALİYET%20RAPORU_%20İNGİLİZCE/TIKAFaaliyet2019WebKapakli.pdf (21.09.2023).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2018), "Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2018", <https://www.tika.gov.tr/upload/2019/Faaliyet%20Raporu%202018/TikaFaaliyetWeb.pdf> (21.09.2023).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2017), "Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2017", https://www.tika.gov.tr/upload/2018/2017%20Faaliyet%20Raporu/TİKA_%20Faaliyet%20Raporu%202017.pdf (21.09.2023).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2022a), "Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2021", https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/FAALİYET%20RAPORU_%202021/TİKA%202021%20İdare%20Faaliyet%20Raporu.pdf (21.09.2023).

gerçekleştirilen alan olduğu görülmektedir. Eğitimi sırasıyla sosyal altyapı, hizmetler, sağlık, idari ve sivil altyapıların iyileştirilmesi başlıkları izlemektedir.

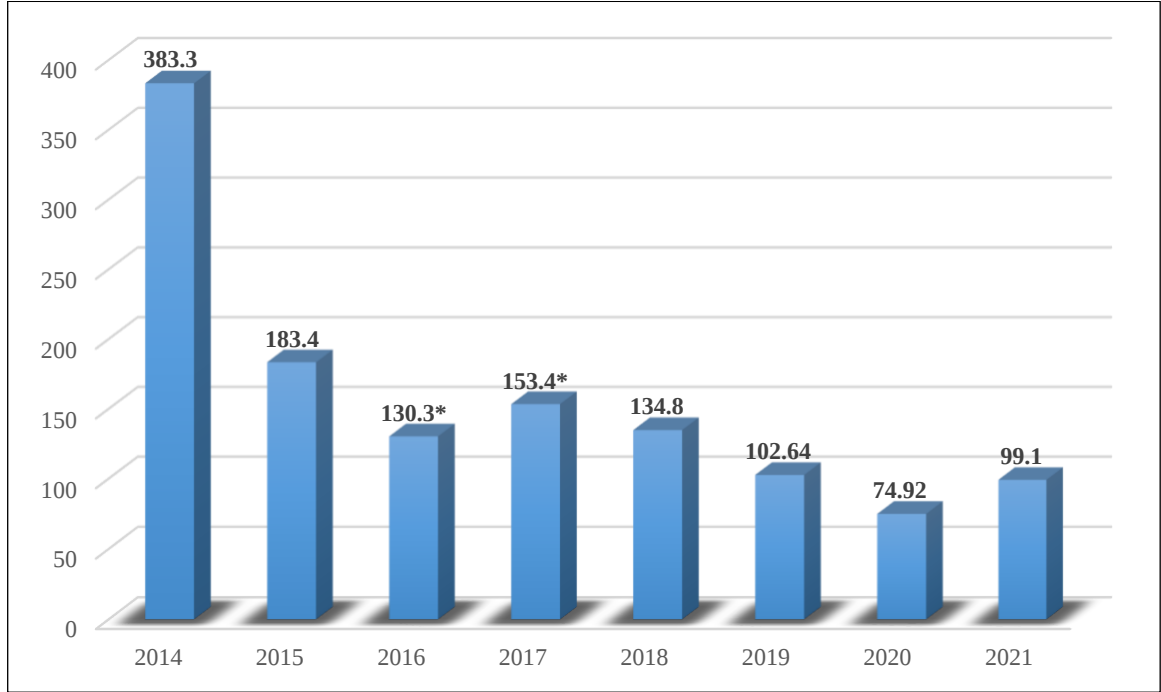
Tablo 9: TİKA Tarafından 2017-2021 Yılları Arasından Gerçekleştirilen Projelerin Sayısı

Faaliyet Alanı	Sayı
Eğitim	255
Sağlık	220
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	186
Ekonomik Altyapılar ve Hizmetler	70
Sanayi, Madencilik ve İnşaat	26
Sosyal Altyapı ve Hizmetler	236
İdari ve Sivil Altyapıların Geliştirilmesi	191
Acil ve İnsani Yardım	181
Su ve Su Hijyeni	33
Diğer	292
Toplam	1690

Kaynak: TİKA, 2022

Türk dış politikasının yaşadığı dönüşümden daha önce bahsedildiği üzere, Türkiye'nin TİKA aracılığıyla kıtada yürüttüğü faaliyetler göz önüne alındığında insani diplomasi hususunun Türkiye'nin Afrika'daki aktör kimliği ile paralel seyrettiği söylenebilir (Bayram, 2016: 403). TİKA yürüttüğü faaliyetler vesilesiyle Türkiye'nin Afrika politikasında merkezi bir konuma sahiptir. Bu doğrultuda, Cumhurbaşkanı Erdoğan bir konuşmasında TİKA personellerini yumuşak güç politikasının uç beyleri olarak tanımlamıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2018). Cumhurbaşkanı'nın bu ifadesi TİKA'ya atfedilen misyonun ve TİKA'nın öneminin bir ifadesidir. Ayrıca Türkiye'nin Afrika politikasının önemli yönlerinden birisi de Türkiye'nin kendisini retorik olarak diğer ülkelerden ayırmasıdır. Türkiye'nin TİKA aracılığıyla sağladığı kalkınma ve insani yardımlar, herhangi bir politik ya da siyasi koşula bağlı olmadığı için kıta ülkeleri tarafından memnuniyetle karşılanmaktadır (Aksoy vd., 2022). Türkiye'nin Afrika'ya yaklaşımının eski sömürgeci güçlerden farklı olduğu ve politikasının ana temasını “birlikte kazanalım” mottosuyla oluşturduğu göz önüne alınırsa TİKA tarafından kıtada herhangi bir ayırım yapılmadan yürütülen çalışmalar ayrıca önem kazanmaktadır.

Grafik 6: Türkiye'nin Yıllara Göre Afrika'ya Yaptığı İki Taraflı Resmi Kalkınma Yardımları (2014-2021, Milyon Dolar)

Kaynak: TİKA

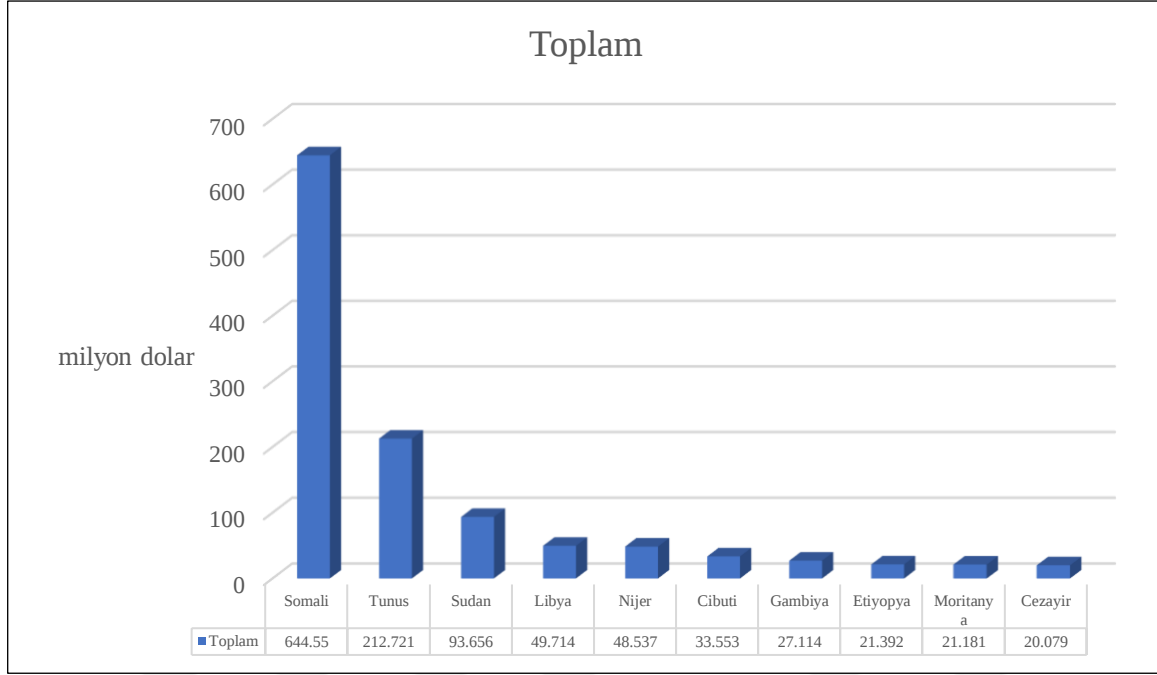
* Türkiye, 2016 yılında Afrika'ya 130,3 milyon dolar, 2017 yılında ise 153,4 milyon dolar hibe şeklinde yardım yapmıştır. OECD-DAC kuralları gereği, raporlama yaparken ülkelere sağlanan tavizli kredilerin geri ödemelerinin o yılki toplam yardım tutarından çıkarılması gerekmektedir. Bu nedenle, her iki yıl içinde Afrika ülkelerinin 450,0 milyon dolar olan kredi geri ödemeleri toplamdan düşülerek net yardım tutarı hesaplanmıştır.

Türkiye'nin yıllara göre Afrika'ya yaptığı iki taraflı resmi kalkınma yardımları (Grafik 6), değişken bir seyir izlemektedir. Özellikle 2014 yılında zirve noktasını gören Türkiye'nin kıta ülkelerine iki taraflı resmi kalkınma yardımı 383,3 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Yardım miktarlarında son yıllardaki düşüş Covid-19 salgını ve Türkiye'nin yaşadığı kur krizi ile açıklanabilir. Tüm olumsuzluklara rağmen Türkiye yine de belli bölgelere yardım elini uzatmaya devam etmektedir. Daha önce ifade edildiği üzere (Grafik 4), Türkiye insani yardım konusunda dünyanın önde gelen ülkeleri arasında gelmektedir. Hatta milli gelire göre 2021 yılında en fazla insani yardım yapan ülke konumundadır. Ancak diğer donör ülkelerin 2021 yılına ait yardım miktarlarına bakıldığında ABD'nin Afrika'ya yönelik kalkınma yardımları 14 milyar dolar, Almanya'nın yaklaşık 6 milyar dolar, Suudi Arabistan'ın yaklaşık 5,5 milyar dolar (2020 yılında 473 milyon dolar olan yardım miktarı 2021 yılında olağanüstü bir artış göstermiştir) ve Fransa'nın 3,5 milyar dolar olan yardımları göz önüne alındığında Türkiye'nin Afrika'ya yönelik kalkınma yardımları zayıf kalmaktadır⁸. Türkiye'nin kalkınma ve insani yardımlarından en büyük payı Suriye

⁸ OECD'nin yayınladığı verilere göre Afrika'ya yapılan kalkınma yardımlarının ayrıntıları için bkz. <https://data.oecd.org/oda/distribution-of-net-oda.htm#indicator-chart> .

almaktadır. Dolayısıyla diğer bölgelere yapılan yardım miktarları da bu sebepten ötürü düşük kalmaktadır.

Grafik 7: Türkiye'nin Afrika'ya Yönelik Kalkınma Yardımlarından En Fazla Yararlanan 10 Ülke (2014-2021, Milyon Dolar)

Kaynak: TİKA

Türkiye'nin kıta ülkelerine yönelik yardımlarının bazı bölgelerde yoğunlaştığı söylenebilir. Türkiye'nin iki taraflı kalkınma yardımlarından Afrika'da en fazla yararlanan ülke Somali'dir. Somali 2011 yılından günümüze Afrika'da Türkiye'nin yardımlarının en fazla yoğunlaştığı bölgedir. Somali'de 2011 yılında yaşanan kriz uluslararası kamuoyunun gündemini en çok meşgul eden konulardan birisi olmuştur⁹. Türkiye'nin Afrika politikasının en önemli girişimlerinden birisi de bu tarihe denk gelmektedir. O dönem Türkiye uluslararası kamuoyunun ilgisini bölgeye odaklanmasına vesile olmuş ve aynı zamanda Afrika'da gerçekleştirdiği en büyük yardım programlarından birisini başlatmıştır. Dolayısıyla, Somali'nin Türkiye açısından özel bir konumu bulunmaktadır ve bu durum kalkınma ve insani yardımların miktarlarına da yansımaktadır.

Grafik 7'de görüleceği üzere 2014 yılından beri Somali'ye 600 milyon dolar üzerinde yardım yapılmıştır. Sudan, Gambiya, Etiyopya ve Nijer yine en fazla kalkınma yardımı alan ülkeler arasındadır. Söz konusu ülkeler aynı zamanda en az gelişmiş ülke sınıflandırması içerisinde yer

⁹ 2011 yılında Doğu Afrika'da meydana gelen kuraklık ve sebep olduğu insani felaket ve Türkiye'nin Somali politikası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Omar Yusuf Abdulle.(2019).*Türkiye, Somali'de Açılım Dış Politikası*.The Journal Of Academic Social Science.

almaktadır. Söz konusu ülkelerin çoğu en az gelişmiş ülkeler sınıflandırmasında yer almaktadır ve bu da Türkiye'nin yardım politikasının alıcı ülkelerin ihtiyaçlarına dayandığını göstermektedir (Dipama ve Parlar, 2023: 18)

Türkiye kalkınma yardımlarında en az gelişmiş ülkelere özel bir önem vermektedir. 2014-2021 yıllarını kapsayan yardım miktarlarında ön plana çıkan diğer ülkeler Cezayir, Libya ve Tunus'tur. Söz konusu 3 ülke aynı zamanda Kuzey Afrika ülkeleri arasında yer almaktadır. Türkiye'nin kültürel bağlarının diğer ülkelere göre nispeten daha güçlü olduğu Kuzey Afrika ülkelerine atfedilen önem kalkınma yardımlarına da yansımıştır. Aslında, Fas ve Mısır'da kalkınma yardımlarından en fazla yararlanan ülkeler arasındadır. Ancak verilen tavizli krediler nedeniyle bazı dönemlerde bu ülkelere yapılan yardımlar eksi bakiye olarak görülmektedir.

Grafik 7'de olmayan ancak ciddi oranda yardım alan ülkelere bazıları ise Çad, Gine, Kamerun, Kenya, Mali ve Senegal'dir. Söz konusu ülkeler 2014-2021 döneminde 10 milyon dolar üzerinde yardım alan ülkelerdir. Türkiye'nin TİKA üzerinden bölge ülkelerine sağladığı yardımlara bakıldığında bazı ülkelere ve bölgelere yoğunlaşmış olsa da esasında geniş bir coğrafya bu yardımlardan faydalandırılmaktadır. Özetle ifade etmek gerekirse, Türkiye'nin iki taraflı kalkınma yardımları Doğu Afrika ve Kuzey Afrika ülkeleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu durum esasında Türk dış politikasının genel seyri ile de uyumludur.

2.2.1.1. TİKA'nın Afrika'daki Faaliyetlerine İlişkin Genel Bir Değerlendirme

Türkiye'nin TİKA üzerinden Afrika politikasını değerlendirecek olursa, Kıta ile ilişkilerin geliştirilerek, bölgenin kalkınmasına ve istikrarına katkıda bulunmak şeklinde özetlenebilir. Bu doğrultuda TİKA, Afrika ülkelerinde eğitimden sağlığa birçok alanda faaliyet yürütmektedir. TİKA'nın faaliyet bölgesinde önemli göstergelerden birisi de Türkiye'nin Afrika politikasına uyumlu bir şekilde herhangi bir etnik, dini ve siyasi ayrım yapmaksızın proje ve faaliyetlerini tüm Kıta ülkelerini kapsayacak şekilde yürütmesidir.

TİKA tarafından gerçekleştirilen bir projenin törenine katılan Cape Town eyaletine bağlı Mbizana Kentinin Belediye Başkanı T.D. Mafumbatha, TİKA'nın yerel toplulukları kalkındırmaya yönelik çalışmalarının öneminden ve bu anlamda memnuniyetinden bahsetmiştir (TİKA Güney Afrika'da (t.y.), https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_guney_afrika%27da_kadinlara_destegini_sur_duruyor-77856). Yine benzer şekilde, Etiyopya'da bir STK'ya sağlanan destek sonucunda söz konusu STK'nın başkanı TİKA'nın desteklerinin öneminden bahsetmiştir. Burada önemli noktalardan birisi de CenRIS adlı STK'nın başkanının eğitimini Türkiye'de almış olmasıdır (TİKA'dan Etiyopya'daki Düşünce Kuruluşuna Teknik Ekipman Desteği (t.y.), https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_etiopya_daki_dusunce_kurulusuna_teknik_ekipman_destegi-73425). TİKA'nın Gambiya'da gerçekleştirdiği tıbbi oksijen konusunda bir projeden daha

önce bahsedilmişti. Söz konusu projenin teslim töreninde Gambiya Sağlık Bakanı da yer almış ve söz konusu projenin Gambiya ekonomisi üzerindeki olumlu etkisi ve bölgedeki ihtiyacın karşılanmasının öneminden bahsetmiştir (TİKA Gambiya’da Tıbbi Oksijen Üretim Tesisi Kurdu (t.y.), https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_gambiya%27da_tibbi_oksijen_uretim_tesisi_kurdu-72560). AfB ile TİKA arasında imzalanan işbirliği mutabakat zaptı töreninde, AfB Komisyon başkanının TİKA’nın Türkiye-Afrika ilişkilerindeki öneminden bahsetmesi ise bir diğer önemli örnekler arasındadır (Afrika Birliği Komisyonu ile TİKA Arasında Kalkınma İşbirliği Mutabakat Zaptı İmzalandı (t.y.), https://www.tika.gov.tr/tr/haber/afrika_birligi_komisyonu_ile_tika_arasi_nda_kalkinma_is_birligi_mutabakat_zapti_imzalandi-65451).

TİKA’nın Güney Afrika’da gerçekleştirdiği bir projenin katılımcılarından birisinin “TİKA bizlere kapasitelerimizi geliştirebileceğimizi öğretti” sözleri, TİKA’nın bölge halkı gözündeki yerinin anlaşılması açısından önemli örneklerden birisidir (Güney Afrikalı Kadın Girişimci (t.y.), https://www.tika.gov.tr/tr/haber/guney_afrikali_kadin_girisimci_tika_bizlere_kapasitemizi_gelistirebilecegimizi_ogretti-63309). Buna benzer örnekler çoğaltılabilir ancak TİKA’nın gerçekleştirdiği faaliyetler vasıtasıyla önemli bir misyon da yerine getirilmektedir. Bu misyon, söz konusu projelerin açılış veya teslim törenlerinde o ülkelerin devlet başkanları veya bakanları ile bir araya gelinmesidir. Örneğin, TİKA’nın Gine’de yaptığı meslek edindirme merkezinin açılışı Gine cumhurbaşkanı tarafından yapılmıştır (Gine Cumhurbaşkanı Alpha Conde TİKA Projesinin Açılışını Yaptı (t.y.), https://www.tika.gov.tr/tr/haber/gine_cumhurbaskani_alpha_conde_tika_projesinin_acilisini_yapti-54013).

TİKA’nın projelerine yönelik dikkat çekici gelişmelerden birisi de Senegal’de yaşanmıştır. TİKA tarafından Senegal radyo televizyon kurumuna yönelik gerçekleştirilen projenin teslim programında konuşan ilgili kurumun başkanı Racine Talla, TİKA’nın projelerini gerçekleştirirken yerel ihtiyaçları gözetmesinin kendileri açısından önemli bir unsur olduğunu belirtmiştir (TİKA’dan Senegal Radyo Televizyon Kurumuna Destek (t.y.), https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_senegal_radyo_televizyon_kurumunun_teknik_kapasitesinin_gelistirilmesine_destek-59987). Bu örnekten de görüleceği üzere TİKA bölgede gerçekleştirdiği faaliyetlerde yerel yöneticilerle uyum içerisinde ve yerel ihtiyaçlara yönelik faaliyetler gerçekleştirmektedir. Benzer örnekler çoğaltılabilir, Somali devlet başkanının veya Nijer devlet başkanının Türkiye’nin bölgede gerçekleştirdiği politikalara yönelik olumlu beyanları önemli örnekler arasında zikredilebilir.

Türkiye'nin Afrika politikasını temel alan TİKA, Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki bağların güçlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu yaklaşım, eğitim ve sağlık gibi çeşitli sektörlerde çok çeşitli girişimler üstlenerek bölgesel kalkınma ve istikrarı teşvik etmeye odaklanmaktadır. TİKA'nın faaliyetlerinin önemli bir yönü, proje ve faaliyetlerinin etnik, dini veya siyasi geçmişe dayalı herhangi bir ayrımcılık olmaksızın Kıtadaki tüm ülkeleri kapsamasıdır. Böylesine kapsamlı bir yaklaşım benimseyen Türkiye, Afrika ile ikili ilişkilerini adil ve hakkaniyetli

bir şekilde geliştirmek için aktif olarak çalışmaktadır. Ayrıca TİKA'nın yaklaşımı, Türkiye'nin karşılıklı anlayış, kültürel değişim ve ekonomik işbirliğinin önemini vurgulayan daha geniş dış politika hedefleriyle de uyumludur. Türkiye, Afrika ülkeleriyle ortaklıklar ve işbirlikleri kurarak, sadece yardım sağlamanın ötesine geçen kalıcı ilişkiler kurmayı amaçlamaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesi ve yerel toplulukları güçlendiren kapasite geliştirme girişimlerinin desteklenmesine odaklanılmaktadır. Türkiye, Afrika ile kurduğu ilişkiler sayesinde gelişmekte olan sanayisi için Kıta'nın önemli bir pazar olma potansiyelinin de farkındadır.

Bütün bunlara ek olarak, TİKA, Afrika'daki faaliyetleriyle Türkiye'nin Kıta ile ilişkilerinin güçlendirilmesinde öncü bir rol üstlenmektedir. Türkiye'nin Afrika'ya yönelik dış politikasının önde gelen aktörlerinden birisi olan TİKA, Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında işbirliği ve koordinasyonun geliştirilmesinde etkili olmuştur. Kıta genelinde çok sayıda projeyi hayata geçiren TİKA, yalnızca altyapı ve sosyal refahın geliştirilmesini kolaylaştırmakla kalmamış, aynı zamanda kültürel alışveriş için de zemin hazırlamıştır. TİKA'nın Afrika'daki varlığı ve girişimleri kıta ülkeleri tarafından da yukarıda verilen örneklerden görüleceği üzere iyi karşılanmıştır. Bu projeler, eğitim, sağlık, tarım ve altyapı gibi kilit alanları ele alarak Afrika uluslarının sosyo-ekonomik kalkınması üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Ayrıca, TİKA'nın uzun vadeli kalkınma yardımı projeleri ve acil yardım çabaları, Türkiye'nin kriz zamanlarında Afrika ülkelerini destekleme konusundaki kararlılığını göstermiştir. Bu durum sadece Türkiye ile Afrika arasındaki bağları güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda Türkiye'yi bölgede güvenilir bir ortak ve müttefik olarak konumlandırmıştır. Türkiye, Afrika ülkeleriyle aktif bir şekilde ilgilenerek ve onların özel ihtiyaçlarına odaklanan projeler uygulayarak uluslararası imajını ve diplomatik ilişkilerini geliştirebilmiştir. Sonuç olarak, TİKA'nın öncülük ettiği Türkiye'nin Afrika'ya yönelik dış politikası kıta üzerinde derin bir etki yaratmıştır. TİKA, çeşitli girişimleri ve projeleri aracılığıyla Türkiye ve Afrika ülkeleri arasında işbirliği, kalkınma ve karşılıklı anlayışı başarılı bir şekilde teşvik etmiştir.

2.2.2. Kültürel Diplomasi Aracı Olarak Yunus Emre Enstitüsü

Yumuşak gücün tesis edilmesinde kültürün önemi düşünüldüğünden daha fazladır. Yumuşak güç ile kültür arasındaki ilişki anlaşıldığı takdirde Yunus Emre Enstitüsü'nün faaliyetlerinin mahiyetinin daha anlaşılır olacağına kuşku yoktur. Kültürel diplomasi faaliyetleri yumuşak gücün önemli uygulama biçimlerinden birisi olagelmıştır. YEE'nin faaliyetleri bu açıdan ele alınmalı ve Türk dış politikası açısından önemi doğru belirlenmelidir.

Nye'in çokça kabul gören sınıflandırmasında kültür, yumuşak gücün önemli bileşenlerinden birisidir. Yumuşak güç amacıyla yürütülen kültürel faaliyetler bir önceki bölümde ifade edilen kalkınma yardımlarının odak grubundan ayrılmaktadır. Kalkınma ve insani yardımlarda ana odak

devlet ya da hükümetler olurken kültürel faaliyetlerin birincil önceliği hedef ülkelerin vatandaşlarıdır. Bu nedenle, yakınlık kurulan toplumlar ile bir yakınlaşma ve karşılıklı anlayışın oluşması öngörülmektedir. Daha önce ifade edildiği üzere, kültür söz konusu olduğunda yumuşak güç açısından en önemli unsur çekiciliktir. Sizin kültürünüz başkalarına çekici geldiği takdirde bir güç üretme potansiyeline sahiptir. Bu doğrultuda, kendinize yakınlık hissettiğiniz coğrafyalarda ya da toplumlarda uygulanan kültürel faaliyetlerin amacına ulaşması daha olasıdır. Diplomasinin bir uygulama alanı olarak, yumuşak güç ve kamu diplomasisi kavramları ilişkili kavramlardır ve bu doğrultuda kamu diplomasisinin en yaygın uygulama alanı olarak da kültürel faaliyetler ön plana çıkmaktadır (Ünalı, 2019: 142-145).

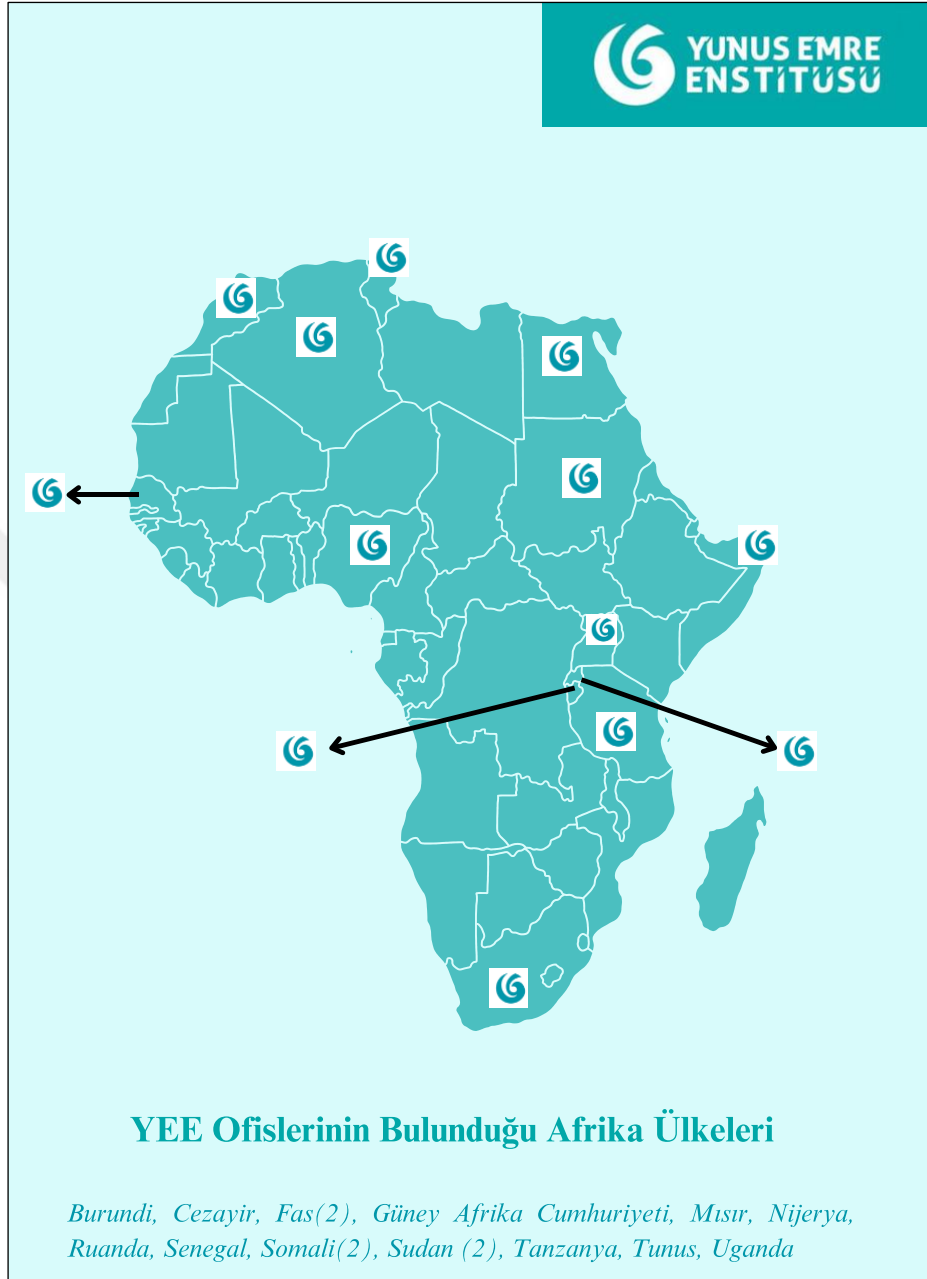
Türkiye, kültürel diplomasinin gücünü Sovyetler 'in dağılmasıyla keşfetmiştir denilebilir. Orta Asya'da bağımsızlığını kazanan devletler ile tarihsel yakınlık söz konusu ülkelere yönelik politikaların önemli bileşenlerinden olmuştur. İlerleyen yıllarda Türkiye, bu alanda daha kurumsal bir politika yürütmek adına ilgili kurumlarını oluşturmuştur. Söz konusu kurumlardan ve en önemlilerinden birisi de YEE'dir. Ancak söz konusu alanda diğer ülkelerin faaliyetlerine bakıldığı takdirde, Türkiye'nin bu konuda fazlasıyla geç kaldığı görülmektedir. Örneğin, bu konuda önde gelen kurumlardan Fransa'nın *Alliance Française* kurumu 1883, İngiltere'nin *British Council*'i 1934 ve *Almanya Goethe Enstitüsü* 1951 yılında kurulmuştur. Türkiye açısından bu geç kalmışlık bir dezavantaj olsa da gecikmişliği telafi etmek adına aynı zamanda bir motivasyon kaynağıdır.

Türkiye'nin kültürel diplomasi adına kurumsallaşma adımlarından en önemlisi YEE'nin kurulmasıyla atılmıştır. YEE, 05.05.2007 tarihli 5653 sayılı kanunla,

Türkiye'yi, kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini artırmak, bununla ilgili yurt içi ve yurt dışındaki bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak, Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek

amacıyla kurulan Yunus Emre Vakfı'na bağlı yine aynı kanunla vakfın amaçlarını gerçekleştirmek üzere kurulmuş bir enstitüdür (Yunus Emre Vakfı Kanunu, 05.05.2007, 2007/5653). YEE, söz konusu kanunda belirtilen amaçları gerçekleştirmek üzere yurtdışında Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri açarak faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Bu doğrultuda, YEE ilk kültür merkezini Saraybosna'da açarak 2009 yılında faaliyetlerine başlamıştır (YEE Saraybosna Kültür Merkezi, 2019a, <https://www.yee.org.tr/tr/haber/saraybosna-yunus-emre-enstitusu-10uncu-yilini-kutluyor>). Aradan geçen 14 yılda YEE, yurtdışında 85 kültür merkezi açmıştır. 2020 yılında 60 kültür merkezi bulunan YEE, 2023 yılına gelindiğinde 85 sayısına ulaşmıştır. Afrika'da faaliyetlerini sürdüren Yunus Emre Türk Kültür Merkezi sayısı ise 16 olarak gerçekleşmiştir (YEE (t.y.), <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu>).

Şekil 2: YEE Ofislerinin Bulunduğu Afrika Ülkeleri

Yukarıdaki görselden de görüleceği üzere, YEE Afrika’da Burundi, Cezayir, Fas, Güney Afrika Cumhuriyeti, Mısır, Nijerya, Ruanda, Senegal, Somali, Sudan, Tanzanya, Tunus ve Uganda’da faaliyet göstermektedir. Toplam 13 Afrika ülkesinde faaliyet yürüten YEE’nin Somali, Sudan ve Fas’ta 2’şer tane kültür merkezi bulunmaktadır. YEE’nin Afrika’daki faaliyet bölgesine bakıldığında, faaliyet yürütülen ülkelerin kültürel yakınlığın ve tarihsel bağların güçlü olduğu ya da kültürel alışverişe daha elverişli bölgelerde yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Yaşanan Covid-19 salgını sürecinde YEE’nin faaliyetlerinin olumsuz etkilendiği yayınlanan faaliyet raporlarından görülmektedir. Ancak 2022 yılı itibariyle YEE, çalışmalarına hız vermiş ve Afrika’da faaliyet gösterdiği ülke sayısını hızla artırmıştır.

YEE, temelde 4 başlık altında faaliyetlerine yürütmektedir. Bunlar, kültür-sanat, eğitim, kültürel diplomasi ve bilim-akademi başlıklarıdır. Kültürel faaliyetler başlığı altında her yıl yüzlerce proje ve faaliyet gerçekleştirilmektedir. YEE bu doğrultuda, faaliyet gösterdiği bölgelerde kültürel etkileşim oluşturmayı ve Türkiye'nin bilinirliğini artırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla Afrika'da Türk kültür merkezleri aracılığıyla etkinlikler düzenlenmekte ve merkezlerin bulunduğu ülkelerin kendi etkinliklerine de destek sunulmaktadır.

YEE'nin faaliyet alanındaki en önemli başlıklarından birisi eğitim faaliyetleri adı altında yaptığı çalışmalardır. Bu amaçla, “*Yabancılar İçin Türkçe Kursları, Türkçenin Seçmeli Yabancı Dil Olarak Okutulması Projesi, Türkçe Öğretim Setleri ve Yardımcı Materyallerin Hazırlanması, Uzaktan Türkçe Öğretimi Projesi, Eğitimcilerin Eğitimi ve Türkçe Yeterlik Sınavı (TYS)*” YEE'nin eğitim konusundaki temel faaliyet alanlarını içermektedir (YEE, 2019:20). Yabancılar için Türkçe kursları sayesinde her yıl binlerce kişiye Türkçe öğrenme fırsatı sunulmaktadır (Grafik 8). Ayrıca YEE bu doğrultuda materyal desteğinde bulunmaktadır. İngilizce için düzenlenen TOEFL ve IELTS gibi uluslararası akredite sınav olarak her yıl Türkçe Yeterlilik Sınavı (TYS) düzenlenmekte ve bu vesileyle Türkçe öğretiminin sertifikasyonu yapılmaktadır.

Tablo 10: Afrika'daki Yunus Emre Türk Kültür Merkezi Sayıları (2011-2023)

Yıl	YEE Türk Kültür Merkezi Sayısı
2011	1
2012	1
2013	4
2014	5
2015	6
2016	10
2017	8
2018	8
2019	8
2020	8
2021	10
2022	10
2023	16

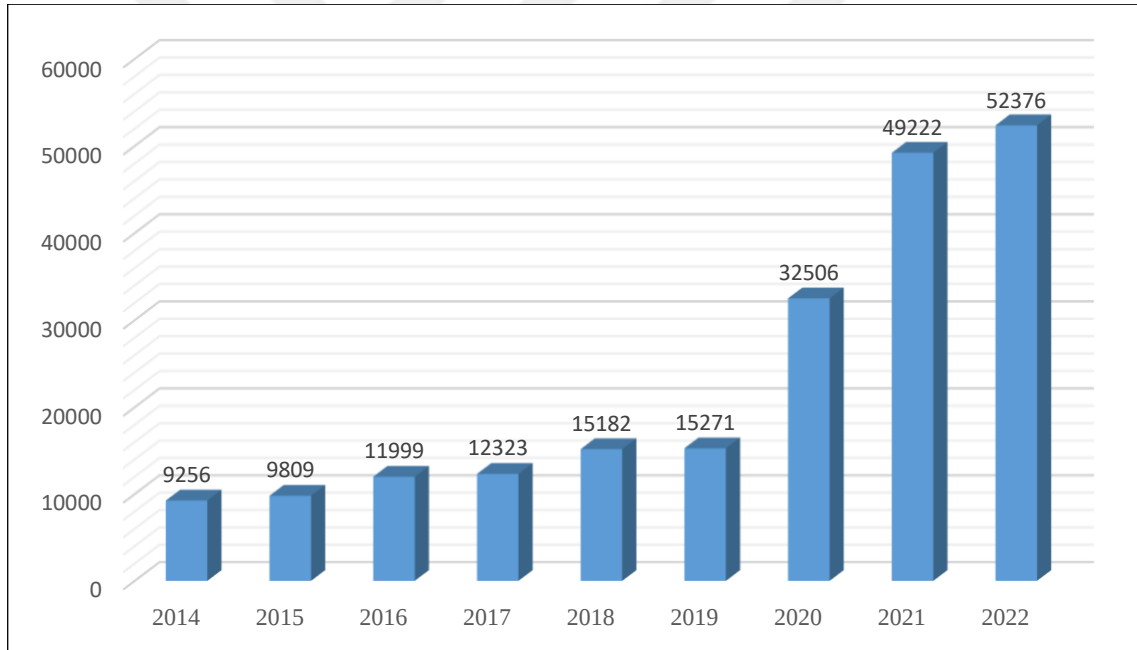
Kaynak: YEE

YEE, faaliyetlerini açtığı kültür merkezleri aracılığıyla yürütmektedir. Bu merkezlerde kültürel faaliyetlerin desteklenmesi, düzenlenmesi gibi projeler yürütülürken merkezlerin asıl etkin olduğu alan Türkçe eğitim faaliyetleridir. YEE Türk Kültür Merkezleri aracılığıyla bölgede her yıl binlerce kişiye Türkçe dil eğitimi vermektedir (YEE, 2021: 125). 2009 yılında ilk kültür merkezini açan YEE'nin Afrika faaliyetleri 2010 yılında Kahire'de açılan merkezle başlamıştır. YEE'nin faaliyetler raporları incelendiğinde görülmektedir ki Afrika kıtasında yürütülen faaliyetlerde Kuzey Afrika

bölgesinin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Bunun sebebinin geçmişten gelen tarihsel bağlar ve kültürel yakınlık olduğu söylenebilir.

Tablo 10'dan da görüleceği üzere YEE'nin Afrika'daki kültür merkezi sayıları belli bir dönem aynı düzeylerde seyretse de çalışmaların son yıllarda arttığı görülmektedir (YEE, 2022: 9). Halihazırda kıtada 16 kültür merkezi bulunan YEE, bu merkezlerin sayısını 20'ye çıkarmayı hedeflemektedir (AA, 2021b, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/yunus-emre-enstitusu-afrika-kitasindaki-merkezlerinin-sayisini-artirmayi-hedefliyor/2447790>). YEE'nin faaliyetleri eski Osmanlı topraklarında yoğunlaşmış olsa da Türk dış politikasının beklentileri doğrultusunda farklı coğrafi bölgelerde yaygınlık kazanabilir (Eren, 2020: 131). İlerleyen yıllarda, kültür merkezlerinin sayısının artmasıyla birlikte YEE'nin faaliyetlerinin Kıta ülkelerinde mevcut durumdan daha fazla yaygınlaşacağı beklenebilir.

Grafik 8: YEE Kültür Merkezlerinde Yıllara Göre Türkçe Eğitim Gören Kursiyer Sayıları

Kaynak: YEE

Tablo 11: Türkçe Öğretim Faaliyetlerine Afrika'dan Katılan Kursiyer Sayısı (2014-2019*)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Sayı	2019	Veri yok	2280	2342	2885	2900
Yüzde	22	Veri yok	19	19	19	19

Kaynak: YEE

* 2020, 2021, ve 2022 yılına ait verilere erişilememiştir.

YEE'nin Türkçe öğretim faaliyetlerine her yıl ilgi artmaktadır (*Grafik 8*). Türkçe öğretim faaliyetlerinin bölgelere göre yüzdelik dağılımına bakıldığında Afrika'nın ortalama her yıl %20 seviyelerinde bir rakama ulaştığı görülmektedir. Bu yüzdelik dilimin büyük bir kısmını Kuzey Afrika ülkeleri oluşturmaktadır. Kuzey Afrika ülkelerinde Türkçe öğrenimine ilişkin ilginin daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca Covid-19 salgınından sonra eğitim faaliyetlerine ara vermeden devam edilmesini sağlamak üzere kurulan çevrimiçi Türkçe öğretim portalına da Kuzey Afrika ülkelerinden ilgi büyüktür (YEE, 2020: 153). Örneğin, Türkçe öğretim portalında en çok kullanıcının olduğu ilk 10 ülke arasında 4 Afrika ülkesi bulunmaktadır ve bunlar Mısır, Fas, Cezayir ve Tunus'tur (YEE, 2020: 153).

Tablo 12: Türkoloji Protokolü İmzalanan Afrika'daki Üniversiteler

Bölge	Ülke	Üniversite
Kuzey Afrika	Cezayir	Cezayir Konstantin Üniversitesi
Kuzey Afrika	Cezayir	Cezayir-2 Üniversitesi
Kuzey Afrika	Cezayir	Yahya Fares Üniversitesi
Kuzey Afrika	Cezayir	Setif Üniversitesi
Kuzey Afrika	Fas	V Mohammed-Agdal Üniversitesi
Kuzey Afrika	Mısır	Mısır Teknoloji Üniversitesi MUST
Kuzey Afrika	Mısır	El-Ezher Üniversitesi
Kuzey Afrika	Mısır	Sogah Üniversitesi
Kuzey Afrika	Libya	Misurata Üniversitesi
Doğu Afrika	Etiyopya	Addis Ababa Üniversitesi
Doğu Afrika	Etiyopya	Wollo üniversitesi
Doğu Afrika	Etiyopya	Mekelle Üniversitesi
Doğu Afrika	Somali	Mogadişu Üniversitesi
Doğu Afrika	Somali	Sağlık Bakanlığı Eğitim ve Araştırma Hastanesi
Doğu Afrika	Somali	Somali Harp Okulu
Doğu Afrika	Somali	City Üniversitesi
Doğu Afrika	Ruanda	Ruanda Üniversitesi
Doğu Afrika	Tanzanya	Zanzibar Üniversitesi
Doğu Afrika	Uganda	Makerere Üniversitesi
Kuzeydoğu Afrika	Sudan	Kuran-ı Kerim ve İslami Bilimler Üniversitesi
Kuzeydoğu Afrika	Sudan	Nyala Türkiye-Sudan Hastanesi
Kuzeydoğu Afrika	Sudan	Hartum Üniversitesi
Kuzeydoğu Afrika	Sudan	Uluslararası Afrika Üniversitesi
Güneydoğu Afrika	Mozambik	Eduardo Mondlane Üniversitesi
Batı Afrika	Senegal	Cheik Anta Diop Üniversitesi
Batı Afrika	Senegal	Senegal Genel Kurmay Başkanlığı Lisan Okulu
Batı Afrika	Gambiya	Gambiya Üniversitesi

Kaynak: YEE

Tablo 13: Afrika'daki Türkoloji Bölümü Sayıları (2014-2020)

2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
4	5	12	17	19	19	19	17	27

Kaynak: YEE

YEE'nin kültür merkezlerinde verdiği Türkçe öğretimi faaliyetlerinin yanı sıra işbirliği yapılan üniversitelerde kurulan Türkoloji bölümlere de önem arz etmektedir. Türkçe öğretimi açısından lisans düzeyinde bu eğitimlerin verilmesini sağlamak için başlatılan Türkoloji projesine Afrika'dan da birçok üniversite dahil edilmiştir. Türkoloji projesi kapsamında, 2022 yılı itibariyle 59 ülkede 123 üniversitede Türkoloji bölümü açılmıştır. 2014 yılında Afrika'da 4 olan Türkoloji bölümü sayısı 2022 yılı itibariyle 27 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 13) (YEE, 2022: 248). Türkoloji bölümlerinin Afrika içerisindeki dağılımına bakıldığında yine Kuzey Afrika ülkeleri ön plana çıkmaktadır. Türkoloji bölümlerinin olduğu diğer ülkelere bakıldığında, Türk dış politikasının odaklandığı bölgelerde Doğu Afrika bölgesi ve bu anlamda özellikle Somali ve Sudan ön plana çıkmaktadır.

Türkiye'nin özellikle Doğu Afrika ülkeleri ile kurduğu bağlar ön plana çıkmaktadır. Bu angajman sadece Türkiye'nin dış politika hedeflerini güçlendirmekle kalmamış aynı zamanda Türkiye'ye ve Türk kültürüne olan ilginin artmasını da sağlamıştır. Somali ve Sudan ile geliştirilen yakın ilişkiler bunun önemli bir örneğidir. Türkiye bu ülkelere büyük ölçüde kalkınma ve insani yardım ve teknik destek sağlamış, söz konusu ülkelerin kalkınmasına katkıda bulunurken, aynı zamanda Türkiye'nin güvenilir ve destekleyici bir ortak olarak imajını güçlendirmeye de hizmet etmiştir. Sonuç olarak, bu bölgelerde Türkiye'ye ve Türk dili ve kültürüne olan ilginin arttığını kültür merkezlerindeki katılımcı sayılarından, Türkçe Yeterlilik Sınavı'na başvuran ve başarılı olan öğrenci sayılarından ve son olarak Türkoloji projesi kapsamında imzalanan protokollerin artan sayısında görülebilir (YEE, 2022). Türkoloji bölümlerinde eğitim alan kişiler Türkiye'yi ve Türkçe'yi yakından tanıma fırsatı bulmuşlardır.

YEE'nin önemli etkinliklerinden birisi de yaz okulu faaliyetleridir. Yaz okulu projesi sayesinde her yıl farklı bölgelerden öğrencilerin, Türkiye'yi yakından tanıma fırsatı bulduğu söylenebilir. YEE'nin yaz okulu projesine Afrika'dan da ilgi gösterilmektedir. 2019 yılında yaz okulu projesine katılımcı sayısı düşük olmuştur. Ancak 2016, 2017 ve 2018 yıllarında sırasıyla 540, 700 ve 1000 öğrenci katılmıştır. Bu katılımcıların her yıl yaklaşık %20'sini Afrikalı öğrenciler oluşturmaktadır. Bu vesileyle Türkiye'de bulunan öğrenciler, Türk kültürünü yakından tanıma fırsatı bulmaktadır (Aras ve Mohammed, 2019: 434-435).

Tablo 14: YEE'nin Yaz Okulu Projesine Afrikalı Katılımcı Sayısı (2016-2019)

	2016	2017	2018	2019
Toplam	540	700	1000	92

Tablo 14: (Devamı)

	2016	2017	2018	2019
Afrika	98	140	270	15
Yüzde	18	20	27	16

Kaynak: YEE

2.2.2.1. Yunus Emre Enstitüsü’nün Afrika’daki Faaliyetlerine İlişkin Genel Bir Değerlendirme

Yumuşak gücün yürütülme tarzı olarak kültürel diplomasinin ayrılmaz parçalarından birisini eğitim çalışmaları oluşturmaktadır (Amirbek ve Ydyrys, 2014: 515). Türkiye kültürel diplomasinin ayrılmaz bir parçası olarak eğitim çalışmalarını Afrika kıtasında birçok şekilde gerçekleştirme çabası içerisinde. YEE, söz konusu çalışmaların Türkiye açısından en önemli uygulayıcı kurumları arasında zikredilmektedir (Eren, 2020: 128). Ancak YEE’nin çalışmaları sadece eğitim alanında yürütülen dil kurslarından ibaret değildir. Bunun ötesinde daha büyük bir uygulama olan ulusal itibarı yaratma ve güçlendirme amacına hizmet eden kültürel diplomasi çalışmalarının bir karışımını içermektedir (Eren, 2020: 133).

YEE, toplumlar arası kültürel alışveriş vasıtasıyla bir anlamda zihinlerdeki duvarları kaldırmaktadır. Türkiye’nin kendini anlatma çabaları böylesine bir kurumsal yapıya kavuşmasıyla birlikte diğer ülkeler gözünde ulus markalaşma çabaları sürdürülebilir bir yapıya kavuşmuştur (Akıllı, 2018). YEE’nin önemi yumuşak gücün önemli araçlarından birisi olan kültürel diplomasi misyonunu üstlenmesinde yatmaktadır. Enstitü kültürel diplomasi faaliyetlerini, kültürel etkinlikler, dil, eğitim, yayıncılık ve bilim alanlarında gerçekleştirmektedir. Bu amaçla her yıl yüzlerce etkinlik hedef ülkelerde yürütülmekte ve Türkiye’nin yumuşak güç vizyonu çerçevesinde dış politika hedeflerine uygun bir çalışma yürütmektedir. YEE yaptığı çalışmalar vasıtasıyla Türkiye’nin ve kültürünün uluslararası alandaki bilinirliğini ve itibarını artırmasına hizmet etmektedir.

YEE’nin en önemli misyonlarından birisi de yabancı ülkelerde verdiği Türkçe öğretimi çalışmalarıdır. Türkiye’nin ekonomik ve siyasi angajmanda bulunduğu coğrafyalarda Türkiye’ye olan ilgi artmakta ve bu da bazı ihtiyaçları doğurmaktadır. Türkçe eğitimleri bu anlamda ön plana çıkmaktadır. Güney Afrika’dan Tunus’a kadar Türkçe öğretimi konusunda, YEE’nin ulaştığı bireyler bulmak mümkündür¹⁰. Daha önce ifade edildiği üzere YEE’nin Afrika’daki ilk kültür merkezi Kahire’de açılmıştır (YEE, 2022: 9). Kahire, Türkçe öğrenimine ilginin yüksek olduğu bölgelerin başında gelmektedir. Kahire’deki YEE kültür merkezinde düzenlenen Türkçe kurslarına her yıl

¹⁰ Örneğin, Güney Afrika’da YEE’de aldığı dil eğitiminden sonra yaşadıklarını anlatan bir Güney Afrikalının hikayesi için bkz. <https://www.africanews.com/2022/12/02/south-africa-alex-maswanganyi-the-soweto-artist-with-special-needs-exploring-turkish-art/> .

ortalama 700 öğrenci katılmaktadır ve Covid-19 salgınından sonra başlatılan online eğitimlere ise 2022 yılında 8000 öğrenci katılmıştır (Daily Sabah, 2022: <https://www.dailysabah.com/turkey/education/yee-offers-support-to-egyptian-students-learning-turkish-language>).

Yine benzer şekilde bir diğer Kuzey Afrika ülkesi olan Tunus'ta da Türkçe öğrenimine ilgi büyüktür. 2013 yılında imzalanan ikili bir anlaşma ile Türkçe, Tunus'ta yabancı dil müfredatına eklenen diller arasındadır (AA, 2020: <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkish-language-blossoms-in-tunisia/1956285>). Esasında, kıta genelinde Türkçe öğrenimine artan ilginin sebeplerinden birisi de bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla incelenecek olan Türkiye Burslarına olan ilginin bir yansımasıdır. Afrika kıtasında 16 kültür merkezinde hizmet veren YEE'nin Türkçe öğretim kurslarına Etiyopya'dan Ruanda'ya, Somali'den Güney Afrika'ya kadar birçok ülkede ilgi büyüktür. Ticari ilişkilerin geliştiği, yeni ortaklık olanaklarının ortaya çıktığı birçok Afrika ülkesinde binlerce kişi Türkçe öğrenimi için YEE kurslarına başvuruda bulunmuştur. Türkçe öğrenimine yönelik Kıta genelinde ilgi artarak devam etmektedir (PIE News, 2018: <https://thepienews.com/news/turkish-language-centres-attract-learners-africa/>).

Bir kültür ve eğitim kurumu olarak YEE, Türk dili ve kültürünün yurtdışında tanınırlığının artırılmasında önemli bir misyon üstlenmektedir. Dünyanın birçok coğrafyasında faaliyet gösteren enstitünün ilgi alanları arasında Afrika önemli bir yeri işgal etmektedir. Bu doğrultuda, toplumlar arasında kültürel alışverişin gerçekleşmesinde, insanlar arasındaki karşılıklı anlayışın oluşmasında ve Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesinde önemli bir rol üstlenilmiştir. YEE'nin Afrika'daki faaliyetleri, Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle ikili ilişkilerini tüm boyutlarıyla geliştirme doğrultusundaki dış politika hedefiyle de uyum içerisindedir. Türkiye, Afrika Açılım Politikası ile kıtanın önemini ve potansiyelini giderek arttığının farkına varmış ve kendisini bölgede önemli aktörlerden birisi olarak konumlandırmaya karar vermiştir. Türkiye, YEE gibi kültür ve eğitim kurumları aracılığıyla kıtada yumuşak gücünü derinleştirmeyi ve Afrika ülkeleriyle kurulan ilişkilerin sürdürülebilir ve kalıcı bir zemine kavuşmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

2.2.3. Türkiye'nin Afrika'daki Eğitim Elçileri: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ve Türkiye Maarif Vakfı

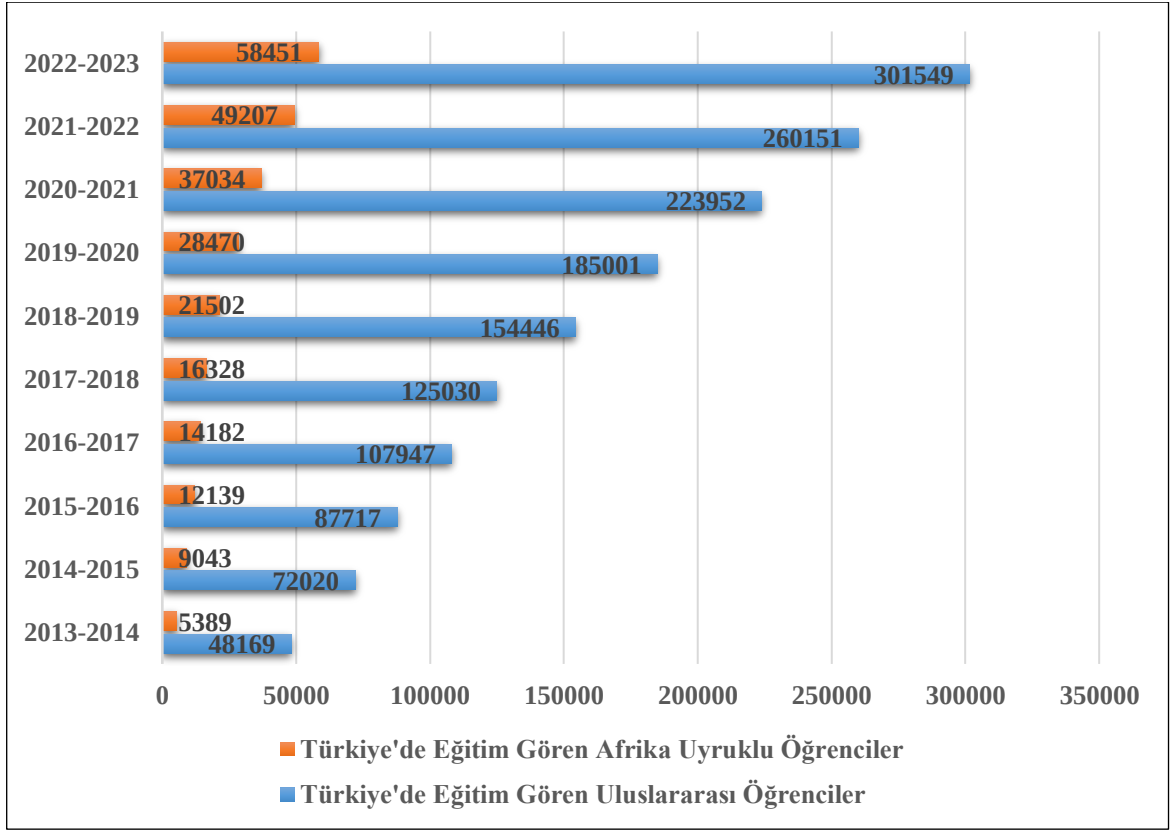
YTB, 2010 yılında 5978 sayılı kanun ile kurulmuş ve o günden itibaren çalışmalarını sürdürmektedir. Esasında Türkiye'nin diaspora kurumu olan YTB'nin temel faaliyet alanları aynı kanunda şu şekilde ifade edilmiştir: *“a) Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili çalışmalar yapmak ve sorunlarına çözüm üretmek, b) Soydaş ve akraba topluluklar ile sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bu topluluklara yönelik faaliyetler yürütmek”* (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 24.3.2010, 2010/5978). Bu iki maddeye ilaveten YTB uhdesinde verilen Türkiye Bursları ile uluslararası öğrencilerin ülkemizde eğitim faaliyetlerini yürütmek de YTB'nin amaçları arasındadır. Genel

itibariyle YTB üç ana faaliyet kolunda hizmet vermektedir. Bunlardan ilki yurtdışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının desteklenmesi, tarihi ve kültürel bağlar bulunan toplumlara yönelik kültürel faaliyetler ve son olarak da uluslararası öğrenci hareketliliği oluşturmaktır. Bu faaliyet alanlarından eğitim konusunda YTB, Türkiye'nin önemli dış politika hedeflerinden birisini yumuşak güç çalışmaları ile desteklemektedir.

YTB'nin kültürel faaliyetlerinden ziyade bu çalışmanın odaklanacağı asıl unsur, yumuşak gücün önemli bir boyutu olan eğitim koludur. Yumuşak güç açısından eğitim, istenilen sonuçlara ulaşmak için uzun vadeli ancak en etkili kaynaklardan birisidir. Türkiye'nin Afrika politikası açısından eğitim meselesinin de özel bir yeri bulunmaktadır. Çünkü, önceki bölümde bahsedildiği üzere YEE'nin kültür merkezleri aracılığıyla her yıl yüzlerce kişi Türkçe eğitimi almakta ve bu kurslara kıtada ilgi artmaktadır. Bu ilginin önemli sebeplerinden birisi de lisans eğitimini Türkiye'de alma motivasyonudur. YTB'nin sağladığı Türkiye Bursları ile halihazırda ülkemizde 15161 öğrenci burslu olarak eğitim görmektedir (YTB, 2022: 41). Türkiye Bursları'na 150'yi aşkın ülkeden her yıl binlerce başvuru yapılmakta ve ortalama 5000 öğrenciye burs sağlanmaktadır. Bu bölümde Türkiye Bursları'na ilişkin veriler paylaşılacak ve Afrika özelinde bu bursların ikili ilişkilere etkisi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Eğitim faaliyetlerinin yumuşak güç açısından önemine dikkat çekilmişti. YTB, Türkiye Bursları ile Türkiye-Afrika ilişkilerinde önemli bir misyonu yerine getirmektedir. Türkiye'de eğitim gören öğrenciler mezun olduktan sonra aslında Türkiye'nin birer kültür elçileri olarak görülmektedir. Afrika'dan Türkiye'ye eğitim için gelen öğrencilerin sayısı Türkiye'nin bu anlamda bölgedeki çekim gücünü ortaya koyması açısından önemlidir (Grafik 8). Örneğin 2013 yılında Türkiye'de bulunan Afrikalı öğrenci sayısı 5389 iken bu rakam 2022 yılında 58451'e yükselmiştir. Türkiye'de toplam uluslararası öğrenci sayısı dikkate alındığında Afrikalı öğrenciler neredeyse toplam öğrencilerin %20'sini oluşturmaktadır (YÖK, (t.y.), <https://istatistik.yok.gov.tr>). Türkiye'de lisans ve lisansüstü eğitime olan ilgi her bölgede olduğu gibi Afrika'da da artmaktadır.

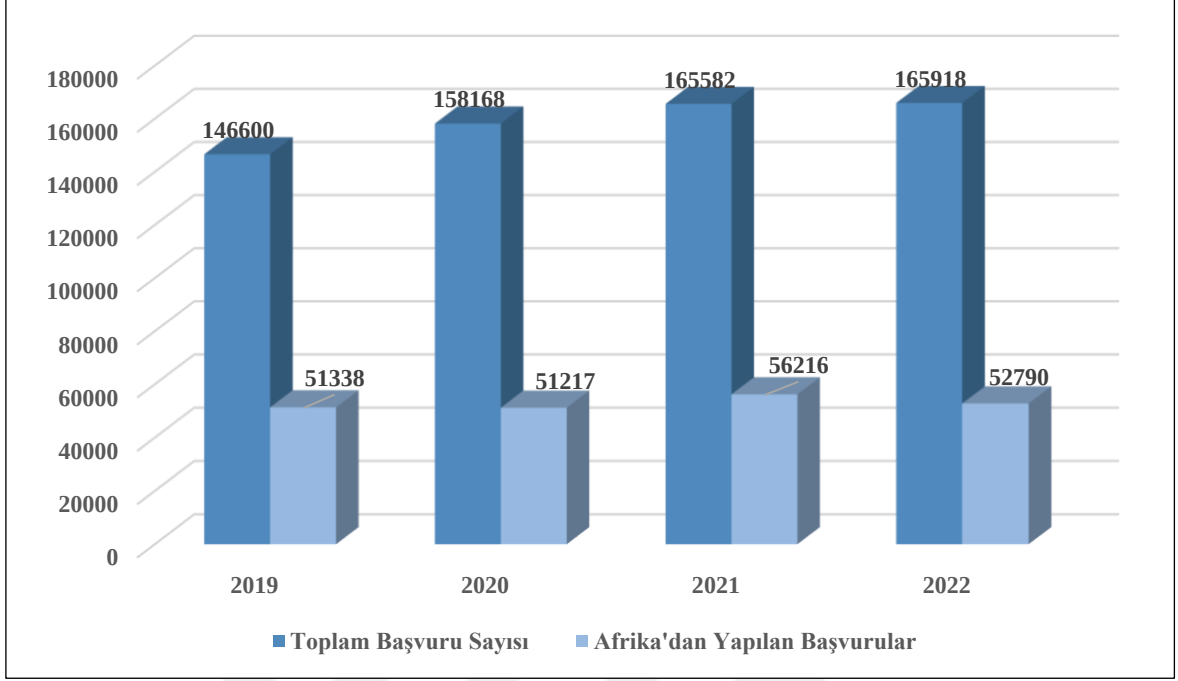
Grafik 9: Türkiye’de Uluslararası Öğrenci Hareketliliği

Kaynak: YÖK

Türkiye Bursları açısından verileri incelendiğinde yine çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. 2012 yılından günümüze kadar verilen Türkiye Bursları’na 40 bin dolaylarında olan başvuru sayısı 2022 yılı itibariyle 165 bin rakamını aşmıştır. Önemli göstergelerden birisi olan Afrika’nın Türkiye Bursları içerisindeki yerine bakıldığı takdirde, Kıta genelinden Türkiye’de eğitim görmek için yüksek bir talep olduğu görülmektedir. Afrika kıtasından, Türkiye Bursları’na 2019 yılından itibaren her yıl ortalama 50 bin başvuru yapılmıştır. Ortalama her yıl 150 bin başvuru olduğu göz önüne alındığında, neredeyse tüm başvuruların 3’te 1’i Afrika’dan yapılmaktadır (Grafik 10). Başvuruları olumlu sonuçlanan öğrencilere bakıldığında, Afrika’dan yapılan başvurulara olumlu dönüşün yani burslandırma oranlarının benzer şekilde yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarına bakıldığında, sırasıyla, Türkiye Burslusu olan 4731 kişinin 1339’u, 3680 kişinin 834’ü, 4108 kişinin 1035’i ve 4316 kişinin 1122’si Afrikalı öğrencilerden oluşmaktadır (Grafik 11).

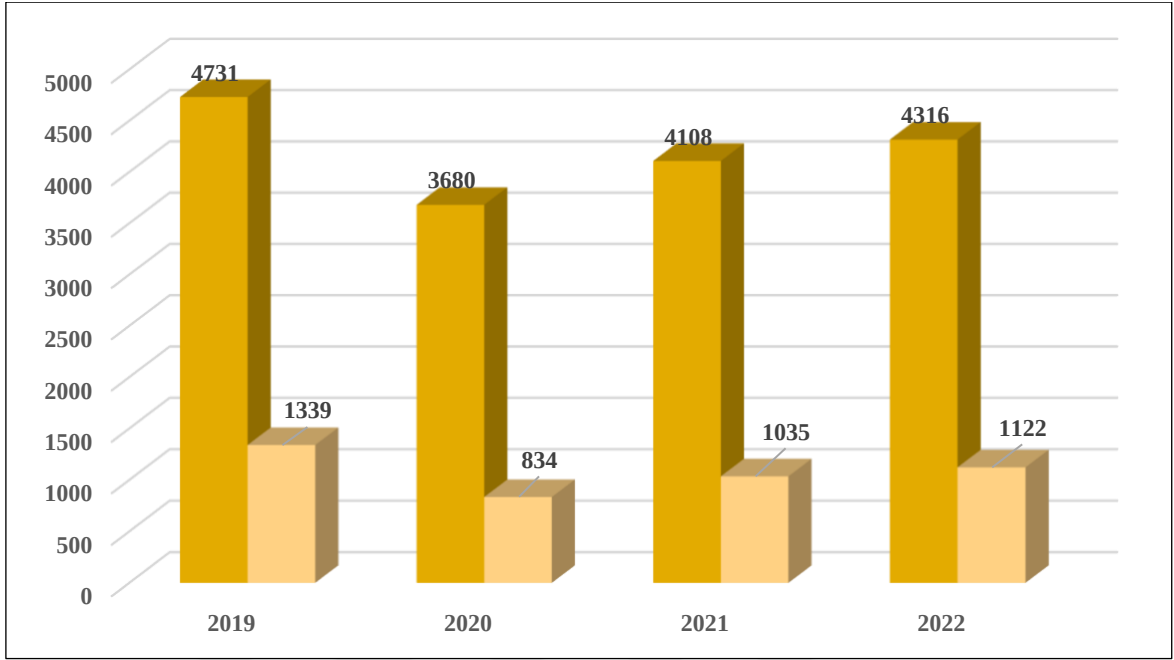
Grafik 10: Türkiye Bursları'na Yapılan Başvurularda Afrika'nın Yeri

Kaynak: Türkiye Bursları

YTB, Türkiye’de eğitimini görüp ülkesine dönen kişilere yönelik faaliyetler de gerçekleştirmektedir. Bu amaçla, Türkiye Mezunları derneği oluşturularak mezun olan kişiler ile bağlar güçlendirilmekte ve kültürel alışveriş devam ettirilmektedir. Türkiye Mezunları dernekleri dünya genelinde 30 ülkede 34 mezun derneği ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Afrika’da ise neredeyse tüm mezun derneklerinin yarısı bulunmaktadır. Türkiye Mezunları dernekleri kıtada, Etiyopya, Gambiya, Gana, Libya, Mali, Moritanya, Nijer, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan, Tanzanya ve Togo’da 16 mezun derneği ile faaliyetlerini sürdürmektedir (Türkiye Mezunları (t.y.), <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/mezun-dernekleri>).

Grafik 11: Türkiye Burslarından Yararlanan Afrikalı Öğrenciler

Kaynak: Türkiye Bursları

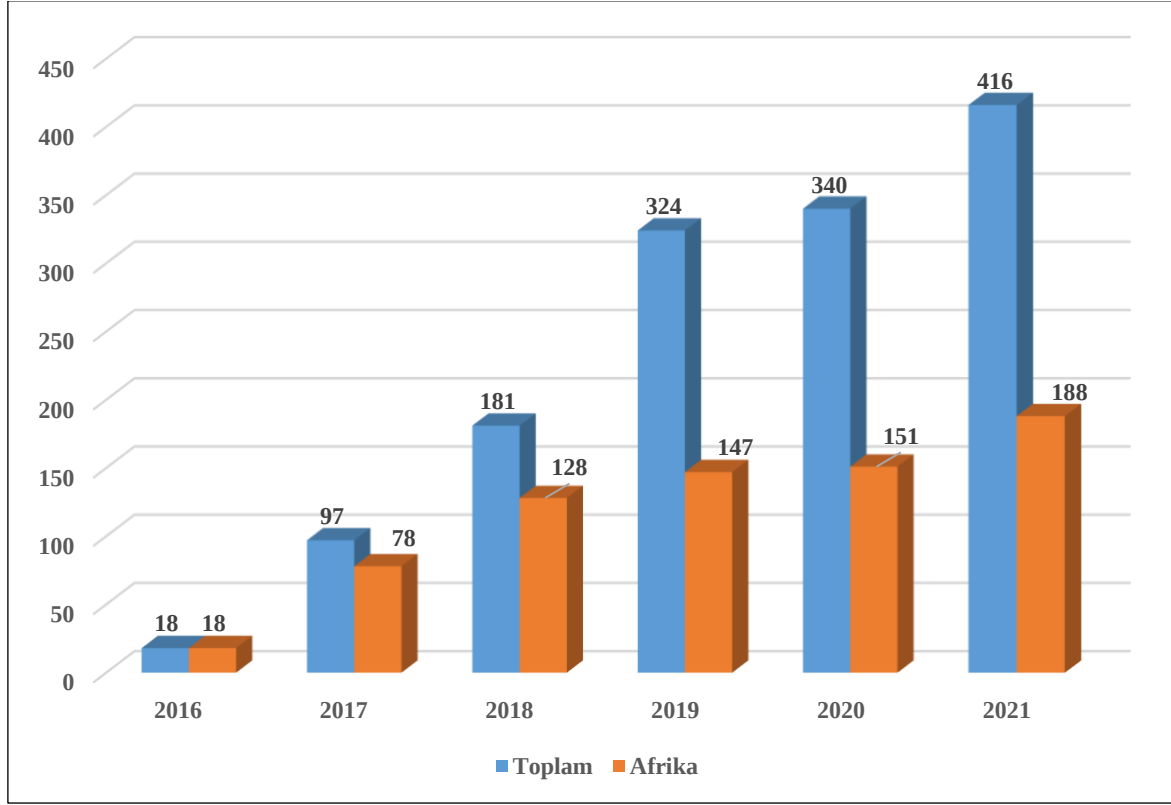
Türkiye Mezunları dernek oluşumu vasıtasıyla, yumuşak güç uygulamalarına daha sürdürülebilir bir yapıda devam edebilmektedir. Bu anlamda, dernekler vasıtasıyla oluşturulan kurumsallaşmanın önemi Türk dış politikasının kıtadaki yumuşak güç uygulamaları açısından da önemlidir. YTB'nin Afrika'daki faaliyetlerinin genel etkisinden bahsetmeden önce eğitim başlığı altında bir diğer önemli girişim olan Türkiye Maarif Vakfı (TMV)'nin Afrika'daki faaliyetlerinden bahsedilecektir. Daha sonra takip eden kısımda eğitim başlığının ikili ilişkilerdeki yeri ve önemi değerlendirilecektir.

TMV, 17 Haziran tarihli 6721 sayılı kanun ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti adına yurtdışında eğitim öğretim faaliyetleri yürütmeye yetkili bir vakıftır. TMV 52 ülkede 460 okul ve 36 yurt ile eğitim öğretim faaliyetlerini yürütmektedir (TMV, Dünyada Maarif, <https://turkiyemaarif.org/dunyada-maarif>). 2016 yılında faaliyet göstermeye başlayan TMV ilk eğitim kurumlarını Afrika Kıtasında açmıştır. İlk olarak Çad, Gine, Senegal, Somali ve Sudan'da 18 eğitim kurumuyla faaliyetlerine başlayan TMV için Afrika öncelikli bölgelerden birisi olmuştur. Türk okulları, Türkiye'nin Afrika stratejisinin diğer önemli bileşenlerinden birisidir (Tepeciklioğlu, 2023: 196).

2016-2021 yılları arasındaki verilere bakıldığında (Grafik 12), Afrika kıtasındaki eğitim kurumlarının sayıca çokluğu göze çarpmaktadır. Benzer şekilde 2021 yılı verileri dikkate alındığında, Afrika'da toplam 25 ülkede 187 okul ile yaklaşık 18000 öğrenciye eğitim verilmektedir (TMV, 2022). TMV, 2023 yılı itibarıyla ise Afrika'da 26 ülkede okul, eğitim merkezi ve yurtları ile faaliyet yürütmektedir. Bunun yanı sıra temas kurulan ülke sayısı ise neredeyse tüm kıtayı

kapsamaktadır. Bu doğrultuda ilerleyen yıllarda Afrika’da açılan okul sayısının artması beklenmektedir.

Grafik 12: Türkiye Maarif Vakfı’nın Eğitim Kurumu Sayıları (2016-2021)

Kaynak: TMV, 2022

TMV, Türkiye’nin Afrika politikası açısından önemli bir misyonu üstlenmektedir. Kıtadaki yumuşak güç uygulamaları açısından en riskli unsurlardan birisi FETÖ tehlikesidir. TMV kurulduğu yıldan itibaren Afrika kıtasında bulunan Çad, Ekvator Ginesi, Etiyopya, Fildişi Sahili, Gabon, Gine, Kamerun, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kongo, Mali, Moritanya, Nijer, Somali, Sudan, Togo ve Tunus’ta FETÖ iltisaklı okulları teslim almıştır (TMV, 2021: 14). Türkiye’ye yönelik yapılan dezenformasyonun önüne geçebilmek için kıta ülkelerinde bulunan FETÖ faaliyetlerinin kısıtlanması Türkiye açısından büyük önem arz etmektedir. TMV’nin bu noktada çalışmaları daha değerli hale gelmektedir. Türkiye’nin yumuşak güç politikalarını olumsuz etkileme potansiyeline sahip bu riskin ortadan kaldırılması ikili ilişkilerin geleceği açısından önemlidir. Bu anlamda, Türkiye’nin ilerleyen yıllarda benzer risklerle karşılaşmaması için yumuşak güç politikalarının ana yürütücü unsurları devlet kurumları olmalı, devlet denetimi mutlaka etkin olarak uygulanmalıdır.

Şekil 3: Türkiye Maarif Vakfı'nın Eğitim Kurumu Bulunduğu Afrika Ülkeleri

TMV, yürüttüğü faaliyetler ile bir eğitim kurumundan daha fazlasıdır. Özellikle yumuşak güç açısından, Türk dış politikasının önemli bileşenleri arasındadır. TMV'nin eğitim kurumları Afrika'da eğitim faaliyetinde bulunduğu ülkelerde saygın eğitim kurumları arasındadır. Bu unsur hem Türkiye'ye olan ilgiyi artırmakta hem de bulunduğu ülkeler açısından memnuniyetle karşılanan bir unsur olmaktadır. Genel itibarıyla YTB ve TMV'nin Afrika'daki eğitim faaliyetleri önemli bir misyonu icra etmektedir. Türkiye Bursları sayesinde birçok öğrencinin Türkiye'de eğitim görmesi ve daha sonra kendi ülkelerinde yürüttükleri faaliyetler karşılıklı bir kültürel değişimi mümkün kılmaktadır. Türkiye'nin Afrika'daki eğitimi yaygınlaştırmaya yönelik çabaları, Türkiye-Afrika ilişkilerinde önemli rol oynamakta ve Türkçe konuşan mezunlar sayesinde Türkiye-Afrika arasındaki kültürel alışverişin artmasına destek olmaktadır (Tepeciklioğlu, 2023: 196). Ayrıca, Türkiye hakkındaki algı söz konusu mezunlar sayesinde olumlu bir seyir izleme imkânı bulmaktadır. Örneğin Somali Adalet eski bakanı ve şimdi Savunma Bakanı olan Mohamed Nur, Türkiye Bursları ile lisans eğitimini Türkiye'de tamamlamıştır. Nur, göreve geldikten sonra ilk yurtdışını ziyaretini “ikinci evim” olarak tanımladığı Türkiye'ye gerçekleştirmiştir (Daily Sabah, 2020: <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/somalias-justice-minister-pays-1st-official-visit-to-turkey-calling-it-second-home>).

Maarif Vakfı kurulmadan önce özellikle Sahraaltı Afrika ülkelerindeki FETÖ ile ilişkili eğitim kurumları belirtilen örgütün ağırlık merkezlerini oluşturmaktaydı (Angey, 2018: 53-54). Maarif Vakfı'nın kurulması ile birlikte, Afrika ülkeleri ve Türkiye arasında yeni bir gündem oluşmuştur. FETÖ bağlantılı okulların Maarif Vakfı'na devri ikili ilişkilerde önemli başlıklar arasında yerini almıştır. Söz konusu örgütün yapılanma biçimi ve bulunduğu ülkelerdeki hükümetler açısından oluşturduğu riski anlatmak Türkiye'nin önemli önceliklerinden birisi haline gelmiştir (Angey, 2018). Ekonomik anlamda güçlü bağların olduğu Afrika ülkelerin FETÖ okullarını devretme noktasında daha istekli davrandığı söylenebilir (Angey, 2018: 61).

Eğitim, yumuşak güç açısından başlıca işlevsel araçların arasında konumlandırılabilir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin yumuşak güç politikası açısından etkileri olabilecek eğitim meselesinde TMV'nin kurulması, Türk politika yapıcılarının yumuşak güç açısından meseleye bakışında bir kırılmaya işaret etmektedir. FETÖ yapılanmasının örgütsel yüzünü göstermeye başladığı 2013 yılından başlayarak özellikle 2016 yılından sonra dış politikanın yürütülme sürecinde kamu-özel işbirliğindeki ağırlıklar değişmeye başlamıştır. TMV'nin kurulması sivil toplum yapılanmaları üzerindeki hükümet kontrolünün artırılacağına işaret etmiştir (Angey, 2018: 60). Türkiye kamu-vakıf ortaklığı mantığıyla kurumsal bir politika benimsemiş ve böylece TMV'nin dış politika sürecinde ağırlığı artmıştır. Özellikle Afrika politikasında, sivil toplum üzerindeki kontrol gevşek iken 2016 yılından sonra her biri önemli bir politikanın önemli bileşenleri olan kültür ve eğitim gibi başlıklarda kamu ağırlığı artmıştır.

Türk dış politikasının yumuşak güç stratejisinin en son partneri olarak TMV politika yapım sürecine katılmıştır. Özellikle 15 Temmuz darbe girişiminden sonra TMV'nin Afrika kıtasındaki faaliyetleri, FETÖ ile mücadele noktasında önem arz etmektedir. FETÖ'nün kıta genelinde kısıtlanmasının yanı sıra, Türkiye'nin eğitim konusunda bir markası olan TMV'nin eğitim ve kültürel diplomasi adına yürüteceği çalışmalar da Türkiye ve Kıta ülkelerinin ilişkileri açısından önemli hale gelmektedir (Akgün ve Özkan, 2020: 64).

Türkiye YTB ve TMV aracılığıyla yürüttüğü eğitim faaliyetleri sayesinde Afrika'da yumuşak gücünü derinleştirmektedir. Yumuşak güç açısından eğitim faaliyetleri, bir ülkenin dış politikasının önemli bileşenleri arasında gelmektedir (Aras ve Mohammed, 2019: 422). Diğer yumuşak güç çalışmalarından farklı olarak eğitim faaliyetlerinde yürütülen çalışmalardan sonuç almak uzun vadede mümkün olsa da eğitim en etkili araçlardan birisidir. Afrika açısından bakıldığında, Türkiye'de eğitim alan öğrencilerin ülkelerine döndüklerinde birer kültür elçileri olarak hareket etmeleri Türkiye'ye olan ilgiyi ve güveni artırmaktadır. Türkiye Mezunları verilerine bakıldığında, 34 mezun derneğinin 16 tanesinin Afrika kıtasında kurulmuş olması söz konusu bölgeden Türkiye'ye olan ilginin önemli göstergelerinden birisidir.

Eğitim alanında faaliyet gösteren bir diğer kurum olan TMV'nin faaliyetleri Türkiye'nin yumuşak gücünü zayıflatıcı etkileri olması muhtemel yapılara karşı mücadele açısından ayrıca önemlidir. Türkiye bu sayede elde ettiği kazanımları ve imajını koruyabilecektir. Yumuşak güç faaliyetleri bu anlamda Türkiye açısından devlet eliyle yürütülen çalışmalar olmalıdır. Elbette sivil toplumun kullanıldığı ve sivil toplumun organize edildiği faaliyetler olacaktır ancak uygulamalar en azından devlet eliyle organize edilmelidir. Bu sayede ortaya çıkabilecek risklerle mücadele etmek Türkiye'nin Afrika politikası açısından daha etkili olabilecektir.

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik yumuşak güç politikasının geneli üzerine bir değerlendirme yapılacak olursa, TİKA, YEE, YTB ve TMV'nin faaliyetleri Türk dış politikasının Afrika'daki önemli yansımalarındandır. Diplomatik temsilciliklerin yaygınlığının Türkiye'nin diğer ülkelerle kuracağı ilişkilerde olumlu katkısı inkâr edilemez bir gerçekliktir. Ancak diplomatik temsilciliklerin kurulması ikili ilişkilerin kurumsallaşması adına yeterli bir aktivite olarak görülse de ikili ilişkilerinin geliştirilmesi için yeterli çaba olarak değerlendirilemeyecektir (Akıllı ve Tarnavska, 2022: 195). Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile geliştirdiği ilişkiler sadece diplomatik temsilcilikler üzerinden yürütülen bir politika olmamıştır. Bunun yanı sıra, TİKA ve YEE'nin kıta genelinde açtığı ofisler ve kültür merkezleri, yürütülen politikanın önemli destekleyici unsurlarından olmuştur. İnsani ve kalkınma yardımları Türkiye'nin bölge ülkeleri ile samimi ve pozitif bir niteliğe sahip ilişki kurmasına yardımcı olmuştur (Akıllı ve Tarnavska, 2022: 192). Çünkü Kıta ülkelerinin ihtiyaçları gözetilerek yapılan söz konusu yardımlar uluslararası anlamda pozitif bir imaj oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır.

TİKA ile benzer doğrultuda, YEE'nin araştırma, Türkçe kursları ve kültürel aktiviteleri bölge ülkeleri ile kurulan ilişkileri geliştirmektedir (Akıllı ve Tarnavska, 2022: 193). YEE'nin kıtada açtığı kültür merkezleri sayesinde Türk diline ve kültürüne artan ilginin doğru karşılıklarla cevaplanması amaçlanmaktadır. YEE'nin faaliyetleri esasında Türkiye'nin bölge ülkelere kendi kültürünü ve misyonunu doğru kaynaklar aracılığıyla anlatma çabasının bir yansıması olarak da okunabilir. Bölgede faaliyet yürüten kurumların çalışmaları arttıkça, Türkiye'nin Afrika'daki pozitif etkisi ve etkinliği de paralel olarak artmaktadır (Akıllı ve Tarnavska, 2022: 195). Bu noktadan hareketle, Türkiye'nin Afrika'da etkin olarak kullandığı yumuşak güç araçlarının çabaları daha anlamlı hale gelmektedir. Türkiye, Afrika politikasında yalnızca ilişkilerin ekonomik ve siyasi boyutlarına odaklanmamaktadır. Buna ek olarak, yumuşak güç araçları söz konusu dış politikanın temel unsurlarını oluşturmaktadır.

Türkiye'nin Afrika politikasının önemli kırılma tarihlerinden birisi de kuşkusuz 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe girişimidir. Söz konusu olaydan sonra, Türkiye'nin yumuşak güç stratejisine yeni ve güçlü bir kurum daha katılmıştır. Özellikle, Sahraaltı Afrika ülkelerindeki FETÖ bağlantılı okulların devralınmasına odaklanan TMV, önemli mesafe almıştır. FETÖ meselesi Türkiye için Afrika ülkeleriyle kurulacak ilişkilerde önemli bir alanı işgal etse de insani ve kalkınma yardımları anlamında Türkiye'nin kıtaya insani yaklaşımını değiştirmemiştir. Türkiye'nin Afrika ülkelere yönelik dış yardımlarında 2016 yılından sonra FETÖ bağlantılı okulların alıcı ülkelerde bulunup bulunmaması yardım akışını etkileyen bir faktör olmamıştır. Bu gerçekten hareketle, Türkiye yardımları siyasi bir sopa gibi kullanmaktan ziyade insani gerekçelere dayalı bir strateji ile tahsis etmektedir (Turhan, 2021: 805-808). Belirtilen durum, Türkiye'nin Kıta ülkelere karşı kullandığı insani politika yaklaşımını destekler niteliktedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’NİN AFRIKA’DA YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARININ İKİLİ İLİŞKİLERE ETKİSİ

3.1. Afrika’daki Yumuşak Güç Uygulamalarının Siyasi İlişkilere Etkisi

TİKA, YEE, YTB ve TMV’nin Afrika’daki faaliyetlerinin her birisi, yumuşak güç faaliyetleri olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’nin Afrika’da kurduğu ve geliştirdiği ilişkiler yumuşak güç zemininde anlam kazanmıştır. Belirtmekte fayda görülen hususlardan birisi yumuşak gücün doğrudan ölçülebilir bir politika tarzı olmadığıdır. Meydana gelen gelişmelerin doğrudan yumuşak güç kaynaklı faaliyetler neticesinde elde edildiği sonucuna ulaşmak mümkün olmamaktadır. Ancak Türkiye’nin Afrika ile ilişkileri göz önüne alındığında ikili ilişkilerin önceki yıllardaki seviyesi açıktır.

Türkiye ve Afrika arasındaki ilişkiler yumuşak güç politikaları olarak değerlendirilen politik davranışlar sonucunda bugünkü seviyesine ulaşmıştır. Çeşitli kuruluşlar tarafından geliştirilen yumuşak güç endeksleri, bu çalışmada kaynak değerler olarak kullanılan politika tarzlarına dayanmaktadır. TİKA tarafından sağlanan kalkınma ve insani yardımlar, YEE’nin kültürel faaliyetleri, YTB ve TMV’nin Afrika’daki eğitim faaliyetleri Türkiye’nin Afrika politikasının önceliklerini oluşturmaktadır. Bu bakımdan, belirtilen kurumların dış politika sürecine dahil olmasından sonraki ilişkilerin düzeyi temel göstergelerimizden biri olacaktır.

Türkiye’nin Afrika ülkeleriyle ilişkilerinin boyutunu gösteren en önemli göstergelerden birisi siyasi ilişkilerdir. Siyasi ilişkiler açısından karşılıklı ziyaretlerden ya da imzalanan anlaşmalardan bahsedilebilir ancak yumuşak güç ağının oluşturulması açısından diğer önemli husus temsilciliklerin açılmasıdır. İkili ilişkilerde 1998 yılı milat kabul edildiği için bu çalışmada da aynı yol takip edilecektir. Tablo 15’te görüleceği üzere, 54 ülkeden oluşan Kıtadaki Türk büyükelçiliklerinin sayısı uzun bir dönem 12 temsilcilik ile sınırlı kalmıştır. Fiilen 15 büyükelçilik açılmış olmasına rağmen Gana, Somali ve Tanzanya’da açılan büyükelçilikler çeşitli nedenlerle kapatılmak zorunda kalmıştır. Ayrıca, Türkiye’nin tarihsel bağlarının daha güçlü olduğu beş Kuzey Afrika ülkesinde açılan büyükelçilikler hariç, Sahraaltı Afrika’da sadece yedi büyükelçilik açılmıştır. Dolayısıyla ikili ilişkiler siyasi anlamda sınırlı düzeyde seyretmiştir.

Tablo 15: Türkiye'nin Afrika Açılım Eylem Planı'ndan Önce Kıtadaki Büyükelçilikleri

	Ülke	Yıl
1	Cezayir	1963
2	Etiyopya	1926
3	Fas	1957
4	Gana*	1964
5	Güney Afrika Cumhuriyeti	1994
6	Kenya	1968
7	Kongo Demokratik Cumhuriyeti	1976
8	Libya	1953
9	Mısır	1925
10	Nijerya	1962
11	Senegal	1962
12	Somali**	1979
13	Sudan	1957
14	Tanzanya***	1979
15	Tunus	1956

Kaynak: Dışişleri Bakanlığı sayfasından yararlanılarak düzenlenmiştir.

Açıklamalar:

* 1964 yılında açılan Büyükelçilik mali gerekçelerle 1981 yılında kapatılmıştır.

** 1979 yılında açılan Büyükelçilik 1991 yılında Somali'deki iç savaş nedeniyle kapatılmıştır.

*** 1979 yılında açılan Büyükelçilik mali gerekçelerle 1984 yılında kapatılmıştır.

Türkiye'nin Afrika kıtasında açtığı büyükelçiliklerin yanı sıra Afrika ülkeleri tarafından Türkiye'de açılan büyükelçilikler Türkiye'ye verilen önemi göstermesi açısından daha önemlidir. Afrika Açılım Eylem Planı'ndan önce Afrika ile ilişkiler Kuzey Afrika ile sınır kalmıştır. Sahraaltı Afrika ülkeleri tarafından yalnızca dört büyükelçilik Ankara'da açılmıştır. Türkiye'nin kıta ülkeleri nezdinde bilinirliği oldukça düşük düzeylerde kalmıştır. Dolayısıyla Türk dış politikasında Afrika'ya yönelik yürütülen yumuşak güç politikaları öncesinde ikili siyasi ilişkiler özellikle Sahraaltı Afrika bölgesinde diplomatik temsil hususunda sınırlıydı.

Tablo 16: Afrika Ülkelerinin Türkiye'de Açtığı Büyükelçilikler (1998 Yılından Önce)

	Ülke	Yıl
1	Etiyopya*	1933
2	Güney Afrika Cumhuriyeti	1993
3	Nijerya	Var**
4	Somali	1979
5	Cezayir	Var**
6	Fas	Var**
7	Libya	Var**
8	Mısır	Var**
9	Tunus	Var**

Kaynak: Dışişleri Bakanlığı sayfasından yararlanılarak düzenlenmiştir.

* 1984 yılında kapatılmıştır.

** 1998 yılından önce Ankara'da büyükelçilikleri olduğu bilinmekte ancak tarih bilgisine ulaşılamamıştır.

Afrika Açılım Eylem Planı 1998 yılında kabul edilmiş ve Türkiye, kıta ülkeleri ile ilişkilerinde yeni bir sayfa açma niyetini deklare etmiştir. Ancak 1998 yılı ikili ilişkiler açısından sembolik bir yıl olmanın ötesine geçememiştir. Türkiye’de 2005 yılının Afrika Yılı ilan edilmesi ikili ilişkilere ivme kazandırmış, Kıta ülkeleri tarafından olumlu karşılanmıştır. Tablo 6’da da görüleceği üzere, Türkiye ve Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerin kurumsallaşması açısından en önemli adım 2008 yılında atılmıştır. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvelerinin ilki düzenlenmiş ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi adına bir yol haritası taraflarca kabul edilmiştir. Ortaklık zirvelerinin ikincisi düzenlenene kadar Türkiye ve Afrika arasında diplomatik temsil anlamında önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Türkiye tarafından Afrika’da açılan diplomatik misyonların yanı sıra Afrika ülkeleri de bu ilgiye karşılık vermiştir. Türkiye’de Afrika Yılı ilan edilen 2005 yılından, II. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi’nin düzenlendiği yıl olan 2014 yılının sonlarına kadar 22 Afrika ülkesi tarafından Ankara’da büyükelçilik açılmıştır.

Yeni büyükelçilikler açılırken, Türkiye yumuşak güç faaliyetleri kapsamında TİKA üzerinden bölgede çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. TİKA, ilk koordinasyon ofisini 2005 yılında Afrika’da açarak Türkiye’nin kıtaya yönelik dış politikasının ana aktörlerinden birisi olma yolunda ilk adımını atmıştır. Kültürel anlamda faaliyetlerini sivil toplum üzerinden yürüten Türkiye 2011 yılından itibaren YEE’ye sahada daha etkin kullanmaya başlamıştır. Benzer şekilde, YTB’de 2012 yılından itibaren Türkiye Bursları programını başlatmış ve Afrika ülkelerinde faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Esasında, Türkiye 2011 yılından itibaren kıta ülkeleri ile ilişkilerini derinleştirmiş ve birçok kurumu aracılığıyla faaliyetlerini yürütmüştür. Kıtaya gösterilen ilgiye Afrika ülkeleri tarafından da karşılık verildiği siyasi ilişkilerin geldiği düzeyden saptanabilmektedir.

Türkiye’nin Afrika politikasında 2011 yılı önemli bir kırılmanın yaşandığı yılı temsile etmektedir. Sadece ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi ve kalkınma yardımlarına odaklanılmamıştır aynı zamanda kıtada meydana gelen siyasi krizlerde aksiyon almaktan geri kalınmamıştır. Somali’de meydana gelen siyasi krize Türkiye’nin müdahalesi önemli bir politik değişimi temsil etmektedir. Somali’nin kalkınmasını ve istikrarını destekleyerek Türkiye Kıtadaki misyonu ile ilgili kararlılığını göstermiştir. Somali’de başarıyla icra edilen krizi ele alma girişimleri diğer kıta ülkeleri ile kurulacak ilişkiler için kolaylaştırıcı rol oynamıştır.

Tablo 17: Afrika Ülkeleri Tarafından Türkiye’de Açılan Büyükelçilikler (2005-2014)

	Ülke	Yıl
1	Angola	2011
2	Burkina Faso	2014
3	Burundi	2014
4	Cibuti	2012
5	Çad	2014
6	Etiyopya*	2006

Tablo 17: (Devamı)

	Ülke	Yıl
7	Fildişi Sahili	2013
8	Gambiya	Var**
9	Gana	2012
10	Gine	2013
11	Güney Sudan	2012
12	Kenya	2012
13	Kongo	2013
14	Kongo Demokratik Cumhuriyeti	2011
15	Mali	2014
16	Moritanya	2011
17	Nijer	2012
18	Ruanda	2013
19	Senegal	2006
20	Sudan	2009
21	Uganda	2011
22	Zambiya	2013

Kaynak: Dışişleri Bakanlığı sayfasından yararlanılarak düzenlenmiştir.

* 1984 yılında kapatılan büyükelçilik 2006 yılında yeniden açılmıştır.

** Gambiya'nın büyükelçiliğini 2005 yılından sonra açtığı bilinse de net tarihe ulaşılamamıştır.

II. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi 2014 yılında düzenlenmiş ve bu tarihe kadar diplomatik ve siyasi ilişkileri geliştirmek için her iki taraf adına da önemli bir yol alındığı düşünülmektedir. TİKA, YEE ve YTB'nin çabalarına ek olarak 2005 yılından 2014 yılına kadar 27 büyükelçilik kıta ülkelerinde açılarak diplomatik ilişkiler güçlendirilmeye çalışılmıştır. II. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi ile ikili ilişkileri güçlendirmek amacıyla yeni bir yol haritası oluşturulmuştur. Bu süreçte ikili ilişkilerin kurumsallaşma süreci güçlenerek devam etmiştir.

Son olarak da III. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi 2021 yılında düzenlenmiştir. Türkiye diplomatik temsilciliklerini artırmaya devam etmiştir. Bu kapsamda, 2022 yılı itibarıyla 43 büyükelçilik ile Kıta'da faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu süreçte Afrika ülkeleri tarafından da Ankara'da sekiz büyükelçilik daha açılmıştır. Böylece Afrika ülkeleri tarafından Ankara'da açılan büyükelçilik sayısı 38 olmuştur. Esasında açılan büyükelçilikler Türkiye'nin Kıta'da gösterdiği çabaların bir yansımasıdır. Düzenlenen zirveler aracılığıyla Türkiye, kıta ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeyi ve kıtada görünür bir aktör olmayı hedeflemiştir (Sıradağ, 2022: 3).

Türkiye-Afrika ilişkilerinde zirve diplomasisi ikili ilişkilerin kurumsallaşmasını sağlasa da Türkiye, Afrika politikasında kalkınma ve insani yardımları, ticari ilişkiler ve kültürel angajmanlar dahil olmak üzere çeşitli yumuşak güç araçlarından faydalanmaktadır (Tepeciklioğlu, 2023:191).

TİKA tarafından 2008 yılından günümüze kadar Afrika ülkelerinde 7000’den fazla proje hayata geçirilmiştir. Aynı doğrultuda, YEE tarafından 16 kültür merkezi aracılığıyla her yıl binlerce Afrikalı öğrenciye Türkçe eğitimi verilmektedir. YTB ve TMV’nin faaliyetlerinde Afrika ülkeleri öncelikli konumdadır. Daha önce ifade edilen bursiyer sayılarında da söz konusu ilgi açıkça görülmektedir. Türkiye’nin yumuşak güç faaliyetleri olarak değerlendirilen çabaları Afrikalı ülkelere karşılık bulmaktadır. Açılan diplomatik misyonların yanı sıra gösterilen ilgi karşılıklı ziyaretlere de yansımıştır.

Tablo 18: Afrika Ülkeleri Tarafından Türkiye’de Açılan Büyükelçilikler (2014-2022)

	Ülke	Yıl
1	Ekvator Ginesi	2018
2	Gabon	2015
3	Gine Bissau	2021
4	Kamerun	2018
5	Sierra Leone	2020
6	Tanzanya	2017
7	Togo	2022
8	Zimbabve	2019

Kaynak: Dışişleri Bakanlığı sayfasından yararlanılarak düzenlenmiştir.

Karşılıklı ziyaretler, ekonomik işbirliklerinin kurulması ve ilişkilere derin bir yapı kazandırmak adına önemli olduğu söylenebilir. Bahsedilmesi gereken hususlardan birisi, Türkiye-Afrika arasındaki karşılıklı üst düzey ziyaretler son 10 yılda yoğunluk kazanmış olsa da önceki yıllarda da bir dizi önemli ziyaret gerçekleştirilmiştir (Uchehara, 2008: 50). Afrika ile ilişkileri geliştirmeye yönelik çabalar özellikle 2010’lu yıllardan sonra daha kurumsal ve sistematik bir yapı kazanmıştır. Yapılan çalışmalar Afrikalı liderler tarafından kabul görmüş olacak ki önceki dönemlerde Türkiye’ye yapılan ziyaretler sınırlı düzeylerde kalırken son dönemde çokça ziyaret gerçekleştirilmiştir. Tablo 19’da ayrıntılarıyla verilen bu ziyaretler 36 ülke lideri tarafından birçok farklı düzeyde gerçekleştirilmiştir. Dikkat çekici hususlardan birisi de TİKA’nın kalkınma yardımlarından en fazla yararlanan ülkeler tarafından gerçekleştirilen ziyaretler oldukça fazladır. Örneğin Cibuti, Gambiya, Somali ve Sudan tarafından gerçekleştirilen ziyaretlerin sayısı göze çarpmaktadır.

Türkiye’nin TİKA, YEE, YTB ve TMV üzerinden kıta ülkeleri ile geliştirdiği ikili angajmanın siyasi anlamda karşılık bulduğu söylenebilir. Önceki dönemlerle kıyaslandığında, Türkiye’nin yumuşak güç araçlarını aktif bir biçimde ikili ilişkilerinde kullanmaya başladıktan sonra Afrika ülkeleri ile siyasi ilişkilerini kurumsal bir zemine taşıdığı görülmektedir. Afrika ülkeleri nezdinde Türkiye’nin çabaları karşılık bulmuştur. Diplomatik temsil anlamında Kuzey Afrika’ya sıkışan ilişkiler kıtanın geneline yayılmıştır. Aynı zamanda ikili ilişkileri geliştirmek adına önemli

araçlardan birisi olan karşılıklı ziyaretler bu dönemde önemli artış kaydetmiştir. Özellikle Türkiye'nin yumuşak güç politikaları yürüten kurumları aracılığıyla ilişkiler derinleştirilmiştir.

Tablo 19: Sahraaltı Afrikalı Liderler Tarafından Türkiye'ye Gerçekleştirilen Ziyaretler

Ülke	Ziyaret
Angola	2021 yılında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Benin	2016 ve 2018 yıllarında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2022 yılında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Botsvana	2012 Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Burkina Faso	2008 yılından itibaren birçok düzeyde çokça ziyaret gerçekleştirilmiştir.
Burundi	2012 yılında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2018 yılında Meclis Başkanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Cabo Verde	2021 yılında Ticaret Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Cibuti	2009, 2015, 2017 ve 2018 yıllarında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2019 yılında Meclis Başkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2020 yılında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Çad	2000, 2016, 2018 ve 2019 yıllarında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2014 yılında Başbakan tarafından gerçekleştirilmiştir.
Ekvator Ginesi	2018 ve 2019 yıllarında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2021 yılında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Eritre	2011 yılında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Etiyopya	2017 ve 2018 yıllarında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Fildişi Sahili	2015 yılında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2014 ve 2022 yıllarında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Gabon	2012, 2015 ve 2018 yıllarında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2017 ve 2021 yıllarında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Gambiya	Birçok düzeyde çokça ziyaret gerçekleştirilmiştir.
Gana	2020 yılında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Gine	2016 yılından itibaren 16 kez Cumhurbaşkanı düzeyinde ziyaret gerçekleştirilmiştir.
Gine Bissau	Birçok düzeyde çokça ziyaret gerçekleştirilmiştir.
Güney Afrika Cumhuriyeti	2015 yılında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Güney Sudan	2015 yılında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2012 ve 2020 yıllarında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Kamerun	2013 yılında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2021 ve 2022 yıllarında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Kenya	1996 ve 2014 yıllarında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2016 yılında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Kongo	2012 yılında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	2021 yılında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2016, 2017 ve 2018 yıllarında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Madagaskar	2016 yılında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Moritanya	2010, 2018 ve 2021 yıllarında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Nijer	2014 ve 2022 yıllarında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2021 yılında çok sayıda Bakan tarafından gerçekleştirilmiştir.
Nijerya	2011, 2017 ve 2021 yıllarında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 19: (Devamı)

Ülke	Ziyaret
Orta Afrika Cumhuriyeti	2021 yılında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2022 yılında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Ruanda	2018 yılında Başbakan tarafından gerçekleştirilmiştir. 2019 yılında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Senegal	2021 ve 2022 yıllarında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Sierra Leone	2021 ve 2022 yıllarında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Somali	Birçok düzeyde çokça ziyaret gerçekleştirilmiştir.
Sudan	Birçok düzeyde çokça ziyaret gerçekleştirilmiştir.
Tanzanya	2010 yılında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2014 yılında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Togo	2014 yılında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2021 yılında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.
Zambiya	2010, 2011 ve 2018 yıllarında Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. 2014, 2020 ve 2021 yıllarında Dışişleri Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kaynak: Dışişleri Bakanlığı sayfasından yararlanılarak düzenlenmiştir.

3.2. Türkiye'nin Afrika'daki Yumuşak Güç Uygulamalarının Ekonomik İlişkilere Etkisi

Afrika ülkeleri ile artan ekonomik ilişkiler, Türkiye'nin Kıta ülkeleri ile artan ilişkilerinin önemli göstergeleri arasındadır (Akıllı ve Tarnavska, 2022: 190). Türkiye'nin 2005 yılını Afrika Yılı ilan etmesini takiben ekonomik ilişkiler adına da yeni bir sayfa açılmıştır. Daha önce Türkiye-Afrika arasındaki ekonomik ilişkiler siyasi ilişkilerde olduğu gibi Kuzey Afrika yoğunluklu gerçekleşmekteydi. Sahraaltı Afrika ile Türkiye arasında ekonomik bir münasebetten güçlü bir şekilde bahsedilemezdi. Türkiye yumuşak güç politikaları aracılığıyla Afrika'daki ekonomik ve siyasi ilişkilerinin derinleştirilmesi için zemin hazırlamıştır (Sıradağ, 2022).

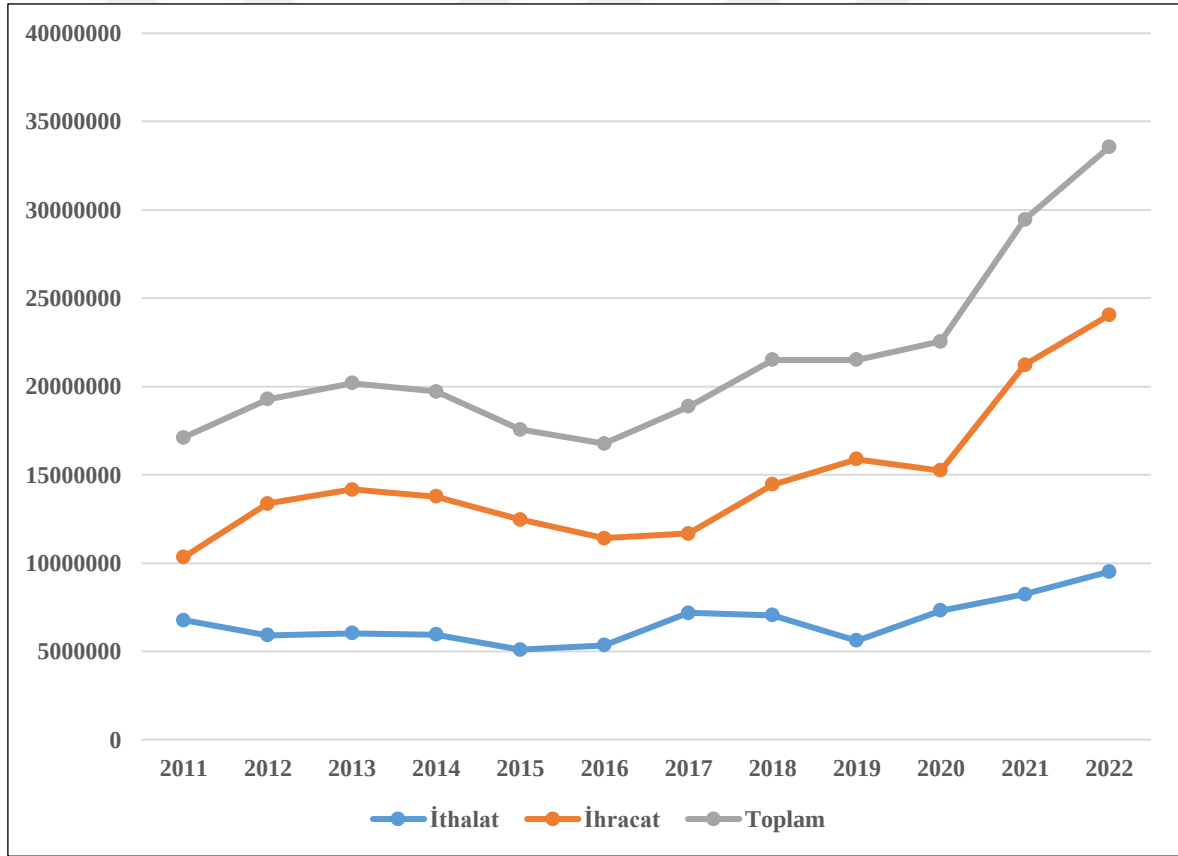
Türkiye Afrika ile ilişkilerini ilerletmek adına uzun yıllar yumuşak güç politikalarına yatırım yapmıştır. Türkiye'nin kıta üzerindeki aktivizmi birçok yumuşak güç stratejisinden faydalanırken, ticari çıkarları da kültürel ve eğitimsel girişimlerle ilerletilmiştir (Tepeciklioğlu, 2023: 192). Afrika ülkeleri ile Türkiye'nin toplam ticareti 2003 yılında beş milyar dolar seviyesinde seyretmiştir (Dışişleri Bakanlığı (t.y.), <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>). Geride bıraktığımız yıl itibariyle ticaret hacmi yaklaşık yedi kat artışla 33,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 13, Türkiye'nin kıta ile ticari ilişkilerinin 2011 yılından 2020 yılına kadar belli bir aralığa sıkıştığını göstermektedir. Uzun yıllar boyunca 15-20 milyar dolar bandına sıkışan ticaret hacmi 2020 yılından itibaren kayda değer bir gelişim göstermiştir. Son olarak 2022 yılında Türkiye ve Afrika ülkeleri arasındaki ticaret hacmi yaklaşık yediye katlanarak rekor kırmıştır. Afrika ile yapılan ticarete, dış ticaret dengesi açısından Türkiye lehine bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin 2020 yılından itibaren Afrika'ya olan ihracatında %50'den fazla bir artış gerçekleşmiştir. Afrika'dan yapılan ithalat ise 2019 yılından itibaren %100'e yakın bir artış göstermiştir. Ticaret hacmindeki dengenin her iki taraf lehine olacak şekilde gerçekleşmesi ikili ilişkilerin bir ekonomik bağımlılığa dönüşmemesi açısından önemlidir. Afrika özelinde meseleye yaklaşıldığında, bölge ülkelerinin sürdürülebilir kalkınma hedefleri gözetilerek kurulacak ilişkiler daha sürdürülebilir olacaktır.

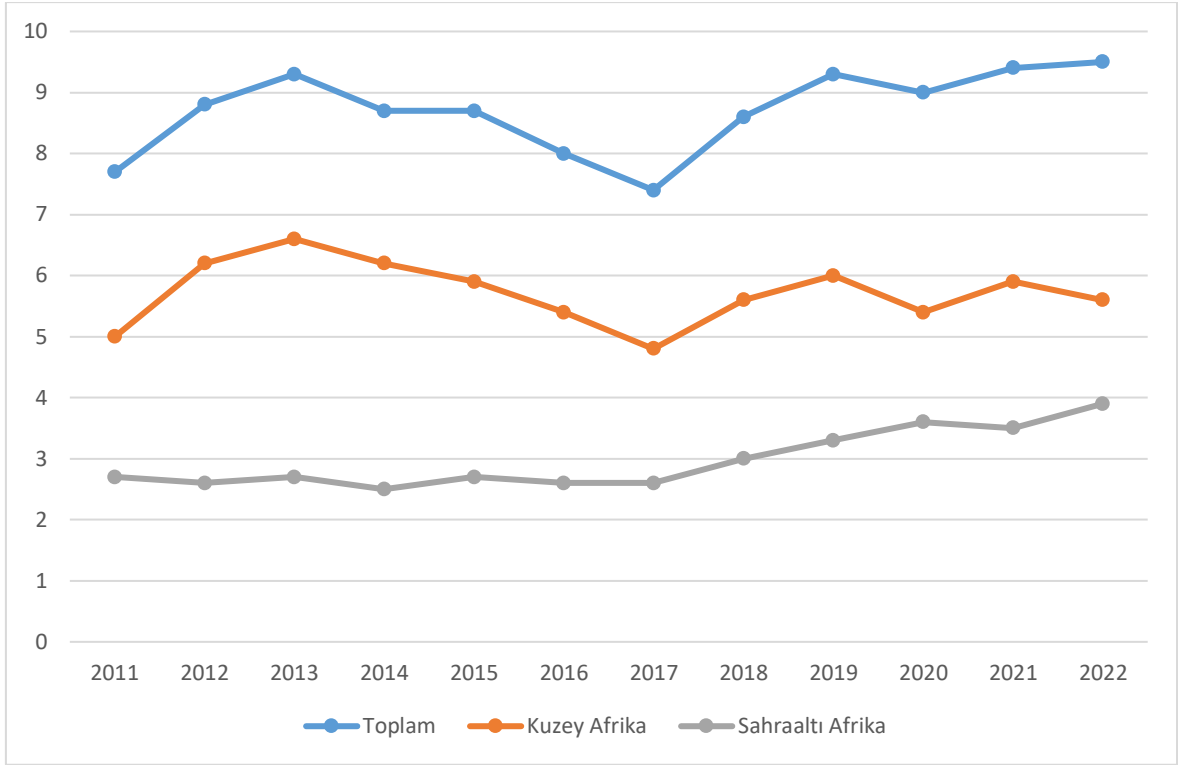
İkili ticari ilişkilerin son yirmi yıl içerisinde geldiği nokta önemlidir. Ticari ilişkilerdeki ivme Türkiye'nin, Afrika angajmanının en doğal sonuçlarından birisidir. Geçmiş yıllarda ticari ilişkiler çoğunlukla Kuzey Afrika ile gerçekleştirilmekteydi. Sahraaltı Afrika'ya yönelik politikaların etkileri ekonomik ilişkilere de yansımış ve Sahraaltı Afrika Türkiye'nin ticaretinde daha görünür olmuştur.

Grafik 13: Türkiye'nin Afrika ile Dış Ticareti, 2011-2022 (Bin Dolar)

Kaynak: TÜİK

Grafik 14: Türkiye'nin Toplam İhracatında Afrika'nın Payı, 2011-2022 (%)

Kaynak: TÜİK

Değerilmesi gereken önemli göstergelerden birisi de Türkiye'nin toplam ihracatı içerisinde Afrika'nın yerinin ne olduğudur. Türkiye'nin Afrika'ya olan ihracatı 2011 yılında yaklaşık 10 milyar dolar dolaylarındayken 2022 yılında 25 milyar dolar seviyelerinde gerçekleşmiştir. Son on yıllık dönemde iki katından fazla bir artış gerçekleşmiştir. Grafik 14'teki veriler önemli bir hususu işaret etmektedir. Türkiye'nin tarihsel olarak siyasi ilişkilerinde olduğu gibi ekonomik ilişkilerinde de Kuzey Afrika ülkeleri her zaman ön planda olmuştur. Ancak Türkiye'nin son yıllardaki girişimleri Afrika ile olan ticaret dengesinde yeni bir gelişmeye işaret etmektedir. Örneğin 2011 yılında Afrika'ya yapılan ihracat Türkiye'nin toplam ihracatının %7,7'sini oluşturmaktadır. Ancak bu oranın çoğunluğunu %5 ile Kuzey Afrika ülkeleri oluşturmaktadır. Sahraaltı Afrika ülkelerinin toplam ihracat içerisindeki payı 2011-2018 dönemi boyunca %2,6 seviyelerinde seyretmiştir. Diğer bir ifadeyle, miktarsal olarak bir artış olsa da oransal olarak Kuzey Afrika ülkeleri çoğunluğu oluşturmaya devam etmiştir.

Ancak 2022 yılında Türkiye'nin toplam ihracatında Afrika'nın yeri yaklaşık olarak %10 seviyelerine yaklaşmıştır. Bir diğer çarpıcı gelişme ise Afrika'nın içerisindeki dağılımda gerçekleşmiştir. Kuzey Afrika ülkeleri söz konusu ihracatın %5,6'sını oluştururken Sahraaltı Afrika ülkelerine yapılan ihracat %4 seviyesine yaklaşmıştır. Grafik 14'teki veriler tarihsel olarak Türkiye'nin Afrika'daki ticaret ortaklarının Kuzey Afrika ülkeleri olduğu yaklaşımını da

kırmaktadır. Türkiye uyguladığı politikalar sayesinde Sahraaltı Afrika ülkeleri ile hem siyasi hem ekonomik ilişkilerini geliştirmiştir. İkili ilişkilerin bu seviyeleri yakalamasında kuşkusuz yumuşak güç politikalarının ve söz konusu politikaları uygulayıcı kurumların etkisi göz ardı edilemeyecektir.

Tablo 20: Türkiye'nin En Fazla İhracat Yaptığı On Sahraaltı Afrika Ülkesi ve Kuzey Afrika (%)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Güney Afrika	%4,74	%4,31	%4,19	%3,71	%4,22	%3,83	%3,59	%3,77	%4,06	%7,14
Sudan	%2,12	%2,41	%3,63	%4,12	%3,47	%2,59	%1,93	%2,46	*	%1,86
Nijerya	%3,34	%3,71	%3,01	%2,17	%2,92	%2,55	%3,75	%4,01	%3,96	%3,20
Senegal	*	%1,23	%1,06	%1,42	%2,14	%2,73	%1,82	%2,37	%2,49	%2,65
Cibuti	*	*	*	*	*	%1,38	%1,61	%2,10	%1,45	%2,13
Gana	%1,32	%1,36	%1,89	%2,66	%1,96	%1,94	%2,36	%3,13	%2,18	%1,75
Fildişi Sahili	*	*	%0,98	*	%1,32	*	%1,43	%2,02	%2,03	%1,73
Somali	*	*	*	%1,05		*	%1,61	%1,78	%1,67	%1,61
Etiyopya	%2,62	%2,44	%3,15	%3,61	%2,97	%2,27	%2,40	%1,52	%1,67	%1,33
Tanzanya	%1,02	%1,12	*	*		%1,59	*	*	*	%1,32
Kuzey Afrika	%77,20	%74,40	%71,53	%70,73	%67,81	%68,59	%68,17	%60,51	%62,84	%58,71

Kaynak: TÜİK

* Belirtilen dönemde en fazla ihracat yapılan ilk on ülke arasında bulunmamaktadır.

Tablo 20, Türkiye'nin Afrika'ya olan ihracatında ilk 10 Sahraaltı Afrika ülkesinin ve Kuzey Afrika ülkelerinin ağırlığını göstermektedir. Tablo 20'den de görüleceği üzere 2011 yılında Kuzey Afrika ülkelerine yapılan ihracat kıtaya yapılan ihracatın neredeyse %80'ini oluşturmaktadır. Ancak 2011 yılından beri Kuzey Afrika ülkelerinin ihracat içerisindeki payı düşüş trendine girmiştir. Türkiye'nin yumuşak güç politikalarının yoğunlaştığı Sahraaltı Afrika ülkelerine yapılan ihracat oransal olarak artmıştır. Örneğin, TİKA'nın Afrika'da en fazla insani ve kalkınma yardımı yaptığı ülkeler göz önüne alındığında ticari artışın Tablo 20'deki bazı ülkelerle kesiştiği saptanabilmektedir. Son on yıllık döneme bakıldığında Türkiye'nin Afrika ile olan ticari münasebetlerinde Kuzey Afrika'nın payının azalması dikkat çekicidir.

Türkiye'nin Afrika politikasında yaşanan dönüşümün en bariz göstergesi Sahraaltı Afrika'ya yönelik girişimlerdir. Büyükelçiliklerin açılması, ikili ziyaretlerin yoğunlaşması, TİKA, YEE, YTB ve son dönemde de TMV'nin faaliyetleri aracılığıyla Sahraaltı Afrika'da, Türkiye görünür ve yükselen bir aktör olmuştur. Sahraaltı Afrika ülkeleri ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişimi ekonomik verilere de yansımıştır. Kuzey Afrika ülkeleri halihazırda Türkiye'nin Afrika'daki en önemli ticari ortakları olmaya devam etmektedir (Dipama ve Parlar: 2023: 22). Ancak 2011 yılından 2022 yılına kadar Türkiye'nin ihracatı içerisinde Kuzey Afrika ülkelerinin ağırlıkları yaklaşık %20

düşüş göstermiştir. Sahraaltı Afrika ülkeleri ile yaşanan ticari gelişim Türkiye'nin bölgeye yönelik başarılı girişimlerinin bir sonucu olarak yorumlanabilir.

Sahra Altı Afrika ülkeleri arasında Cibuti, Etiyopya, Sudan ve Somali gerek ilk 10 ticaret ortağı arasında gerekse de TİKA'nın en çok yardım yaptığı ilk 10 ülke arasında yer alıyor. Cibuti ile ilişkilere bakıldığında 2018 yılından itibaren en fazla ihracat yapılan ülkeler arasında anılmaya başlanmıştır. Benzer şekilde Sudan ve Etiyopya da hem TİKA'nın faaliyetlerinin yoğunlaştığı bölge hem de en önemli ticaret ortakları arasında yer almaktadır. Somali'de yaşanan krize Türkiye'nin başarılı müdahalesinden sonra, Somali Türkiye'nin Afrika politikasının en özel alanlarından birisi olmuştur. Türkiye'nin Somali krizine aktif katılımı Türkiye'nin bölgedeki varlığını güçlendirmiş, Kıta ile ilişkilerin doğasını olumlu yönde değiştirmiştir. Türkiye'nin yeni ilişki biçimi yumuşak güç politikaları ile siyasi ve ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesinin bir karışımıdır (Donelli, 2018: 57). TİKA'nın en çok yardım yaptığı ülke olan Somali, 2011-2022 yılları arası dönemde Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'daki en önemli ihracat noktalarından birisi haline gelmiştir.

Tablo 21: Somali'ye Yapılan İhracat ve Somali'nin Toplam İthalatı İçerisindeki Yeri, 2011-2021 (Milyon Dolar)

Yıl	Toplam İhracat	Toplam İthalat İçindeki Payı	Sıralama
2011	37.5	%4.91	6
2012	41.7	%2.5	7
2013	55.1	%2.74	7
2014	62.9	%3.57	7
2015	72.2	%3.26	5
2016	120	%4.58	4
2017	145	%4.79	5
2018	183	%5.27	5
2019	256	%6.23	4
2020	264	%5.94	4
2021	347	%6.84	4

Kaynak: Observatory of Economic Complexity

Türkiye'nin Somali'deki aktivizminin üzerinden 10 yılı aşkın bir süre geçmiştir. Afrika ile ticarete paralel olarak Somali ile olan ticaret hacmi de artış göstermiştir. Tablo 21'de görüleceği üzere, 2011 yılında Türkiye'nin Somali'ye olan ihracatı 37.5 milyon dolardır. Bu tarihten itibaren her yıl düzenli olarak artış göstermiş ve 2021 yılında Türkiye'nin Somali'ye olan ihracatı 347 milyon dolara ulaşmıştır. Yaklaşık 10 kat artan ihracat, Somali'nin toplam ihracatı içerisinde yaklaşık %7'lik bir dilimi temsil etmektedir. Ayrıca Türkiye, Somali'nin en büyük dördüncü tedarikçisi konumuna ulaşmıştır (Observatory of Economic Complexity, (t.y.), <https://oec.world/en/profile/country/som?latestTrendsFlowSelectorNonSubnatLatestTrends=flow1&yearlyTradeFlowSelector=flow1>). İkili ticari ilişkilerin bu seviyeye ulaşması doğrudan TİKA, YEE, YTB ve TMV'nin faaliyetlerine

atfedilemeyecektir. Ancak Türkiye'nin genel politika biçimi göz önüne alındığında söz konusu kurumların etkisi göz ardı edilemeyecektir. Türkiye'nin Afrika'da faaliyet gösteren kurumlarının ticari ilişkilere doğrudan ya da dolaylı etkilerinin aydınlatılması daha kapsamlı çalışmalar gerektirmektedir.

Türkiye, Afrika'nın diğer ticari ortakları ile kıyaslandığında halihazırda ön planda değildir. Ancak son yıllardaki girişimler sayesinde ihmal edilemeyecek bir konuma ulaştığı görülmektedir (Dipama ve Parlar, 2023: 22). Bu noktadan hareketle, Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkilerinin doğrudan ticari meselelerle ilgili olmadığı öne sürülebilir. Türkiye, Afrika'ya yönelik yumuşak güç politikasında *karşılıksızlık* ilkesini ön plana çıkarmaktadır. Bu yaklaşım, yapılan yardımların herhangi bir ön koşula bağlanmaması olarak ifade edilebilir. Araştırmalar, Türkiye'nin Afrika'daki yükselişinin, bir ticaret devleti olarak ekonomik bağlarından ziyade, insani ve kalkınma yardımlarıyla ilgili olarak ortaya çıkan *yükselen donör* etiketiyle ilgili olduğunu göstermiştir (Dipama ve Parlar, 2023: 12).

3.3. Türkiye'nin Afrika'daki Yumuşak Güç Kapsamındaki Faaliyetleri

Çalışmanın ikinci bölümünde, TİKA, YEE, YTB ve TMV'nin Afrika'daki faaliyetleri kapsamlı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Belirtilen kurumlar açısından genel faaliyet bilgileri ve kapsamı hakkında veriler sunulmuştur. Çalışmanın bu kısmında, özellikle insani ve kalkınma yardımlarının Afrika ülkelerine tahsisinin genel dağılımı ve TMV'nin Kıta ülkelerindeki çalışmaları sunulacaktır. Bu noktadan hareketle, Türkiye'nin resmi dış yardımlarının insani yönü ve FETÖ ile mücadele meselesi ön plana çıkarılmaya çalışılacaktır.

TİKA tarafından, Kıta ile ilk temasın kurulduğu 2005 yılından itibaren binlerce proje gerçekleştirilmiştir. Söz konusu projeler, altyapının geliştirilmesi, ekonomik katkı sunması beklenen alanların desteklenmesi, eğitim kurumlarının yenilenmesi, birçok sağlık hizmetinin gerçekleştirilmesi ve bölgenin kalkınmasına katkı sunması beklenen projeler olarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, TİKA tarafından Somali, Sudan ve Nijer'de inşa edilen Türk Dostluk Hastaneleri sayesinde bölge halkının temel sağlık hizmetlerine erişimine katkıda bulunulmuştur. Bunların yanı sıra, kültürel mirasa sahip çıkılması da TİKA'nın üstlendiği misyonlar arasında ifade edilebilir.

Türkiye'nin Afrika'daki en görünür yüzü olan TİKA'nın, Afrika'da yaptığı faaliyetlerinde insani ve kalkınma yardımlarının tahsisi öncelikli konular arasında gelmektedir. Kıta ülkelerinin kalkınmalarına katkıda bulunmak için resmi yardımlar olarak ifade edilen insani ve kalkınma yardımları hayati öneme sahiptirler. Bu kapsamda, TİKA tarafından her yıl düzenli olarak Kıta ülkelerinin tamamını kapsayacak şekilde insani ve kalkınma yardımları bölge ülkelerinin hizmetine

sunulmaktadır. Söz konusu yardımların tahsisinde, belirli bir kriter olmadığı bilinmekle beraber, Kıta ülkelerinin yardımlardan aldığı pay her yıl farklılık göstermektedir.

Son sekiz yıllık periyotta, Kıta’da 18 ülke 10 milyon dolardan fazla yardım almıştır. Söz konusu ülkeler çoğunlukla Sahraaltı Afrika’da bulunmaktadır. Özellikle en az gelişmiş ülke sınıflandırmasında bulunan, Çad, Etiyopya, Nijer, Gambiya, Gine, Somali ve Sudan her yıl TİKA tarafından yapılan yardımlarda üst sıralarda bulunmaktadır. Kuzey Afrika ülkeleri ile son yıllarda yaşanan siyasi krizlere rağmen bölge ülkelerine yönelik insani ve kalkınma yardımları faaliyetlerinin devam ettiği Tablo 22’de tespit edilebilmektedir.

Tablo 22: Türkiye’nin Afrika’ya Kalkınma ve İnsani Yardımları (2014-2021, Milyon Dolar)

Ülke	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	TOPLAM
Cezayir	1,519	2,16	1,87	1,44	5,22	2,99	1,59	3,29	20,079
Fas	0,7	0,77	0,87	0,17	2,03	1,59	0,64	2,67	9,44
Libya	11,694	1,46	0,63	18,77	2,85	0,5	0,94	12,87	49,714
Mısır	2,078	2,11	2,23	0,33	0*	0*	0*	5,32	12,068
Tunus	1,451	7,37	2,08	1,12	0*	0*	0*	200,7	212,721
Angola	0,217	0,11	0,12	0,05	0,03	0,06	0,08	0,06	0,727
Benin	0,396	0,54	0,66	0,53	2,2	0,68	0,3	0,59	5,896
Botsvana	0,068	0,06	0,05	-	0,14	0,06	0,04	0,08	0,498
Burkina Faso	0,338	0,43	0,89	0,29	1,14	0,67	0,91	4,15	8,818
Burundi	0,364	0,42	0,62	-	1,28	0,4	0,04	0,72	3,844
Cibuti	0,743	0,57	5,4	14,68	3,47	1,78	3,94	2,97	33,553
Çad	1,197	2,82	3,59	0,67	2,48	1,29	0,48	1,4	13,927
Eritre	0,108	0,14	0,25	0,08	0,54	0,2	-	0,12	1,438
Etiyopya	1,452	2,08	3,06	0,63	5,83	3,98	0,71	3,65	21,392
Fildişi Sahili	0,271	0,49	0,67	-	1,41	0,95	0,18	1,2	5,171
Gabon	0,062	0,05	0,11	-	0,34	0,23	0,07	0,36	1,222
Gambiya	4,014	0,69	1,47	3,16	2,1	1,18	12,67	1,83	27,114
Gana	0,633	0,8	1,25	0,12	4,49	1,63	0,28	3,01	12,213
Gine	1,68	2,15	3,44	3	1,52	4,29	0,54	0,9	17,52
Gine Bissau	0,583	0,41	0,38	0,38	0,98	0,4	0,23	1,17	4,533
Güney Afrika Cum.	0,389	0,16	0,84	0,92	0,05	0,5	0,4	1,09	4,349
Güney Sudan	0,682	0,99	1,21	0,47	1,27	0,4	0,72	1,5	7,242
Kamerun	0,847	1,3	1,45	0,35	2,64	1,93	0,3	1,98	10,797
Kenya	0,822	0,83	1,4	0,65	1,97	1,95	0,19	3,32	11,132
Komor Adaları	0,23	0,31	0,62	0,4	1,11	0,34	0,98	0,43	4,42
Kongo	0,262		0,43	0,16	0,68	0,31	0,14	0,25	2,232
Kongo D. Cumhuriyeti	0,355	0,82	0,89	0,02	2,45	0,99	0,17	1,36	7,055
Lesotho	0,375	0,02	0,19	0,61	0,66	0,03	0,02	0,12	2,025
Liberya	0,151	0,19	0,35	-	0,6	0,22	1,27	0,77	3,551
Madagaskar	0,243	0,32	0,46	0,05	1,21	0,44	0,05	0,63	3,403
Malavi	0,136	0,15	0,23	-	0,51	0,17	-	0,36	1,556
Mali	0,595	0,72	2,46	0,28	1,74	2,53	0,71	1,53	10,565

Tablo 22: (Devamı)

Ülke	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	TOPLAM
Mauritius	0,037	0,06	0,08	-	0,25	0,12	-	0,19	0,737
Moritanya	0,421	0,49	0,57	0,53	1,16	0,83	12,7	4,48	21,181
Mozambik	0,208	0,24	1,54	0,35	0,73	0,19	0,04	0,75	4,048
Namibya	0,16	0,44	0,82	0,44	0,64	0,77	0,65	0,15	4,07
Nijer	1,447	1,62	5,4	5,54	9,59	11,91	8,9	4,13	48,537
Nijerya	0,771	0,74	0,74	0,01	1,1	0,74	0,06	0,98	5,141
Orta Afrika Cumhuriyeti	0,098	0,22	0,29	-	0,75	0,48	0,43	1,49	3,758
Ruanda	0,612	0,65	0,82	0,03	1,34	0,39	-	0,61	4,452
Sao Tome ve Principe	0,009	0,06	0,02	-	0,06	0,03	-	0,24	0,419
Senegal	0,842	0,89	0,63	0,51	1,18	0,78	7,54	2,85	15,222
Sierra Leone	0,299	0,37	0,27	0,06	0,64	0,2	0,6	0,45	2,889
Somali	51,8	25,98	28,21	29,12	60,64	59,63	314,82	74,35	644,55
Sudan	3,356	4,17	13,31	25,1	6,98	9,42	21,96	9,36	93,656
Svaziland	0,057	0,04	0,08	-	0,27	0,1	-	0,15	0,697
Tanzanya	1,154	1,27	1,13	1,05	1,65	1,09	0,35	1,72	9,414
Togo	0,361	0,27	0,3	-	0,8	0,38	0,09	0,3	2,501
Uganda	0,66	0,96	1,31	0,29	2,49	1,14	0,31	2,01	9,17
Zambiya	0,38	0,43	0,65	0,1	1,27	0,48	0,07	0,53	3,91
Zimbabve	0,527	0,47	0,53	0,05	1,21	0,78	0	0,51	4,077

Kaynak: TİKA

*Verilen tavizli kredilerden dolayı söz konusu yıllara ait yapılan yardımlar eksi bakiye olarak görülmektedir.

Tablo 22’de görüleceği üzere, Türkiye’nin kalkınma yardımları Afrika’da belli bölgelerde yoğunlaşmış olsa da genelde dağınık bir görünüm gözlenmektedir. FETÖ yapılanmasının, Afrika kıtasında kısıtlanması gerekliliği niyetinin doğduğu 2013 yılından sonraki dönemde, Türkiye’nin insani ve kalkınma yardımlarının doğrudan FETÖ ile mücadeleye tahsis edildiği yorumu yapılamayacaktır. Tablo 22, ayrıntılı incelendiğinde FETÖ’nün aktif olduğu ülkelerde Türkiye’nin yardımlarının kesildiği sonucu çıkmamaktadır. Örneğin Güney Afrika Cumhuriyeti veya Nijerya’da henüz FETÖ bağlantılı eğitim kurumları TMV’ye devredilmemiştir. Ancak görülmektedir ki gerek Nijerya gerekse de Güney Afrika Cumhuriyeti, Türkiye’nin yardımlarından faydalanmaya devam etmektedir.

FETÖ ile mücadelenin kalkınma yardımları üzerine etkisini inceleyen bir çalışma ortaya koymuştur ki, FETÖ’nün Afrika kıtasında herhangi bir etkinliğinin Türk kalkınma yardımları açısından doğrudan bir etkisi bulunmamaktadır (Turhan, 2021: 808). FETÖ bağlantılı okulları Türkiye’ye teslim eden Afrika ülkeleri bazı dönemlerde daha fazla kalkınma yardımına ulaşma imkânı elde etmiştir ancak bazı durumlarda söz konusu etki geçerli olmamıştır. Başka bir ifadeyle, FETÖ ile mücadelede kalkınma ve insani yardımların kullanılması arasında doğrudan bir bağlantı kurulamamıştır.

Söz konusu değerlendirme, Türkiye'nin kalkınma ve insani yardımlarının, insani yönünü ön plana çıkarmaktadır. Tablo 22'de gözlemlenebileceği üzere, özellikle en az gelişmiş ülke sınıflandırması içerisinde yer alan bölgelerde kalkınma yardımları aynı ivme ile devam etmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin kalkınma yardımlarını politik bir sopa olarak kullanma niyetinde olmadığı değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Türkiye resmi dış yardımları ile Afrika'nın kalkınmasına katkıda bulunma niyetini ortaya koymaktadır. Yapılan hastaneler, eğitim kurumları, altyapı yatırımları ve ekonomik getirileri olan projeler ile Türkiye, Afrika'nın kalkınmasına katkıda bulunmaya amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, TİKA tarafından gözetilmektedir.

Tablo 23: Afrika'da FETÖ İltisaklı Kurumların Devralındığı Ülkeler

ÜLKE	DEVRALINDIĞI YIL
Çad	2016
Ekvator Ginesi	2018
Etiyopya	2019
Fildişi Sahili	2018
Gabon	2018
Gine	2016
Kamerun	2018
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	2018
Kongo	2017
Mali	2017
Moritanya	2017
Nijer	2017
Somali	2016
Sudan	2016
Togo	2021
Tunus	2017

Kaynak: TMV

Tablo 23 ve 22 birlikte değerlendirildiğinde, daha anlamlı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. TMV'nin Türkiye'nin yurtdışındaki eğitim yüzü olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, Afrika'daki FETÖ bağlantılı okulların TMV'ye devri konusunda birçok çalışma yürütülmektedir. Söz konusu çabalar Afrika'nın birçok ülkesinde sonuç vermiştir. Bazı ülkelerde, FETÖ iltisaklı okulların TMV'ye devri sağlanırken, bazı ülkelerde sadece okullar kapatılmış ve TMV'ye devredilmemiştir. Ancak FETÖ bağlantılı okulların halihazırda Afrika'da faaliyet yürüttüğü ülkelerin olduğu da bilinmektedir.

FETÖ bağlantılı okulların TMV'ye devredilmesi ya da devredilmemesi Türkiye'nin Afrika kıtasına yaklaşımında merkeze koyduğu insani yaklaşımını etkilememiştir. Örneğin, Etiyopya Türkiye'nin insani ve kalkınma yardımlarından en fazla yararlanan ülkeler arasındadır. Etiyopya'nın FETÖ bağlantılı okulları 2019 yılında Türkiye'ye devrettiği göz önüne alındığında, önceki yıllarda

Etiyopya'ya yapılan resmi yardımların artması ya da azalması şeklinde doğrudan bir bağlantı kurulamamaktadır (Tablo 22). FETÖ bağlantılı okulları TMV'ye devreden ilk ülkeler arasında olan Çad örneğinde ise, okulların devrinden sonra Çad'a yapılan insani ve kalkınma yardımların oranında bir artış olduğu görülmektedir (Tablo 22). Ancak FETÖ bağlantılı okulları henüz kapatmamış olan Nijerya ve Güney Afrika Cumhuriyeti göz önüne alındığında, söz konusu ülkelere yapılan yardımların yıllık olarak oranlarında okulların devriyle alakalı bir bağlantı görülmemektedir.

Belirtilen örneklerden de görüleceği üzere, Türkiye Afrika kıtasına yönelik yumuşak güç araçlarını siyasi bir dayatma olarak kullanmamaktadır. Türkiye, birçok düzeyde çok kez Afrika'ya yönelik yaklaşımının insani nedenlere dayandığını vurgulamaktadır. Özellikle 2016 yılından sonra, Türkiye açısından ortaya çıkan ve stratejik bir risk olarak değerlendirilen FETÖ meselesinde dahi Afrika ülkelerine yönelik politikasında insani yaklaşımını korumaktadır. Türkiye, Kıta ülkelerine yaptığı insani ve kalkınma yardımlarında BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini gözetmekte ve bu doğrultuda özellikle en az gelişmiş ülke sınıflandırmasında bulunan ülkelere yardımlarını her yıl belli oranlarda yapmaktadır.

İnsani ve kalkınma yardımlarını bir ödül olarak bazı durumlarda kullanmış olabileceği değerlendirilmesi yapılabilir ancak bir cezalandırma aracı olarak kullandığı değerlendirmesi gerçekçi olmayacaktır. Başka bir ifadeyle, Türkiye Afrika'ya yönelik yumuşak güç politikasında “*havuç var sopa yok*” yaklaşımını benimsemiştir (Turhan, 2021). Bu değerlendirmeden hareketle, Afrika politikası Türkiye açısından siyasi ve ekonomik çıkarların ilerletilmesinden ziyade, daha çok insani gerekçelerin ön planda olduğu politik bir yaklaşımdır.

Türkiye'nin Afrika politikasında kullandığı araçlardan en yenisi TMV bünyesinde yürütülen faaliyetlerdir. TMV kurulduğu yıldan itibaren Afrika'da faaliyetlerini yoğunlukla sürdürmektedir. Örneğin, TMV'nin yurtdışında toplam 417 eğitim kurumu bulunmaktadır ve söz konusu kurumların neredeyse yarısı Afrika kıtasında bulunmaktadır. Bu gerçekten hareketle, Türkiye gerek FETÖ ile mücadele konusunda gerekse de Afrika ülkelerini eğitim alanında desteklemek amacıyla TMV'nin Kıta'daki faaliyetlerini önemsemektedir.

Mali, TMV'nin 29 eğitim kurumunu ev sahipliği yapmakta ve bu alanda ilk sırada yer almaktadır. Mali'yi sırasıyla Etiyopya, Kamerun, Senegal ve Tanzanya takip etmektedir (Tablo 24). TMV'nin Afrika'daki eğitim kurumlarının sayıları Kuzey Afrika ülkelerinden ziyade, Sahraaltı Afrika ülkelerinde yoğunlaşmıştır. Tablo 24'te görüleceği üzere Tunus dışında hiçbir Kuzey Afrika ülkesinde henüz TMV'ye ait bir eğitim kurumu bulunmamaktadır. Türkiye'nin Afrika genelinde faaliyet gösteren diğer kurumlarında olduğu gibi önümüzdeki yıllarda Kuzey Afrika ülkelerinin tamamında TMV'nin eğitim faaliyetlerine başlaması beklenebilir.

Tablo 24: TMV’nin Afrika Ülkelerine Göre Eğitim Kurumlarının Dağılımı (2021)

Ülke	Eğitim Kurumu	Yurt
Burundi	4	-
Cibuti	2	-
Çad	6	1
Ekvator Ginesi	4	-
Etiyopya	19	2
Fildişi Sahili	4	-
Gabon	4	-
Gambiya	4	-
Gana	2	-
Gine	9	1
Güney Afrika	3	-
Kamerun	15	4
Kongo	4	-
Kongo D. Cumhuriyeti	3	-
Madagaskar	4	-
Mali	29	1
Moritanya	9	-
Nijer	9	2
Senegal	13	-
Sierra Leone	3	-
Somali	7	3
Sudan	6	-
Togo Cumhuriyeti	8	-
Tanzanya	12	3
Tunus	5	-
TOPLAM	188	17

Kaynak: TMV

3.4. Türkiye’nin Afrika’ya Yönelik Yumuşak Güç Politikasında Devlet Kurumlarının Önemi

J. Nye’a göre yumuşak güç bir ülkenin kültürünün, siyasi değerlerinin ve dış politikasının cazibesinden doğar (Nye, 2004: 256). Söz konusu varlıkların, Nye’ın tanımlamasına göre işlev görebilmesi için bir cazibe oluşturmaları ve bu cazibenin bir dış politika hedefine ulaşılmasına yardımcı olması beklenmektedir. Durumun böyle olup olmadığını incelemek için yukarıda ifade edilen TİKA, YEE, YTB ve TMV’nin faaliyetlerinin, Türkiye’nin Afrika politikasındaki hedeflerine ulaşmada ne ölçüde etkili olduğuna bakmak anlamlı olacaktır. Nitekim, Afrika Açılım Eylem Planı ya da yapılan zirvelere bakıldığında, siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmek istendiği görülmektedir (Balıkcıoğlu, 2022: 51-55).

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik kapsamlı girişimlerinden önce ikili ilişkilerin düzeyi belirtildiği üzere hem siyasi hem de ekonomik olarak düşük seviyelerde seyretmiştir. Ancak Afrika Açılım Eylem planını takiben, Türkiye Afrika'ya yönelik kapsamlı adımlar atmaya başlamıştır. Düzenlenen ortaklık zirveleri ve Afrika'da faaliyet gösteren kurumlar aracılığıyla Türkiye'nin Afrika politikasında yeni bir evreye geçilmiştir. Siyasi ilişkiler diplomatik temsil anlamında yüksek düzeylere ulaşmıştır. Ekonomik alandaki ilişkiler ise Kıta'da faaliyet yürüten diğer küresel ve bölgesel aktörlere nazaran düşük kalsa da Türkiye açısından önemli sayılabilecek bir yol alınmıştır.

Türkiye'nin Kıta genelinde daha güçlü ilişkiler kurmak için yumuşak güç araçlarını stratejik olarak kullanmasıyla birlikte Afrika ülkeleriyle olan angajmanı son yıllarda önemli bir artış göstermiştir. Bu yaklaşım, Türkiye'nin çeşitli sektörlerdeki etkisini artırmasına ve Afrika ülkelerinin rızasını kazanmasına olanak sağlamıştır. Zaman içinde Türkiye, Afrika ülkeleriyle daha güçlü diplomatik ilişkiler geliştirmek için yumuşak güç stratejilerini başarıyla kullanmıştır. Türk hükümeti, altyapı projelerine yatırım ve ticari ortaklıklar kurulması gibi ekonomik kalkınma ve kapasite geliştirme girişimlerine odaklanmıştır. Bu çabalar sadece Türkiye'nin ekonomik büyümesine katkıda bulunmakla (TİKA, YEE, TMV ve YTB) kalmamış, aynı zamanda bölgedeki etkisini de güçlendirmiştir.

Afrika'ya yönelik yumuşak güç temelli dış politikanın ana yürütücü kurumları TİKA, YEE, YTB ve TMV'dir. Çünkü söz konusu kurumların kurumsal kapasitesi göz önüne alındığında etki alanları geniştir. Kıta'da faaliyet gösteren birçok başka resmi ya da devlet-STK ortaklığında kurum bulunmaktadır. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Türk Hava Yolları (THY), Kızılay ve Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), kıtada faaliyet yürüten diğer kurumlara örnek verilebilir. Ancak TİKA, YEE, YTB ve TMV'nin faaliyet yürütme biçimleri ve dış politikayla ilişkileri göz önüne alındığında diğer kurumlardan bir adım önde durmaktadırlar.

Öncelikle bu kurumlar, faaliyet gösterdikleri ülkelerde açtıkları koordinasyon ofisleri, kültür merkezleri ve eğitim kurumlarıyla ön plana çıkmaktadırlar. Sadece bir insani kriz, savaş ya da doğal afet durumunda faaliyette bulunmaktan ziyade düzenli olarak takip ettikleri bir gündeme sahiptirler. Ayrıca görünürlük ve bilinirlik anlamında Türkiye'nin imajı açısından sahada ön planda olan kurumlardır. Benzer şekilde hem Türkiye'den Afrika'ya hem de Afrika'dan Türkiye'ye yapılan üst düzey ziyaretlerde ya da bir araya gelinen ortaklık zirvelerinde söz konusu kurumların faaliyetleri sıklıkla bahsedilen gündemler olarak ön plana çıkmaktadır (Türkiye Mezunları, 2021, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/haberler/afrika-gundemine-turkiye-mezunlari-damga-vurdu-2021-10-20T15-22-44>).

Türkiye'nin Afrika politikasının yürütücü kurumları arasında ön plana çıkanların TİKA, YEE, YTB ve TMV olmasının nedenlerinden birisi de faaliyet alanlarındaki bilinirlikleridir. Örneğin Türkiye'de eğitim gören yabancı öğrenciler üzerine yapılan bir araştırmada Türkiye'ye gelmeden

önce Türkiye’yi nereden tanıdıkları sorulmuştur. Öğrencilerin cevap verdiği ilk dört kurum TİKA, YEE, YTB ve TMV olmuştur (Anayurt ve Yılmaz, 2023: 1433). Yine aynı çalışmada, kalkınma yardımlarının ve bursların, bulundukları ülkede gündem oluşturduğu ifade edilen bir diğer husustur.

Türkiye’nin ulusal imajının ve önceliklerinin anlatıldığı programlar, hedef ülkelerde yine adı geçen kurumlar aracılığıyla yürütülmektedir. Örneğin 2016 yılından sonra, 15 Temmuz ile ilgili bilgilendirici ve anma faaliyetleri YEE’nin önemli gündemlerinden birisi haline gelmiştir. FETÖ tarafından gerçekleştirilen hain darbe girişimini anlatmak için 2017 yılından itibaren YEE tarafından faaliyet gösterilen ülkelerde çeşitli programlar düzenlenmiştir. Anma programları, fotoğraf sergileri ve ilanlar Afrika’nın birçok ülkesinde her yıl YEE tarafından gerçekleştirilmektedir (YEE, 2018: 135; YEE, 2019: 181; YEE, 2020: 186). Söz konusu programların özellikle Güney Afrika Cumhuriyeti’nde yürütülmesi de ayrıca dikkat çekici hususlardan birisidir.

TİKA, YEE, YTB ve TMV’nin ön planda olmaları biraz da kurumsal kapasiteleri ve karar alıcılar tarafından atfedilen önemle ilişkilidir. Örneğin TİKA personelleri birer yumuşak güç uç beyleri olarak tanımlanırken TİKA’nın önemine atıf yapılmaktadır. Benzer şekilde TMV’nin asıl amaçlarından birisi FETÖ iltisaklı eğitim kurumlarının devralınmasıdır. TİKA’nın Afrika politikasına katkılarının birisi de Türkiye’nin bir çok kez değindiği Afrika’da sömürü geçmişine sahip olmadığı ve sömürü niyetiyle Kıta’da bulunmadığı söylemeni de desteklemesidir. TİKA’nın insani ve kalkınma yardımları meselesindeki pozitif itibarı sömürücü niyetleri konusundaki şüpheleri bertaraf etmeyi desteklemektedir. Bir başka ifadeyle yardım sağlama konusunda oluşan itibar, bir devletin sömürücü amaçları konusundaki şüpheyi dağıtabilmektedir (Hall, 2010: 209).

İnsani ve kalkınma yardımları Türkiye’nin Afrika politikasının en önemli bileşenlerinden birisidir (Çevik, 2019: 61). Türkiye’nin kıtaya yaptığı kalkınma yardımları daha önce de dikkat çekildiği üzere diğer donör ülkelerle karşılaştırıldığında mütevazı kalmaktadır. Ancak Türkiye kalkınma yardımları aracılığıyla yeni bir diplomasi biçimi yürütmekte ve bu politika Türkiye’nin Afrika’da “*yükselen donör*” rolünü güçlendirmektedir. Türkiye’nin kalkınma yardımları diğer ülkelere nazaran daha düşük seviyelerde seyretse de yapılan çalışmalar Türkiye’nin kalkınma yardımları konusunda takip ettiği anlayışın Afrikalılar tarafından verimli olarak değerlendirildiğini göstermektedir (Dipama ve Parlar, 2023: 13).

Türkiye’nin kalkınma yardımlarını yürütme tarzının herhangi bir ön koşula bağlı olmaması başka bir ifadeyle, ticaret karşılığı yardım mantığı üzerine inşa edilmemiştir (Dipama ve Parlar, 2023: 13). Ticari bir kazanım karşılığı yardım yapılmamaktadır. Türkiye açısından kalkınma yardımları ticareti geliştirici bir rol taşıyabilirler ancak kesinlikle bir koz olarak lanse edilmemektedirler. TİKA’nın kalkınma yardımlarının çok taraflı kanallar yerine iki taraflı yardım yöntemiyle gerçekleştirilmesi de ayrıca önemlidir. Bu yöntemle yardımların etkinliği artırılırken yürütülen politikada TİKA’nın rolü de güçlendirilmektedir.

Türkiye'nin kalkınma yardımlarının bir diğer önemli yönü ise görünür olmalarıdır. Daha önce bir çok örnekte verildiği üzere toplumsal hayata etkisi göz önüne alındığında, hızlı ve çözüm odaklı kalkınma yardımları miktarın düşük olmasına rağmen etkinliğini artırmaktadır. Yukarıdaki örneklerden de görüleceği üzere, hastane inşaatları, meslek edindirme programları veya sosyal hayata dokunan küçük ya da orta çaplı birçok proje bu mantıkla hayata geçirilmiştir. Bu yaklaşım sadece acil ihtiyaçları karşılamakla kalmamakta, aynı zamanda toplumların uzun vadeli sürdürülebilirliğinin inşasına da destek olmaktadır. Türkiye'nin girişimlerinin görünürlüğü hem ulusal hem de uluslararası platformlarda destek kazanmasına katkıda bulunmaktadır.

Türkiye'nin yumuşak güç faaliyetlerini yürüten kurumlar, Türkiye'ye eğitim görmeye gelmek isteyen öğrenciler için de bir kapı görevi görmektedir. Bu kurumlar aracılığıyla oluşan Türkiye algısının yabancı öğrenci hareketliliğine etkisi yapılan çalışmalarla gözler önüne serilmiştir (Mete ve Özgenel, 2021: 746). Belirtilen kurumlar, Türkiye'nin eğitim ve kültürel değişim için bir destinasyon olarak imajının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Söz konusu kurumlar aracılığıyla oluşturulan algının etkisi, uluslararası öğrencileri çekmede sahip oldukları etkinin altını çizen çeşitli çalışmalarla vurgulanmıştır. Sonuç olarak, TİKA, YEE, YTB ve TMV tarafından yürütülen yumuşak güç faaliyetleri kültürel diplomasinin ötesine geçerek hedef toplumların kararlarını aktif bir şekilde etkilemekte, dinamik ve kapsayıcı bir uluslararası akademik ortamı teşvik etmektedir.

TİKA'nın faaliyet yürüttüğü bölgelerle Türkiye arasındaki ticari ilişkilerde dikkate değer canlanmalar olduğu görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, Türkiye'nin Afrika'daki ticari ortaklıkları TİKA'nın ayak izlerini takip etmektedir. TİKA faaliyet yürüttüğü bölgelerde Türkiye'ye karşı ilgi ve güvenin inşasında önemli rol oynamakta ve böylece ticari ilişkilerin kurulması için de ön ayak olmaktadır. Bir TİKA yetkilisinin açıklamasına göre kuruluş, Türkiye ile faaliyet gösterdiği bölgeler arasındaki ticari ilişkilerin yeniden canlanmasında önemli bir rol oynamıştır (İpek, 2015: 188). Bu ticari bağlardaki önemli canlanma, Türkiye'nin Afrika ve diğer bölgelerdeki ticari angajmanlarının TİKA'nın öncülük ettiği faaliyet ve girişimlerle yakından örtüştüğünü göstermektedir.

TİKA, kalkınma projeleri, insani yardım ve kültürel değişimlere aktif olarak katılarak bu bölgelerin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmakla kalmamakta, aynı zamanda ticari ortaklıkların kurulması ve güçlendirilmesi için bir katalizör görevi görmektedir. Kuruluşun Türkiye'ye yönelik ilgi ve güven oluşturma çabaları, ticari ilişkilerin başlaması ve büyümesi için elverişli bir ortam yaratmıştır. TİKA'nın faaliyetleri ile Türkiye'nin ticari başarısı arasındaki bu bağlantı, diplomatik ve ekonomik çıkarların karşılıklı fayda için bir araya geldiği Türkiye'nin kalkınma girişimlerinin çok yönlü etkisinin altını çizmektedir. Bu ilişkinin bir TİKA yetkilisi tarafından teyit edilmesi, TİKA'nın Türkiye'nin küresel ticaret ortamının şekillendirilmesi ve geliştirilmesinde oynadığı ayrılmaz rolü daha da pekiştirmektedir.

Farklı ülkelerde akademik değişim programları, yabancı öğrencilere burs sağlanması, çeşitli kültürel ve tanıtım faaliyetlerinde bulunmak bir ülkenin yumuşak gücünün pekiştirilmesi adına büyük önem taşımaktadır (Sıradağ, 2022: 4). Türkiye'nin Afrika'daki yumuşak güç yaklaşımının kilit unsurlarından birisi de kültürel değişim ve eğitim işbirliğine verdiği önem olmuştur. Türkiye, Afrikalı öğrencilerin Türkiye'de yüksek öğrenim görmelerini sağlayan çok sayıda burs ve değişim programı oluşturmuştur. Bu kültürel değişim, Türkiye ve Afrika ülkeleri arasında daha derin bir anlayış ve takdiri teşvik etmiş ve iki taraflı bir rıza yaratmıştır.

Türkiye'nin kurumları vasıtasıyla yürüttüğü eğitim faaliyetleri, Türkiye'nin kıtadaki yumuşak gücünü güçlü bir şekilde pekiştirmektedir (Sıradağ, 2022: 6). Bu kurumlar öğrencilere kaliteli eğitim sağlamanın yanında, aynı zamanda kültürel alışverişi ve anlayışı da teşvik etmektedirler. Bunun yanı sıra, güçlü ekonomik ilişkiler için de temel oluşturmaktadırlar. Örneğin YTB bursları ile Türkiye'de eğitim alan Afrikalı öğrenciler Türkiye ve Afrika arasındaki ticari ilişkilerde önemli bir rol oynamaktadır (Türkiye Mezunları, 2021, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/haberler/turkiye-mezunlari-afrika-ve-turkiye-arasindaki-ticari-iliskilerde-bas-aktor-2021-10-21T15-38-26>).

Yumuşak güç kavramının isim babası Nye için de eğitim faaliyetleri yumuşak güç politikalarının önemli parçalarından birisidir. Belirtmekte fayda var ki eğitimle alakalı faaliyetlerin doğrudan bir devletin dış politika hedeflerine somut katkı sunduğunu söylemek zor olacaktır. Yumuşak güç faaliyetleri kapsamında yürütülen eğitim faaliyetlerinin dış politika hedeflerine doğrudan katkıları konusunun aydınlatılması daha fazla akademik çalışmaya muhtaç konulardan birisidir. Ancak, yabancı ülkelerde eğitim faaliyetlerinde bulunmanın, bursluluk programlarının ya da kültürel faaliyetlerin bir ülkenin dış politika hedeflerine olumlu yönde güçlü katkı sunduğu söylenebilir.

Türkiye açısından yürütülecek yumuşak güç faaliyetlerinin neden devlet eliyle ya da devlet kontrolü altında yürütülmesi gerektiği sorusunu cevaplandırmak anlamlı olacaktır. Çünkü Türkiye'nin Afrika politikası açısından bazı riskleri, bu soruyu cevaplandırmak açığa çıkaracaktır. Türkiye'nin Afrika'daki yumuşak güç politikasına zarar verebilecek içsel ve dışsal faktörlerden bahsedilebilir. İçsel faktörler olarak Türk ekonomisinin yaşadığı dalgalanmalar, bölgesel krizler ve politik istikrarsızlıklar şeklinde sıralanabilir (Sıradağ, 2022: 10). Dışsal faktör olarak ise FETÖ'nün ve FETÖ tarzı skolastik düşünce biçimiyle cemaatleşmiş örgütlerin Kıta'daki varlığı olarak belirlenebilir. Yumuşak güç üzerine yapılan çalışmalarda, eğitim faaliyetlerinin yumuşak güç politikalarındaki önemine dair başta Nye olmak üzere bir çok yazar mutabık kalmıştır. Eğitim faaliyetlerinin yumuşak güç oluşturmadaki öneminin kabulünden hareketle, Türkiye'nin 2016 yılından önce kıta üzerinde bir riskle karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

Öncelikle belirtmekte fayda vardır ki, STK'lar her ne kadar orijin ülkeleri ile bağdaştırılsa da ayrı bir gündemleri olduğu unutulmamalıdır. Bazı durumlarda, STK'ların davranışları ülkeler arası

krize neden olabilir. Örneğin 2010 yılında yaşanan Mavi Marmara krizi Türkiye ve İsrail'in uzun süre diplomatik ilişkilerinin kesilmesine neden olmuştur. Mavi Marmara adlı geminin hükümetin izni olmadan Gazze'ye yardım götürdüğü ifade edilmektedir (BBC, 2016, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160629_erdogan_ihh). Afrika özelinde, FETÖ'nün eğitim ağı sayesinde bazı ülkelerde etkinlik kazandığı bilinmektedir. Bu kazanımlar belli bir dönemden sonra Türkiye açısından risk oluşturmuştur. Bu gerçekten hareketle, aynı sorunların tekrar yaşanmaması için eğitim, tanıtım faaliyetleri ve kültürel etkileşim gibi önemli başlıklarda icra yetkisi STK'lara devredilmemelidir. Afrika politikasında TMV'nin etkinlik kazanmasının bu açıdan önemli olduğu söylenebilir.

FETÖ'nün Türkiye'nin Afrika politikası açısından oluşturduğu riski daha iyi anlamak adına Afrika'daki etkinliği hakkında bahsetmek anlamlı olacaktır. Örneğin 2015 yılında 35 Afrika ülkesinde 110'dan fazla FETÖ ile bağlantılı eğitim kurumunun ya da okulun olduğu ifade edilmektedir (Shinn, 2015: 2). FETÖ'nün Afrika'daki etkinliği sadece sahip olduğu okullar ile sınırlı değildir. Örneğin FETÖ'nün 2016 yılından önceki etkinliği ticari alanda TUSKON, medya alanında sahip olduğu gazeteler ve kitle iletişim araçları ve kültürel faaliyetler yürütmek adına Afrika'nın birçok ülkesinde açtığı diyalog merkezleri şeklinde ifade edilebilir (Shinn, 2015). Dolayısıyla, daha geniş bir perspektiften bakıldığında, eğitimden ticarete, sosyal hayattan medyaya kadar birçok alanda etkinlik gösteren bir yapılanmadan bahsedilmektedir.

FETÖ ile bağlantılı grupların (TUSKON ve eğitim kurumları) 2014 yılından itibaren Türkiye'nin itibarını zedeleyici faaliyetlerde bulunduğu ifade edilmiştir (Özkan, 2014: 27). TUSKON ve eğitim kurumlarının faaliyetleri sınırlandırılmış olsa da FETÖ'nün Kıta'da yapılanmasını sürdürdüğü bilinmektedir. FETÖ'nün devletin imkanlarını kullanarak Afrika'da oluşturduğu yapılanmanın hacmi büyüktür. Örneğin kültürel faaliyetler yürütmek adına *Turquise Harmony Institute*, *Ufuk Dialogue Foundation* ve *Atlantique Turquie-Sénégal Association* örgütün yapıları arasında sayılmaktadır (Polis Akademisi Başkanlığı, 2018: 62). Örgütün kendi ideolojisini yaymak için kullandığı basın yayın organları arasında ise *The Fountain*, *Hira Kanalı*, *Tughra Books* ve *Ebru Television* sayılabilir (Polis Akademisi Başkanlığı, 2018: 62).

FETÖ'nün Afrika'daki etkinliği göz önüne alındığında TİKA, YEE, YTB ve TMV'nin faaliyetleri daha anlamlı hale gelmektedir. Özellikle Türkiye'nin resmi tezlerini anlatabilmesi adına belirtilen kurumların sahada etkinlik kazanması bir hayli önem arz etmektedir. YEE'nin yürüttüğü kültürel faaliyetler Türkiye'nin kendi kültürünü resmi kanallar üzerinden aktarabilmesi açısından ayrıca önemlidir. TMV'nin kurulmasıyla ve faaliyetlerine başlamasıyla birlikte Türkiye, Afrika kıtasında uzun vadede yumuşak gücünü aşındıracak önemli bir riski devre dışı bırakma yolunda değerli bir adım atmıştır. FETÖ'nün hala etkin olduğu Afrika ülkeleri bulunmaktadır. Söz konusu ülkelerin uygun politikalar aracılığıyla TMV ile işbirliği içinde olmalarına teşvik edilmeleri büyük önem arz etmektedir.

Türkiye'nin ilerleyen yıllarda benzer risklerle karşı karşıya kalmaması için, Afrika politikasında devlet kurumlarının ağırlığı korunmalıdır. Eğitim, yardım ve kamu diplomasisi gibi yumuşak güç açısından önemli görülen faaliyetler devlet eliyle yürütülmelidir. Bu durumun, yumuşak gücün doğası ile çeliştiği düşünülse de Türkiye gibi bir çok içsel ve dışsal riskleri barındıran ülkelerin yumuşak gücün bu yönünü göz ardı etmeleri yumuşak güç uygulamalarına engel olmayacaktır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye'nin dış politika anlayışında soğuk savaş etkisinin kırılmasıyla beraber yeni ortaklıklar için yabancı ülkelerle yeni ilişkiler geliştirme arayışına girilmiştir. Afrika kıtasında bulunan ülkeler de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Türkiye'nin tarihsel ve kültürel bağlarının bulunduğu Kuzey Afrika ülkeleriyle var olan ilişkileri geliştirmenin yanı sıra Sahraaltı Afrika ülkeleri ile yeni kurulacak ilişkiler, Türk dış politikasının asıl odaklandığı unsur olmuştur. Dışişleri eski Bakanı İsmail Cem'in girişimleriyle hazırlanan Afrika Açılım Eylem Planı, Türkiye-Afrika ilişkileri açısından önemli kronolojik gelişmelerden birisini oluşturmaktadır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu politik ve ekonomik yetersizliklerden ve krizlerden dolayı, belirtilen eylem planı planlanan düzeyde başarıyla yürürlüğe konulamamıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 yılında iktidara gelmesiyle birlikte, Türkiye mevcut sorunlarını aşma yolunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanmasını takiben, Türk dış politikası daha öngörülebilir bir zeminde yürütülme imkânı kazanmıştır. Türkiye'nin çok taraflı ve pro-aktif dış politika anlayışı yumuşak güç araçlarıyla güçlendirilmeye çalışılmıştır. İnsani ve kalkınma yardımları, kültürel tanıtım faaliyetleri, diplomatik temsilcilik ağlarının genişletilmesi ve eğitim faaliyetleri aracılığıyla Türkiye'nin uluslararası alanda çekiciliği ve yumuşak gücü artırılmaya çalışılmıştır. Söz konusu yumuşak güç faaliyetlerinin sıklıkla ve güçlü bir şekilde görünür olduğu sahalardan birisi de kuşkusuz Türkiye'nin Afrika politikasıdır. Türkiye'nin yumuşak gücüne atıfla TİKA, YEE, YTB ve TMV Afrika'da üstlendikleri rolle söz konusu politikaya destek olmakta ve ilişkilerin geliştirilmesi için olanak sağlamaktadırlar.

Devletler açısından yumuşak gücün kaynakları olarak: siyasi değerler, kültür ve dış politika uygulamaları kabul edilmektedir. Bu doğrultuda, devletler benimsedikleri siyasi değerleri, politikaları ve kültürleri aracılığıyla diğer toplumları etkileyebilmektedir. Diğer ülkeler nezdinde oluşan etkiyi ya da cazibeyi de çeşitli kurumları aracılığıyla gerçekleştirmektedirler. TİKA, YEE, YTB ve TMV'nin de Afrika'da Türk dış politikası açısından hizmet ettikleri amaç, kıtada yürüttükleri faaliyetler sayesinde Türkiye'nin yumuşak gücünü oluşturmak ve Türk dış politikasının hedefleriyle uyumlu faaliyetlerde bulunmaktır. Belirtilen kurumlar, Türk kültürünü ve değerlerini tanıtan başlıca kurumlardır. TİKA tarafından sağlanan insani ve kalkınma yardımları, Türkiye'nin Afrika politikasının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Afrika'daki birçok ülkeye sağlanan insani ve kalkınma yardımları, Türkiye'nin bölge ülkeleri ile kuracağı ilişkiler için kolaylaştırıcı bir rol üstlenmektedir.

Türkiye, bölge ülkelerine kalkınma yardımlarını sağlayan diğer donör ülkelerden kendisini ayırtırmakta ve Türk tipi kalkınma yardımları modeli olarak markalaştırılan TİKA'nın faaliyetleri, Afrika'da Türkiye'nin yumuşak gücünün önemli bir yönünü temsil etmektedir. TİKA tarafından sağlanan yardımların, bölge ülkelerinin ihtiyaçları ve görüşleri dikkate alınarak gerçekleştirilmesi, TİKA'nın Afrika'daki başarısını etkileyen en önemli unsurlardan birisidir. TİKA'nın faaliyet gösterdiği ülkeler ile yaşanan ticari alandaki canlanmalar da TİKA tarafından sağlanan insani ve kalkınma yardımlarının önemli sonuçlarından birisidir.

Kültürel faaliyetler ve Türkçe öğretimi konusunda faaliyetlerini yürüten YEE'nin Afrika'daki varlığı, Türkiye'nin yumuşak gücünü oluşturan ve destekleyen bir diğer kurumdur. Yumuşak güç açısından kültürün bir cazibe unsuru olarak etkili bir dış politika aracı olabileceği gerçeğinden hareketle, YEE faaliyetlerini yürütmektedir. Afrika'daki Türk Kültür Merkezleri aracılığıyla verilen Türkçe eğitimlerine her yıl katılımların arttığı görülmektedir. Ayrıca üniversitelerde oluşturulan Türkoloji bölümlerinin her geçen yıl sayısı artmakta ve Türkoloji'ye Afrikalı ülkeler tarafından rağbet gösterilmektedir. YEE'nin Afrika'da 15 Temmuz darbe girişimine yönelik yürüttüğü bilgilendirici faaliyetler de Afrikalıların çeşitli örgütlere karşı doğru bilgilendirilmeleri için önemlidir.

YTB ve TMV'nin gerçekleştirdiği faaliyetler, Kıta genelinde Türkiye'nin yumuşak gücüne zarar verebilecek FETÖ tarzı yapılanmaların önüne geçilmesi açısından önem arz etmektedir. Yumuşak güç açısından en maliyetli ve sonuç alınması en çok zaman alan faaliyetlerden birisi eğitimidir. Eğitim faaliyetlerinin 2016 yılından önce FETÖ tarafından Afrika'da gerçekleştirilmesi, 2016 yılından sonra Türk dış politikası için bir riske dönüşmüştür. Bu riski ortadan kaldırmak ve FETÖ'nün Kıta ülkelerinde etkisini kırmak adına TMV'nin kurulması, Türkiye'nin dış politika hedefleri ve yumuşak gücü açısından kıymetlidir.

FETÖ tarzı yapılanmalar Afrika örneğinde olduğu gibi Türk dış politikası için risk oluşturabilir. Bu gerçekten hareketle, Türkiye'nin Afrika'da yürüteceği yumuşak güç zeminindeki dış politikasının ağırlıklı olarak devlet kurumları eliyle yürütülmesi dış politika hedefleri açısından önem arz etmektedir. Esasında, devletin yumuşak güç faaliyetlerinde ağırlıklı olarak bulunması yumuşak gücün doğası ile çelişiyor gibi görünmektedir. Ancak, yumuşak güç açısından asıl hedef diğer ülkeler nezdinde zor kullanmadan cazibe oluşturmaktır. Dolayısıyla, Türkiye bu eylemi devlet kurumları aracılığıyla yapabildiği sürece aslında yumuşak gücün doğasıyla da ters düşmemiş olacaktır.

Türkiye'nin Afrika'daki yumuşak güç çabaları, başta FETÖ ile bağlantılı olanlar olmak üzere Türkiye karşıtı oluşumlarla mücadeleye öncelik vermelidir. Türkiye'nin Afrika ülkelerini FETÖ hakkında doğru bir şekilde bilgilendiren ve örgütle ilişkilerini kesmeye teşvik eden uygun politikalar uygulaması çok önemlidir. Bunun yapılmaması Türkiye'nin bu ülkelerle ilişkilerine potansiyel olarak

zarar verebilir. Sivil toplum, Türkiye'nin yumuşak güç faaliyetlerinde rol oynamaya devam edecek olsa da FETÖ vakasına benzer kırılmaları önlemek için devlet kurumlarının bu çabaların arkasındaki itici güç olması gerekmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin Afrika politikasında faaliyet gösteren asıl aktörleri TİKA, YEE, YTB ve TMV'dir. Bahsi geçen kurumların siyasi ve ekonomik ilişkilere yönelik pozitif katkıları ifade edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca söz konusu kurumların, Kıta genelinde Türkiye aleyhtarı tutum sergileyen yapılanmalara karşı koyabilecek kapasiteleri de bulunmaktadır. Türkiye'nin Afrika'daki dış politikası TİKA, YEE, YTB ve TMV'nin faaliyetleri aracılığıyla yürütülmektedir. TİKA gerçekleştirdiği insani ve kalkınma yardımları, YEE kültürel faaliyet ve YTB ve TMV de eğitim alanındaki faaliyetleri ile ön plana çıkmaktadırlar. Türkiye-Afrika ilişkileri açısından yakalanan ivmenin gelecek dönemde de katlanarak devam etmesi için Türkiye aleyhtarı oluşumlarla yumuşak güç araçları çerçevesinde mücadele edilmelidir. Kıta ülkelerinin FETÖ'ye karşı doğru bilgilendirilmesi ve bu ülkelerin kriminalize olan FETÖ ile ilişkilerini kesmesi için uygun politikalar izlenmelidir. Aksi takdirde, FETÖ zemin kazandığı ülkelerde, Türkiye ile söz konusu ülkelerin ilişkilerine zarar verme potansiyeline sahiptir. Türkiye'nin yumuşak güç faaliyetlerinde sivil toplumun yeri olmaya devam edecektir ancak FETÖ örneğinde olduğu gibi bir kırılmaya izin vermemek adına devlet kurumları yumuşak güç politikalarının ağırlıklı unsurları olmayı sürdürmelidirler.

KAYNAKÇA

- Afacan, İsa (2012), “Türk Dış Politikası’nda Afrika Açılımı”, **Ortadoğu Analiz**, 4(46), 10-18.
- Afrika Kalkınma Bankası (2016), “Africa Natural Resources Center Catalyzing Growth and Development Through Effective Natural Resources Management”, https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/anrc/AfDB_ANRC_BROCHURE_en.pdf (17.09.2023).
- Akgün, Birol ve Özkan, Mehmet (2020), “Turkey’s Entrance To International Education”, **Insight Turkey**, 22(1), 59-71.
- Akıllı, Erman (2018), “Yunus Emre Institute As A Tool For Cultural Diplomacy And Nation Branding” **Turkish Studies**, 13(22).
- Akıllı, Erman ve Tarnavska, Tetyana Verdiivna (2022), “Turkish Soft Power İn Africa”, **Наукoвi Інновації Та Передoвi Технології**, 7(9), 187-197.
- Aksoy, Hürcan Aslı vd. (2022), “Visualizing Turkey’s Activism in Africa”, **Centre for Applied Turkey Studies**, <https://www.cats-network.eu/topics/visualizing-turkeys-activism-in-africa> (06.09.2023).
- Akzeybek, Ramazan (2018), **Çin Halk Cumhuriyeti’nin Dış Politikasında Yumuşak Güç Uygulamaları: Afrika Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Amirbek, Aidarbek ve Ydyrys, Kanat (2014), “Education And Soft Power: Analysis As An Instrument Of Foreign Policy”, **Procedia-Social And Behavioral Sciences** 143 (2014): 514-516.
- Anadolu Ajansı (2017), “Maarif Vakfı FETÖ’nün Afrika’daki Lobi Gücünü Kırdı”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/maarif-vakfi-fetonun-afrikadaki-lobi-gucunu-kirdi/915714> (15.10.2023).
- _____ (2018), “Türkiye’nin Pretorya Büyükelçisi Ülgen: Türkiye ile Güney Afrika İlişkileri Eskiye Dayanıyor”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-pretorya-buyukelcisi-ulgen-turkiye-ile-guney-afrika-iliskileri-eskiye-dayaniyor/1213225> (25.12.2023).
- _____ (2019), “Somali’deki Türk Askeri Eğitim Üssü 152 Mezun Verdi”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somali-deki-turk-askeri-egitim-ussu-152-mezunverdi-/1540467> (25.09.2023).

- _____ (2020), “Turkish Language Blossoms in Tunisia”, <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkish-language-blossoms-in-tunisia/1956285> (22.10.2023).
- _____ (2021), “Türkiye Afrika Ortaklık Zirvesi İstanbul’da Başladı”, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/3-turkiye-afrika-ortaklik-zirvesi-istanbulda-basladi/2448781> (27.09.2023)
- _____ (2021a), “Türkiye’nin Afrika Açılımı Büyükelçilik Ağıyla Genişliyor”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-afrika-acilimi-buyukelcilik-agıyla-genisliyor-/2394828> (07.10.2023).
- _____ (2021b), “Yunus Emre Enstitüsü Afrika’daki Merkezlerinin Sayısını Artırmayı Hedefliyor”, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/yunus-emre-enstitusu-afrika-kitasindaki-merkezlerinin-sayisini-artirmayi-hedefliyor/2447790> (21.10.2023).
- _____ (2023), “Sağlam Temellere Oturan Türkiye’nin Afrika Ortaklık Politikası Meyvelerini Veriyor”, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/saglam-temellere-oturan-turkiyenin-afrika-ortaklik-politikasi-meyvelerini-veriyor/2905503> (24.09.2023).
- Anayurt, Muharrem Oğuzhan ve Yılmaz, Kadri Gökhan (2023), “Kültürel Diplomasi Silahı Olarak Pazarlama: Ankara’da Eğitim Gören Türkiye Burslusu Öğrenciler Üzerinde Nitel Bir Araştırma”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 15 (2), 1425-1440.
- Angey, Gabrielle (2018) “The Gülen Movement and the Transfer of a Political Conflict from Turkey to Senegal”, *Politics, Religion & Ideology*, 19:1, 53-68.
- Aras, Bülent ve Mohammed, Zulkarnain (2019), “The Turkish Governmentscholarship Program As A Soft Power Tool”, *Turkish Studies*, 20(3), 421-441.
- Aydemir, Emrah (2016), *Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya*, 1. Basım, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.
- Balıkçioğlu, Nevzat (2022), *Türkiye ve Afrika Arasındaki Dış Ticaretin Gelişimi 2000-2020 Dönemi Seçilmiş Ülke Örnekleri*, 1. Baskı, Orion Kitabevi, Ankara.
- Bayram, Mürsel (2016), “Türk Dış Politikasının Değişim Parametresi Olarak Afrika Açılımı ve İnsani Diplomasi Faaliyetleri”, Erman Akıllı (Ed.), *Türkiye’de Ve Dünyada Dış Yardımlar*, 1. Baskı içinde (402-421), Nobel Yayınevi, Ankara.
- _____ (2021), “Türkiye Afrika İşbirliği: Üçüncü Bir Yol Mümkün mü?”, *SETA Analiz*, (358), <https://setav.org/assets/uploads/2021/12/A358.pdf> (02.07.2023).
- BBC (2016), “Bazı Ülkeler Gülen Okullarını Kapatmaya Neden Direniyor?”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36950705> (15.10.2023).
- _____ (2016), “Erdoğan’dan İHH’ya: Gazze’ye Yardımı Bana Mı Sordunuz?”, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160629_erdogan_ihh (10.11.2023).

- BCA, Belge Nr. 37339- 149860-10, (30.04.1940).
- BCA, Belge Nr. 37339-149860-9, (17.02.1940).
- BCA, Belge Nr. 37339-149860-18, (31.08.1938).
- BCA, Belge Nr. 44794-215986-5, (18.12.1947).
- BCA, Belge Nr, 30-18-1-2/620-817-5, (23.03.1989).
- BCA, Belge Nr, 30-18-1-2 / 589- 662 – 6, (16.12.1987).
- Birleşmiş Milletler, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, <https://turkiye.un.org/tr/sdgs> (16.10.2023).
- Çavuşoğlu, Mevlüt (2019), “Dışişleri Bakanlığı’nın 2020 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu’na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık”, http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2020-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dispolitikamiz.pdf (13.10.2023).
- Çevik, Senem B. (2019), “Reassessing Turkey’s soft power: The rules of attraction”, **Alternatives**, 44(1), 50-71.
- Dahir, Abdinor (2021), “The Turkey-Africa Bromance: Key Drivers, Agency and Prospects”, **Insight Turkey**, 23(4), 27-38.
- Daily Sabah (2020), “Somalia's Justice Minister Pays 1st Official Visit To Turkey, Calling It 'Second Home’”, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/somalias-justice-minister-pays-1st-official-visit-to-turkey-calling-it-second-home> (22.10.2023).
- _____ (2022), “YEE Offers Support to Egyptian Students”, <https://www.dailysabah.com/turkey/education/yee-offers-support-to-egyptian-students-learning-turkish-language> (22.10.2023).
- Demirtaş, Tunç (2015), **Türkiye’nin Afrika Politikasında Yumuşak Güç Unsurunun Rolü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Department of Economic and Social Affairs (2005), **Development Challenges in Sub-Saharan Africa and Post-conflict Countries**, United Nations Publication, New York.
- Development Initiatives (2022), Küresel İnsani Yardım Raporu, <https://devinit.org/resources/global-humanitarian-assistance-report-2022/#downloads> (13.10.2023).
- Dikerdem, Mahmut (1977), **Ortadoğu’da Devrim Yılları (Bir Büyükelçinin Anıları)**, İstanbul Matbaası, İstanbul.
- Dipama, Samiratu ve Parlar, Emel (2023), “Assessing Turkey-Africa Engagements”, **APRI Policy Brief 2/2023**, Berlin.
- DMK (2023), **World Mining Data 2023**, Avusturya Maliye Bakanlığı, No: 38, Viyana.

- Donelli, Federico (2018), “The Ankara Consensus: The Significance of Turkey's Engagement in Sub-Saharan Africa”, **Global Change, Peace & Security**, 30(1), 57-76.
- DTÖ (2021), **Afrika'nın Ticaret Kapasitesinin Güçlendirilmesi**, Dünya Ticaret Örgütü Yayınları, Cenevre.
- Eren, Ebru (2020), “Education Policies As A Tool Of Soft Power: Alliance Française And Yunus Emre Institute”, **Curr Res Soc Sci**, 6(2), 125-134.
- Fan, Ying (2008), “Soft power: Power of attraction or confusion?”, **Place Branding and Public Diplomacy**, 4(2), 147-158.
- Fırat, Melek (2015), “Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I 1919-1980)**, 20.Baskı içinde (716-768), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Hall, Todd (2010), “An Unclear Attraction: A Critical Examination of Soft Power as an Analytical Category”, **The Chinese Journal of International Politics**, 3(2), 189–211.
- Haugom, Lars (2019), “Turkish foreign policy under Erdogan: A change in international orientation?”, **Comparative Strategy**, 38(3), 206-223.
- Hazar, Numan (2012), “Türkiye Afrika’da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme Onbeş Yıl Sonra, **Orsam Rapor No:124**.
- _____ (2016), **Türkiye Afrika İlişkileri: Türkiye’nin Dost Kıtaya Açılım Stratejisi**, 3.Baskı, Ankara.
- Hürriyet (2018), “Türk İnşaat Şirketleri Gözünü Afrika’ya Çevirdi”, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turk-insaat-sirketleri-gozunu-afrikaya-cevirdi-40778189> (24.09.2023).
- Hyden, Goran (2013), **African Politics in Comparative Perspective**, Cambridge University Press, New York.
- IMF (2023), “World Economic Outlook”, https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/WEOWORLD/AFQ (16.09.2023).
- İncesu, Selçuk (2020), “Afrika Açılım Politikası”, **Cumhuriyet Gazetesi**, <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/olaylar-ve-gorusler/afrika-acilim-politikasi-1717211> (15.09.2023).
- İpek, Pınar (2015), “Ideas And Change İn Foreign Policy Instruments: Soft Power And The Case Of The Turkish International Cooperation And Development Agency”, **Foreign Policy Analysis**, 11(2), 173-193.
- Jung, Dietrich (2012), “The Domestic Context Of New Activism İn Turkish Foreign Policy: Does Religion Matter?”, **International Journal**, 67(1), 23-38.

- Karakuş, Abdullah (2017), “Afrika’da Fetö ile Mücadele”, **Milliyet**, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/abdullah-karakus/guney-afrikada-feto-ile-mucadele-6003673?sessionid=2>. (15.10.2023).
- Kavas, Ahmet (2006), **Osmanlı-Afrika İlişkileri**, 1. Baskı, TASAM Yayınları, İstanbul.
- Kayalar, Serkan (2021), “Afrika’da Sürdürülebilir Kalkınma İş Birlikleri’nin Öncüsü: TİKA”, **Kriter Dergisi**, 63, 25-27.
- Kürkçüoğlu, Ömer ve Fırat, Melek (2015), “Orta Doğu’yla İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I 1919-1980)**, 20.Baskı içinde (615-635), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Lee, Geun (2009), “A Theory of Soft Power And Korea’s Soft Power Strategy”, **Korean Journal of Defense Analysis**, 21(2), 205–218.
- Mete, Mehmet ve Özgenel, Mustafa (2021), “Uluslararası Yükseköğretim Öğrencilerinin Türkiye’yi Tercih Etme Nedenlerinin ve Beklentilerinin İncelenmesi”, **Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 5(3), 739-753.
- Nye, Joseph S. (1990), “Soft Power” **Foreign Policy**, 80, 153–171.
- _____ (2002), “The Information Revolution and American Soft Power”, **Asia Pacific Review**, 9(1), 60-76.
- _____ (2004), “Soft Power and American Foreign Policy”, **Political Science Quarterly**, 119(2), 255-270.
- _____ (2020), **Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Araçları**, (Çev. Rayhan İnancı), 3.Baskı, BB101 Yayınları, Ankara.
- _____ (2021), “Soft Power: The Evolution of A Concept”, **Journal of Political Power**, 14(1), 196-208.
- Observatory of Economic Complexity, “Somalia”, <https://oec.world/en/profile/country/som?yearSelector1=2021&yearlyTradeFlowSelector=flow1> (02.11.2023).
- OECD, “Resmi Kalkınma Yardımlarının Dağılımı”, <https://data.oecd.org/oda/distribution-of-net-oda.htm#indicator-chart> (19.10.2023).
- Oğurlu, Ebru (2017), “Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı”, **Siyaset, Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 5(5), 47-62.
- Oğuzlu, Tarık ve Han, Ahmet Kasım (2023), “Making Sense of Turkey’s Foreign Policy from the Perspective of Neorealism”, **Uluslararası İlişkiler**, 20(78), 59-77.
- Orakçı, Serhat (2018), **Türkiye-Afrika İlişkileri: Tarihi Süreç, Yaklaşımlar ve Beklentiler**, İNSAMER, İstanbul.

- Oran, Baskın (2015), “Dönemin Bilançosu”, Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I 1919-1980)**, 20.Baskı içinde (655-680), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öniş, Ziya (2011), “Multiple Faces of the “New” Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique, **Insight Turkey**, 13(1), 47-65.
- Özdemir, İnan (2022), **Çin’in Yumuşak Güç Stratejisi Çerçevesinde Afrika ile Olan İlişkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi-Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Özkan, Mehmet ve Akgün, Birol (2010), “Turkey's Opening to Africa”, **The Journal of Modern African Studies**, 48(4), 525-546.
- Özkan, Mehmet (2012), “Türkiye’nin Afrika’da Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları”, **Ortadoğu Analiz**, 4(46), 19-28.
- _____ (2014), “A Post-2014 Vision for Turkey-Africa Relations”, **Insight Turkey**, 16(4), 23-31.
- PİE News (2018), “Turkish Language Centres Attract Learners Africa”, <https://thepienews.com/news/turkish-language-centres-attract-learners-africa/> (22.10.2023).
- Polis Akademisi Başkanlığı, (2018), **Uluslararası Bir Tehdit Olarak FETÖ Polis Akademisi II. Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Raporu**, No:67, Polis Akademisi Yayınları, Ankara.
- Powell, Colin L. (2001), “Statement on International Education Week 2001”, **US Department of State**, <https://2001-2009.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2001/4462.htm>.
- Sancak, Kadir (2022), **“Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç”**, 2. Baskı, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Sıradağ, Abdurrahman (2022), “The Rise of Turkey’s Soft Power in Africa: Reasons, Dynamics, and Constraints”, **International Journal Of Political Studies**, 8(2), 1-14.
- Shinn, David (2015), “Hizmet İn Africa: The Activities And Significance Of The Gülen Movement”, Tsehai Yayıncılık, Los Angeles.
- Tamçelik, Soyalp ve Sözbilir, Menekşe (2014), “Fransa’nın Afrika’daki Kolonyalist Faaliyetleri ve Günümüze Yansımaları”, Soyalp Tamçelik (Ed.), **Küresel Politikada Yükselen Afrika**, 1. Baskı içinde (235-272), Gazi Kitabevi, Ankara.
- Taşpınar, Ömer (2011), “The Three Strategic Visions of Turkey”, **US–Europe Analysis Series**, 50, 1-5.
- TBMM Zabıt Ceridesi, 10. Dönem 4. Yasama Yılı, 2. İçtima, Cilt: 10, 1956.

- Tepebaş, Ufuk (2009), **Büyük Güçler ve Afrika: 21. Yüzyılda Çok Boyutlu Afrika Rekabeti**, 1. Baskı, TASAM Yayınları, İstanbul
- Tepeciklioğlu, Elem Eyice (2012), “Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri”, **Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi**, 1(2), 59-94.
- _____ (2023), “Beyond Summitry: The Role of Hard and Soft Power in Turkey’s Africa Strategy”, Vasiliev, A.M., Degterev, D.A., Shaw, T.M. (Ed.), **Africa and the Formation of the New System of International Relations—Vol. II. Advances in African Economic, Social and Political Development**, I. Baskı içinde (187-204), Springer.
- Turhan, Yunus (2021), “Turkey’s Foreign Aid to Africa: An Analysis of the Post-July 15 Era”, **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, 23:5, 795-812.
- TÜİK, “İstatistik Veri Portalı Dış Ticaret İstatistikleri”, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Dis-Ticaret-104> (02.11.2023).
- Türkiye Bursları (2022), “2022 Yıllık Raporu”, <https://tbbsweb.azureedge.net/tbbsweb/Page/About/TB-Rapor-2022-TR.pdf> (18.10.2023).
- _____ (2021), “2021 Yıllık Raporu”, <https://tbbsweb.azureedge.net/tbbsweb/Page/About/TB-Rapor-2021.pdf> (18.10.2023).
- _____ (2020), “2020 Yıllık Raporu”, <https://tbbsweb.azureedge.net/tbbsweb/Page/About/TB-Rapor-2020.pdf> (18.10.2023).
- _____ (2019), “2019 Yıllık Raporu”, <https://tbbsweb.azureedge.net/tbbsweb/Page/About/TB-Rapor-2019.pdf> (18.10.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2020), “Afrika Halklarını Gönüldaşlarımız, Kardeşlerimiz Ve Kader Ortaklarımız Olarak Görüyoruz”, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/116450/-afrika-halklarini-gonuldaslarimiz-kardeslerimiz-ve-kader-ortaklarimiz-olarak-goruyoruz-> (25.09.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2018), “İnsani Diplomasiyi Dış Politikamızın Merkezine Yerleştirdik”, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/92302/-insani-diplomasiyi-dis-politikamizin-merkezine-yerlestirdik-> (19.10.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı (t.y.), “Türkiye-Afrika İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (06.10.2023).
- _____ (2023), “Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı 2023 Yılı Performans Programı”, <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/DB-2023-yili-performans-programi.pdf> (06.12.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Dışışleri Belleteni, Şubat 1965, Sayı: 5.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (t.y.), “Tarihçe”, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222> (15.10.2023).

(t.y.), “Haberler”, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/hanimefendi_emine_erdogan_angola%27da_tikaprojesinin_acilisini_gerceklestirdi-66146 (15.10.2023).

(t.y.), “TİKA Güney Afrika’da”, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_guney_afrika%27da_kadinklara_destegini_sur%20duruyor-77856 (20.10.2023).

(t.y.), “TİKA’den Etiyopya’daki Düşünce Kuruluşuna Teknik Ekipman Desteği”, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_etiyyop_ya_daki_dusunce_kurulusuna_teknik_ekipman_destegi-73425 (20.10.2023).

(t.y.), “TİKA Gambiya’da Tıbbi Oksijen Üretim Tesisi Kurdu”, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_gambiya%27da_tibbi_oksijen_uretim_tesisi_kurdu-72560 (20.10.2023).

(t.y.), “Afrika Birliği Komisyonu ile TİKA Arasında Kalkınma İşbirliği Mutabakat Zaptı İmzalandı”, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/afrika_birligi_komisyonu_ile_tika_arasi_nda_kalkinma_is_bir_ligi_mutabakat_zapti_imzalandi-65451 (20.10.2023).

(t.y.), “Güney Afrikalı Kadın Girişimci”, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/guney_afrikali_kadin_girisimci_tika_bizlere_kapasitemizi_gelistirebilecegimizi_ogretti-63309 (20.10.2023).

(t.y.), “Gine Cumhurbaşkanı Alpha Conde TİKA Projesinin Açılışını Yaptı”, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/gine_cumhurbaskani_alpha_conde_tika_projesinin_acilisini_yapti-54013 (20.10.2023).

(t.y.), “TİKA’dan Senegal Radyo Televizyon Kurumuna Destek”, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_senegal_radyo_televizyon_kurumunun_teknik_kapasitesinin_gelistirilmesine_destek-59987 (20.10.2023).

(2023), “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2022”, <https://www.tika.gov.tr/upload/old/2023/FAALİYET%20RAPORU/TİKA%202022%20İdare%20Faaliyet%20Raporu.pdf> (21.09.2023).

(2022), “Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2021”, <https://www.tika.gov.tr/upload/2023/2021%20Kalkınma%20Yardımları%20Raporu/TürkiyeKalkınma2021ENGWeb.pdf> (12.10.2023).

- _____ (2022a), “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2021”, <https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/FAALİYET%20RAPORU%202021/TİKA%202021%20İdare%20Faaliyet%20Raporu.pdf> (21.09.2023).
- _____ (2020), “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2020”, <https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/FAALİYET%20RAPORU%202020/TIKAFaaliyet2020Web.pdf> (21.09.2023).
- _____ (2019), “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2019”, <https://www.tika.gov.tr/upload/2020/06/FAALİYET%20RAPORU%20İNGİLİZCE/TIKAFaaliyet2019WebKapakli.pdf> (21.09.2023).
- _____ (2018), “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2018”, <https://www.tika.gov.tr/upload/2019/Faaliyet%20Raporu%202018/TikaFaaliyetWeb.pdf> (21.09.2023).
- _____ (2017), “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2017”, <https://www.tika.gov.tr/upload/2018/2017%20Faaliyet%20Raporu/TİKA%20Faaliyet%20Raporu%202017.pdf> (21.09.2023).
- Türkiye Maarif Vakfı (t.y.), “Dünyada Maarif”, <https://turkiyemaarif.org/dunyada-maarif> (25.10.2023).
- _____ (2022), “Türkiye Maarif Vakfı 2021 Faaliyet Raporu”, <https://turkiyemaarif.org/uploads/editions/files/16435827a044b6.pdf> (25.10.2023).
- _____ (2021), “Beşinci Yılında Türkiye Maarif Vakfı”, <https://turkiyemaarif.org/editions/besinci-yilinda-turkiye-maarif-vakfi> (25.10.2023).
- Türkiye Mezunları (t.y.), “Mezun Dernekleri”, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/mezun-dernekleri> (25.10.2023).
- _____ (2021), “Afrika Gündemine Türkiye Mezunları Damga Vurdu”, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/haberler/afrika-gundemine-turkiye-mezunlari-damga-vurdu-2021-10-20T15-22-44> (05.11.2023).
- _____ (2021), “Türkiye Mezunları Afrika ve Türkiye Arasındaki Ticari İlişkilerde Baş Aktör”, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/haberler/turkiye-mezunlari-afrika-ve-turkiye-arasindaki-ticari-iliskilerde-bas-aktor-2021-10-21T15-38-26> (05.11.2023).
- Uchegara, K. E. (2008), “Continuity and Change in Turkish Foreign Policy Toward Africa”, **Gazi Akademik Bakış**, 2(3) , 43-64.
- UNCTAD (2023), “Foreign Direct Investment: Inward and Outward Flows and Stock, annual”, <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx?ReportId=96740> (16.09.2023).

- UN DECA (2022), “World Population Prospects”, <https://population.un.org/wpp/Download/-Standard/MostUsed/> (17.09.2023).
- Uza, Kerim (2020), **Türk Dış Politikasında Türkiye Maarif Vakfı ve Doğu Afrika’daki Faaliyetleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünalmiş, Ahmet Nafiz (2019), “Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasinin Önemi ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü”, **Bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, 91, 137-159.
- Yılmaz, Ayhan Nuri ve Kılıçoğlu, Gökmen (2018), “Türkiye’nin Afrika’daki Yumuşak Gücü ve Kıtadaki Artan Etkisinin Analizi” İsmail Ermağan (Ed.), **Dünya Siyasetinde Afrika 4**, 1.Baskı içinde (461-521), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Yunus Emre Enstitüsü (t.y.), “Kurumsal”, <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> (21.10.2023).
- _____, (2022), “Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu”, <https://www.yee.org.tr/tr/yayin/2022-faaliyet-raporu> (13.12.2023).
- _____, (2021), “Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu”, <https://www.yee.org.tr/tr/yayin/2021-yillik-faaliyet-raporu> (13.12.2023).
- _____, (2020), “Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu” https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/faaliyet_raporu_2021_28.06_kucuk.pdf (15.10.2023).
- _____, (2019a), “YEE Saraybosna Kültür Merkezi”, <https://www.yee.org.tr/tr/haber/saraybosna-yunus-emre-enstitusu-10uncu-yilini-kutluyor> (21.10.2023).
- _____, (2019b), “Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu” https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/yee_2019_v2_31122020.pdf (15.10.2023).
- Yunus Emre Enstitüsü (2018), “Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu” [https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2018_faaliyet_raporu_rev_02_db_16072020.p](https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2018_faaliyet_raporu_rev_02_db_16072020.pdf) df (15.10.2023).
- _____, (2017), “Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu” <https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2017-faaliyet-raporu-27.11.2018-dusuk-boyut.pdf> (15.10.2023).
- _____, (2016), “Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu” https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2016_faaliyet_raporu_05.02.2018-db.pdf (15.10.2023).

-
- (2015), “Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu”
https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2015_yili_faaliyet_raporu.pdf (15.10.2023).
- Yunus Emre Vakfı Kanunu (2007) **T.C. Resmî Gazete**, 5653, (05.05.2007).
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (2010),
T.C. Resmî Gazete, 5978, (24.03.2010)
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (2022), “Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Faaliyet Raporu 2022”, <https://dkp.blob.core.windows.net/kurumsal-multimedia/2022%20Yılı%20Faaliyet%20Raporu.pdf> (18.10.2023).
- Yüksek Öğretim Kurulu (t.y.), “YÖK Bilgi Yönetim Sistemi”, <https://istatistik.yok.gov.tr> (25.10.2023).

EKLER

Ek 1: Türkiye'yi Güney Afrika'da Fahri Konsolos Olarak Temsil Etmek İsteyen Ahmet Momoniat'ın Mektubu

T. C.
Hariciye Vekâleti
Konsolosluk ve Muhtelif Hukuk D. U. M.
Şube
U. No.
H. No.
Lef: 1

Ankara 194
Hulâsa Cenubî Afrikadan gönderilen
Ahmed İsmail Momoniat imzalı mek-
tup h.

Yüksek Başvekalete

Cenubî Afrikada Johannesburg şehrinde mukim
Ahmed İsmail Momoniat imzasile Reiscümhurumuza tak-
dim edilen ve mezkûr şehirde kendisine Fahrî Konso-
losluk verilmesinden bahis olup Yüksek Makamlarından
30.4.1940 tarih ve 3/678 sayı ile Vekâletimize havale
buyurulan mektup mütalea olundu.

Cenubî Afrikada Fahrî Konsolosluk ihdasında,
şimdilik, bir fayda melhuz görölmediğini ve bahse mev-
zu mektubun, ilişik olarak sunulduğunu, saygılarımla,
arzederim.

Ma Hariciye Vekili

Ek 2: Güney Afrika'da Dominyonuna Elçilik Açılmayacağı

Rapt numarası		Güney Afrika B.İ.Ş. 2-1					
Kaydettim							
10.12							
19.12							
Dışişleri Bakanlığı		D.İ. Ş.2		Müdürlüğü			
Evrakın umumi numarası	Müstenit olduğu evrakın numarası	Şubenin kayıt numarası	Mübeyyiz	Müsevvit	Şube Müdürü	Daire Muavini	Reis Umum Müdür
111489		Roma B.Elç.					
Evrakın hususi numarası		357	4132-345			H.B.	12.12.47
Evrakın tarihi		18 Aralık 1947					
Hulâsa		Roma Büyük Elçiliğine					
Cenubi Afrika Dominyonunda Elçilik açılması h.		Onümüzdeki sene bütçesinin müsaadesizliği ve Büyük Millet Meclisinden yeni tahsisat almanın imkânsızlığı bakımından ,şimdilik,Cenubi Afrika Dominyonunda XX elçilik açılmayacaktır.					
		Keyfiyetin Roma'daki Cenubi Afrika Elçisine, münasip şekilde,bildirilmesini saygılarımla rica ederim.					

**Ek 3: Türkiye'nin Teknik Yardım Programı Çerçevesinde Afrika'ya Gönderilen Heyet'e
Dair Bakanlar Kurulu Kararı**

T.C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR ve KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

BAKANLAR KURULU KARARI

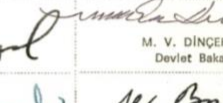
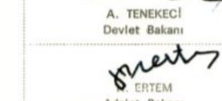
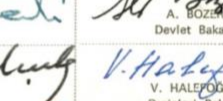
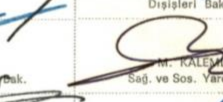
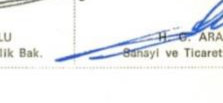
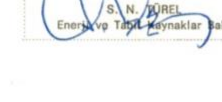
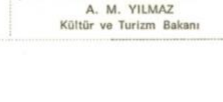
Sayı : 87/ 12406

Hükümetimizin bazı Afrika ülkelerine yönelik teknik yardım programı çerçevesinde görüşmelerde bulunmak ve incelemeler yapmak üzere Devlet Plânlama Teşkilâtı Müsteşar Yardımcısı Dr. İmdat Akmermer'in başkanlığında ekli listede kimliği yazılı kişiden kurulu bir heyetin 15-19 Kasım 1987 tarihlerinde Hükümetimizi temsilen Sudan'a gönderilmesinin ve görüşmeler sonucunda üzerinde mutabakata varılan belgelerin imzalanması hususunda Heyet Başkanı'nın yetkili kılınmasının kabulü; Dışişleri Bakanlığı'nın 27/11/1987 tarihli ve EİUE-VI-3112 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 1 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 16/12/1987 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

T. ÖZAL
BAŞBAKAN

KENAN EVREN
CUMHURBAŞKANI

 I. K. ERDEM Devlet Bak. - Başbakan Yrd.	 H. C. KIZIL Devlet Bakanı	 M. V. DİNÇERLER Devlet Bakanı
 A. TENKEKİ Devlet Bakanı	 H. C. KIZIL Devlet Bakanı	 A. BOZ Devlet Bakanı
 ERTEM Adalet Bakanı	 Z. YAVUZTÜRK MNH Savunma Bakanı	 V. HALEPOĞLU Dışişleri Bakanı
 K. ALPTEMOÇİN Maliye ve Gümrük Bak.	 M. EMİROĞLU Millî Egt. Gençlik ve Spor Bak.	 M. KALEMCI Sag. ve Sos. Yard. Bak.
 I. PEKEKİ Ulaştırma Bakanı	 H. H. DOĞAN Tarım Orman ve Köylere Bak.	 M. M. TAŞÇIOĞLU Çalışma ve Sos. Güvenlik Bak.
 S. N. DÜREL Enerji ve Tabii Kaynaklar Bak.	 A. M. YILMAZ Kültür ve Turizm Bakanı	 H. G. ARAL Sanayi ve Ticaret Bakanı

Dosya No.

112-1966

1165

Ek 4: Türkiye'nin Afrika Fonu'na Yapacağı Yardıma Dair Bakanlar Kurulu Kararı

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR ve KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

BAKANLAR KURULU KARARI

89/ 13812

Eki

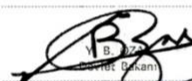
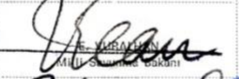
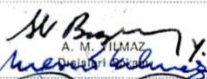
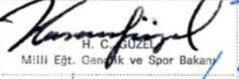
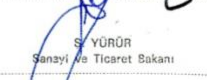
Hükümetimizin Afrika Fonu'na taahhütte bulunduğu katkı çerçevesinde cephe hattı ülkelerine yapılacak teknik yardımla ilgili olarak temas ve görüşmelerde bulunmak üzere Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşar Yardımcısı Ünal Altıntaş'ın başkanlığında ekli listede adı ve görevi yazılı kişiden kurulu bir heyetin, Hükümetimizi temsilen, 15 Şubat-15 Mart 1989 tarihleri arasında 20 gün süreyle Tanzanya, Zambiya, Zimbabve ve Botswana'ya gönderilmesi ve görüşmeler sonucunda ortaya çıkacak belgelerin imzalanması hususunda Heyet Başkanı'nın yetkili kılınması; Dışişleri Bakanlığı'nın 24/1/1989 tarihli ve EİİB-46-477 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 1 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 27/2/1989 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Kâzım OKSAY
BAŞBAKAN V.

KENAN EVREN
CUMHURBAŞKANI

 K. OKSAY Devlet Bakanı	 A. TENKEÇİ Devlet Bakanı	 K. İNAN Devlet Bakanı	 A. BOZ Devlet Bakanı
 Y. B. BOZ Devlet Bakanı	 A. KAHVECİ Devlet Bakanı	 M. YAZAR Devlet Bakanı	 O. ÇİÇEK Devlet Bakanı
 M. TAPAC Adalet Bakanı	 M. KIRALPINAR Adalet Bakanı	 M. KALEM İçişleri Bakanı	 A. M. ULMAZ İçişleri Bakanı
 A. K. ALPTEMOÇİN Maliye ve Gümrük Bakanı	 H. C. SÜZEL Millî Eğt. Gençlik ve Spor Bakanı	 İ. S. GİRAY Bakanlık ve İşleri Bak.	 N. ERGİ Sağ. ve Sosyal İşler Bak.
 E. KARDEMİR Ulaştırma Bakanı	 M. H. DOĞAN Tarım Orman ve Köylere Bak.	 İ. AYDUT Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bak.	 S. YÜRÜR Sanayi ve Ticaret Bakanı
 F. KURT Enerji ve Tabii Kaynaklar Bak.	 M. D. TITİZ Kültür ve Turizm Bakanı		

Dosya No.

112-2210

14 I

ÖZGEÇMİŞ

Servet Habip TOPÇU, 2011 yılında İnkılap Orta Öğretim Okulunu; 2015 yılında Çayeli Fen Lisesi'ni; 2019 yılında da Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. Aynı yıl, Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı. 2022 yılından beri, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Ayrıca, Topçu'nun "*Rusya Federasyonu'nun Siber Güvenlik Stratejisi: Kırım Örneği*" başlıklı bir yayını bulunmaktadır.

TOPÇU, evli olup İngilizce bilmektedir.